

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

**ΘΕΜΑ: ΨΕΥΔΕΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ:

ΒΕΝΙΑΜΑΚΗ ΜΑΡΙΛΕΝΑ

A.M: 2353

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

κ. ΟΛΓΑ ΘΕΜΕΛΗ

ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ

2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<u>Σελ.</u>
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5-7
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ</u>	
• 1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	8-11
• 1.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	11-14
• 1.3. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΟΥ Η' ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	14
• 1.4. Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	15-19
• 1.5. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΦΑΣΗ.....	19-21
• 1.6. ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΕΙΑ.....	21-25
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΜΝΗΜΟΝΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ</u>	
• 2.1. ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ.....	27-29
• 2.2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ...	29-31
• 2.3. ΠΩΣ ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΙΑ ΗΛΙΚΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	31-34
• 2.4. Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	35-36
• 2.5. Η ΜΝΗΜΗ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ...	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΣ - ΠΟΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

- **3.1. ΠΟΙΟΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ Η' ΑΛΛΟΙΩΝΟΥΝ ΤΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ?.....37-42**
- **3.2. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....42-46**
- **3.3. ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....47-54**
- **3.4.1. Η ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ....54-55**
- **3.4.2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ 55-56**
- **3.4.3. ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΥΠΟ ΠΙΕΣΗ.....56-58**
- **3.4.4. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΥΑΛΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ.....58-59**
- **3.4.5. ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ.....59-60**
- **3.5. ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΓΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗΣ.....61-65**
  - Αβάσιμοι ισχυρισμοί εναντίον σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών κακοποίησης.....62-63
  - Προηγούμενη έρευνα για τους σκόπιμα ψεύτικους ισχυρισμούς της Κακοποίησης.....63-64
- **3.6. ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ – ΜΥΘΕΥΜΑ.....66-67**
- **ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....68-70**
- **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....71-77**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα πτυχιακή μελέτη εκπονήθηκε από την φοιτήτρια Βενιαμάκη Μαριλένα του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης κατά το ακαδημαϊκό έτος 2012-2013 κάτω από την επίβλεψη της καθηγήτριας κ. Θεμελή Όλγας.

Στην κυρία Θεμελή οφείλω τις θερμές μου ευχαριστίες για την καθοδήγηση και την υποστήριξη της καθ' όλη τη διάρκεια διεκπεραίωσης της παρούσας πτυχιακής εργασίας, που χωρίς την βοήθεια της η ολοκλήρωση αυτής της εργασίας θα ήταν αδύνατη. Επίσης για το αμείωτο ενδιαφέρον, τις υποδείξεις, τη προθυμία της και τη συμπαράσταση της τόσο κατά την εκτέλεση του όσο και κατά τη συγγραφή του.

Ευχαριστώ επίσης το Πανεπιστήμιο Κρήτης για την διάθεση του χώρου της βιβλιοθήκης και την παραχώρηση βιβλίων και σύγχρονων συστημάτων εύρεσης άρθρων .

Τέλος, ευχαριστώ από καρδιάς τους γονείς μου και τα αδέρφιά μου, για τη συνεχή συμπαράσταση, την αγάπη και την κατανόηση που έδειξαν όλο αυτόν τον καιρό καθώς και τους καρδιακούς μου φίλους για τη στήριξη τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη παρούσα πτυχιακή εργασία θα ασχοληθούμε με το φαινόμενο της παιδικής κακοποίησης καθώς και τους παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στο φαινόμενο των ψευδών καταθέσεων των παιδιών στα δικαστήρια.. Η κακοποίηση του παιδιού δεν είναι ένα φαινόμενο της εποχής μας, είναι τόσο παλιά όσο και ο ίδιος ο κόσμος μας. Δείγματα παιδικής κακοποίησης συναντάμε συχνά, τόσο στην μυθολογία, όσο και στην ιστορία. Το φαινόμενο, παρουσιάζεται από την αρχαιότητα έως και σήμερα, στις κατά τα άλλα σύγχρονες και ευνομούμενες κοινωνίες

Είναι ευρέως γνωστό ότι και στη χώρα μας υπάρχουν χιλιάδες παιδιά που καθημερινά αντιμετωπίζουν βία, τόσο Σωματική, όσο και Ψυχολογική, Σεξουαλική Κακοποίηση, Εκμετάλλευση, Αμέλεια, αλλά και Εγκατάλειψη. Αυτό που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι αυτό συμβαίνει τόσο από τους ίδιους τους γονείς, όσο και από άτομα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος. Καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες τέτοιων περιστατικών. Σήμερα, οι συνθήκες στις οποίες ζουν και μεγαλώνουν τα παιδιά μας, ευνοούν την αύξηση των κρουσμάτων κακοποίησης, και όλοι εμείς καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες τέτοιων περιστατικών.

Το φαινόμενο της παιδικής κακοποίησης πρόκειται για ένα ζήτημα, οι συνέπειες του οποίου έχουν διάρκεια και επηρεάζουν και τη μετέπειτα ζωή του παιδιού, μετατρέποντάς το σε έναν ενήλικα που αντιμετωπίζει δυσκολίες σε διάφορες σημαντικές πτυχές της ζωής του. Δημιουργεί άτομα με έντονα προβλήματα στις προσωπικές τους σχέσεις, τα οποία δυσκολεύονται να αγαπήσουν και να εμπιστευτούν, έχουν τάση προς καταχρήσεις, εμφανίζουν αγχώδεις διαταραχές, προβλήματα προσαρμοστικότητας και κατάθλιψη. Επίσης, τα άτομα που υπέστησαν κακοποίηση όταν ήταν παιδιά ενδέχεται να προβούν οι ίδιοι σε κακοποίηση παιδιών όταν ενηλικιωθούν, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο.

Η αντίληψη, που έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια για την κακοποίηση των παιδιών και η αντιμετώπιση αυτού του μέγιστου κοινωνικού προβλήματος, ξεκίνησε το 1962 από τις Ηνωμένες Πολιτείες, όταν ο Αμερικανός παιδίατρος Henry Kempe χρησιμοποίησε τον όρο «Battered Child Syndrome» σε μετάφραση «Σύνδρομο του Κακοποιημένου Παιδιού». Ο Kempe συνάντησε αρχικά την δυσπιστία και την άρνηση του κοινωνικού συνόλου και ιδιαίτερα των γιατρών, να δεχθούν, ότι υπάρχουν παιδιά, που κακοποιούνται συστηματικά από τις οικογένειές τους. Σιγά - σιγά στην Αμερική αλλά και σε άλλες χώρες, το κοινωνικό σύνολο άρχισε να παραδέχεται, ότι όλοι μας λίγο πολύ

έχουμε γίνει μάρτυρες κάποιου τέτοιου περιστατικού, χωρίς καν να αντιδράσουμε, γιατί είναι πολλοί αυτοί, που θεωρούν εσφαλμένα ότι «το ξύλο αποτελεί μέσο διαπαιδαγώγησης του παιδιού και φυσιολογικό μέρος της καθημερινής του ζωής».

Το φαινόμενο της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης συμβαίνει σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα από όσο γνωρίζουμε όμως καλύπτεται από έντονη μυστικότητα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Βρετανικού Οργανισμού <http://Storipnow> για την πρόληψη της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης τα $\frac{3}{4}$ των παιδιών που κακοποιούνται σεξουαλικά δε θα μιλήσουν σε κανένα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας για αυτήν. Ακόμη από όσα παιδιά μιλήσουν, ελάχιστα θα φθάσουν να απασχολήσουν τις αστυνομικές αρχές, τις κοινωνικές υπηρεσίες ή τους επαγγελματίες υγείας.

Πολλά παιδιά που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση αρνούνται την κακοποίηση τους ιδιαίτερα όταν το συμβάν φτάνει στις αίθουσες των δικαστηρίων. Προτιμούν να δώσουν ψευδείς καταθέσεις και να διαστρεβλώσουν τα αληθινά γεγονότα γιατί κυριαρχεί ο φόβος. Πολλές φορές ωστόσο σε αυτό το φαινόμενο των εσφαλμένων καταθέσεων, σημαντικό ρόλο παίζει και η μνήμη των παιδιών, η συναισθηματική κατάσταση τους, οι ανησυχίες για επιπτώσεις που θα έχει στην οικογένεια και στους αγαπημένους, οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια της συνέντευξης από το άτομο που την παίρνει, η υποβολιμότητα των παιδιών, καθώς και η συναισθηματική τους κατάσταση. Τα προαναφερθέντα είναι ορισμένοι σημαντικοί παράγοντες που τα παιδιά οδηγούνται στη λύση να ψεύδονται και να παραλλάσουν τα αληθινά γεγονότα σχετικά με την κακοποίηση τους.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που τα παιδιά χειραγωγούνται, συνήθως από κάποιο γονέα, υποστηρίζοντας ότι έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση και δίνουν ψευδείς καταθέσεις στα δικαστήρια σχετικά με την υποτιθέμενη κακοποίηση που έχουν υποστεί. Το φαινόμενο αυτό τις περισσότερες φορές οφείλεται στο λεγόμενο «σύνδρομο γονικής αποξένωσης» αλλά και στην «μυθοπλασία», δηλαδή τα συνειδητά κατασκευασμένα σενάρια που δημιουργούν τα παιδιά. Σκοπός των ψευδών καταθέσεων υπό την ηγεσία του γονέα είναι η επιδίωξη εκδίκησης ενάντια σε έναν πρώην σύζυγο, ή μπορεί να είναι προϊόν συναισθηματικής διαταραχής. Κύριο μέλημα τους είναι η διεκδίκηση της κηδεμονίας του παιδιού και η αποκοπή του παιδιού από τον γονέα που υποτίθεται ότι έχει διαπράξει την κακοποίηση του.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, θα αναλυθούν εκτενέστερα τα προαναφερθέντα θέματα που αφορούν τόσο στην αποκάλυψη της κακοποίησης, όσο και της μνήμης των

παιδιών και πως αυτά συμβάλλουν στις ψευδείς καταθέσεις τους αλλά και τους λόγους τους οποίους τα παιδιά δίνουν ψευδείς καταθέσεις σχετικά με την κακοποίηση τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Με τον όρο "κακοποίηση - παραμέληση παιδιών" περιγράφεται ένα φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο ένας ή περισσότεροι ενήλικες που έχουν την ευθύνη της φροντίδας ενός παιδιού, προκαλούν ή επιτρέπουν να προκληθούν στο παιδί σωματικές κακώσεις, ή συνθήκες στέρησης σε τέτοιο βαθμό, ώστε συχνά να επιφέρουν σοβαρές διαταραχές σωματικής, νοητικής, συναισθηματικής ή κοινωνικής μορφής, ακόμα και το θάνατο. Επισημαίνεται, ότι άτομα με σχέση φροντίδας ως προς το παιδί, μπορεί -εκτός των γονέων- να είναι άλλοι συγγενείς, όπως και το προσωπικό ιδρυμάτων, δάσκαλοι, βρεφοκόμοι και άλλοι. (W.H.O. Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva, 1999.)

Όπως ανέφερε, η Παγκόσμια έκθεση σχετικά με τη βία και την υγεία και η Διαβούλευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας στην Πρόληψη της Παιδικής Κακοποίησης (W.H.O. Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva, 1999), διακρίνονται στους εξής τύπους κακοποίησης παιδιών:

A. Σωματική κακοποίηση

Η σωματική κακοποίηση περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμούς ή κακώσεις, διαφορετικής σοβαρότητας και συχνά διαφορετικών ηλικιών, που δεν οφείλονται σε ατυχήματα. Η κάκωση μπορεί να είναι μία ή πολλές, παρατηρούνται δε συχνότερα στο κεφάλι και στα άκρα του παιδιού, δηλαδή στα ακάλυπτα μέρη του σώματος. Οι επαγγελματίες υγείας οφείλουν, ακόμα και με την παραμικρή υποψία, να εξετάζουν με προσοχή όλο το σώμα του παιδιού.

B. Ψυχολογική κακοποίηση

Η ψυχολογική κακοποίηση ενός παιδιού μπορεί να περιλαμβάνει πράξεις και συμπεριφορές οι οποίες εμπεριέχουν απόρριψη, εκφοβισμό, απομόνωση, εκμετάλλευση, υποτίμηση όπως και κοινωνικά αποκλίνουσες πράξεις.

Γ. Παραμέληση

Ως παραμέληση θεωρείται το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο η διατροφή, η ιατρική φροντίδα, η ένδυση, η στέγαση, η σχολική φοίτηση ή η παρακολούθηση που παρέχεται στο

παιδί είναι έντονα ανεπαρκής ή ακατάλληλη, σε βαθμό τέτοιο ώστε να παραβλέπεται ή να τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξή του. Ένα παιδί είναι παραμελημένο εάν αφεθεί χωρίς φροντίδα για μακρά χρονικά διαστήματα ή εάν εγκαταλειφθεί. Στα πλαίσια της παραμέλησης εντάσσεται και η ανεπάρκεια της αύξησης ή δυστροφία μη οργανικής αιτιολογίας. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, αναφέρεται ως ξεχωριστή κατηγορία.

Δ. Ανεπάρκεια αύξησης/δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας

Με τον όρο "σύνδρομο δυστροφίας μη-οργανικής αιτιολογίας" περιγράφεται η νοσολογική οντότητα σύμφωνα με την οποία το βάρος σώματος ενός παιδιού βρίσκεται κάτω από τα φυσιολογικά για την ηλικία του όρια, δηλαδή σε τιμές κάτω από την 3^η εκατοστιαία θέση, χωρίς να υπάρχει κάποια οργανική νόσος ή κληρονομική επιβάρυνση.

Ε. Σύνδρομο Μινχάουζεν δι' αντιπροσώπου

Το σύνδρομο περιγράφει περιπτώσεις γονέων - στην πλειοψηφία μητέρων - που κατασκευάζουν ψευδώς ένα ιατρικό πρόβλημα στο παιδί τους προκαλώντας ιατρικά συμπτώματα όπως κάρδιο-αναπνευστική ανακοπή, άπνοια, αιματέμεση, διάρροια, σπασμούς, εμετούς ή/και προκαλούν αλλοίωση των εργαστηριακών ευρημάτων (π.χ. αίματος, ούρων). Με τις ενέργειές τους αυτές, απομιμούνται ή προκαλούν μια γνωστή διαταραχή ή δημιουργούν ένα σοβαρό διαγνωστικό πρόβλημα για τους γιατρούς.

Ζ. Μη τυχαία δηλητηρίαση

Η μη τυχαία δηλητηρίαση ή "χημική κακοποίηση" περιγράφει την ηθελημένη χορήγηση τοξικής ουσίας σε ένα παιδί, συνήθως μικρής ηλικίας, με στόχο την πρόκληση βλάβης ή/και θανάτου. Ορισμένες μορφές της έχουν επαλληλία με το "Σύνδρομο Μινχάουζεν δι' αντιπροσώπου".

Η. Σύνδρομο του αμέτοχου θεατή

Ως "σύνδρομο του αμέτοχου θεατή" ορίζεται η έκθεση του παιδιού για μακρύ χρονικό διάστημα σε διάφορες μορφές ενδοοικογενειακής βίας χωρίς το ίδιο να υφίσταται σωματικές κακώσεις. Η βία μεταξύ των συζύγων (1:4 ζευγάρια στη Μ. Βρετανία) είναι η χαρακτηριστικότερη μορφή ενώ άλλες μορφές είναι η κακοποίηση -σωματική, σεξουαλική- άλλου αδελφού μέσα στην οικογένεια ή η βία εναντίον του παππού ή της γιαγιάς. Η λεκτική βία (βρισιές, απειλές) είναι από τις πιο χαρακτηριστικές μορφές του συνδρόμου του αμέτοχου θεατή.

Θ. Σεξουαλική παραβίαση - Αιμομιξία

Σεξουαλική παραβίαση θεωρείται η συμμετοχή ή η έκθεση παιδιών και εφήβων σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο υποκινούμενες από ενήλικα, συνήθως, που έχει σχέση φροντίδας ή οικειότητας με το παιδί, οι οποίες έχουν ως σκοπό τη σεξουαλική διέγερση ή/και ικανοποίηση του ενήλικα. Χαρακτηριστικά του φαινομένου είναι η ανηλικιότητα του παιδιού, η σχέση εξάρτησης ή εμπιστοσύνης μεταξύ δράστη και θύματος, η έλλειψη συνειδητής κατανόησης της έννοιας και του περιεχομένου της πράξης αυτής, άρα και η έλλειψη συνειδητής συναίνεσης του παιδιού. Οι πράξεις αυτές παραβιάζουν όχι μόνο τον αιμομικτικό φραγμό, αλλά και τις γενικότερες αντιλήψεις της κοινωνίας σχετικά με τις οικογενειακές σχέσεις και τα όρια των οικογενειακών ρόλων. Η σεξουαλική παραβίαση εμπεριέχει διάφορες μορφές με ή χωρίς επαφή, από την έκθεση σε επίδειξη, τις θωπείες και τις ασελγείς πράξεις μέχρι το βιασμό και την αιμομιξία. Η παιδική πορνογραφία και η πορνεία δεν είναι παρά οι εμπορευματικές πλευρές αυτού του ζητήματος, οι οποίες αναφέρονται με τον όρο "σεξουαλική εκμετάλλευση".

Ι. Παιδική εργασία

Η διεύρυνση του ορισμού της κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών κάτω από την επήρεια της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ, ενέταξε και την παιδική εργασία ως μία μορφή παραμέλησης, κακομεταχείρισης αλλά και οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Ως παιδική εργασιακή εκμετάλλευση δεν πρέπει να θεωρείται η ολιγόωρη ημερήσια ή εβδομαδιαία εργασία ενός παιδιού άνω των 15 ετών, η οποία δεν αναστέλλει ή επηρεάζει τα δικαιώματά του για σχολική φοίτηση, ψυχαγωγία και ανάπαυση.

Κ. Τελετουργική και σατανιστική κακοποίηση

Ως τελετουργική κακοποίηση ορίζεται η συστηματική σεξουαλική, σωματική και ψυχολογική κακοποίηση παιδιών από ενήλικες ως μέρος μιας κλειστής αιρετικής ομάδας ή ομάδας σατανιστικής λατρείας. Η τελετουργική κακοποίηση δεν είναι απαραίτητα και σατανιστική. Περιπτώσεις τελετουργικής κακοποίησης αφορούν έναν μεγάλο αριθμό παιδιών και δραστών οι οποίοι, συνήθως, είναι γυναίκες.

Λ. Κακοποίηση και παραμέληση παιδιών από το σύστημα και τους θεσμούς

Πρόκειται για κατάσταση η οποία οδηγεί στην πρόκληση σωματικών, ψυχολογικών και νοητικών βλαβών σε παιδιά και εφήβους, που θα ήταν δυνατόν να προληφθούν. Οι βλάβες

αυτές προκαλούνται στα πλαίσια εφαρμογής προγραμμάτων που έχουν ως στόχο τη φροντίδα και την προστασία τους. Η ανάπτυξη, η ασφάλεια και το γενικότερο συμφέρον των παιδιών υπονομεύονται από τις πράξεις ή τις παραλήψεις ατόμων ή από την έλλειψη ή/και την επικινδυνότητα κατάλληλων πολιτικών, διαδικασιών ή πρακτικών, στα πλαίσια συστημάτων ή θεσμών. Μια ή περισσότερες μορφές κακοποίησης - παραμέλησης, αν και διαφορετικές, μπορεί να συνυπάρχουν στην ίδια οικογένεια.

1.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ/ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται παρακάτω αποτελούν απλές ενδείξεις ενώ η πληρέστερη αξιολόγηση γονέων και οικογένειας θα μας οδηγήσει σε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη.

1.ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

A. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΙΝΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

Κάποια αποδεικτικά στοιχεία για την σωματική κακοποίηση ενός παιδιού κατά την κλινική εξέταση αποτελούν τα εξής :

- Μελανιές ή σημάδια από χτύπημα
- Διαστρέμματα, εξαρθρώσεις, δαγκώματα, κοψίματα
- Κατάγματα στο κεφάλι και στα άκρα, ιδιαίτερα σε βρέφη
- Πληγές ή εκδορές
- Δηλητηρίαση
- Κακώσεις από τράνταγμα σε βρέφη, π.χ. αιμορραγία αμφιβληστροειδούς
- Υποσκληρίδειο αιμάτωμα (το βίαιο ταρακούνημα, συνήθως από τους ώμους, κάνει το κεφάλι του παιδιού να πηγαίνει μπρος-πίσω προκαλώντας έτσι την βλάβη. Το κεφάλι ενός μωρού είναι το 1/4 του σώματός του, είναι μεγάλο και βαρύ. Ειδικοί στον τομέα αυτόν επιβεβαιώνουν πως οι μυς του λαιμού ενός μωρού δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένοι για να

μπορέσουν να αντέξουν αυτή την δύναμη. Επιπλέον το μωρό δεν έχει αρκετό χρόνο για να αντιδράσει σφίγγοντας τους μυς αφού η κατεύθυνση της κίνησης αλλάζει πολύ γρήγορα.)

- Εσωτερικές κακώσεις
- Κάψιμο από τσιγάρο ή άλλα εγκαύματα

B. ΑΛΛΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Βέβαια, υπάρχουν και άλλα χαρακτηριστικά τα οποία συμβάλλουν στην αναγνώριση της κακοποίησης των παιδιών και είναι τα εξής:

- Καθυστέρηση στην αναζήτηση βοήθειας.
- Ιστορικό με ασάφειες, που δεν ταιριάζουν με την κλινική εικόνα ούτε με την εξελικτική φάση του παιδιού (π.χ. ένα βρέφος 2-3 μηνών δεν πέφτει μόνο του από το κρεβάτι).
- Βλάβες, συχνά πολλαπλές και πολύμορφες (π.χ. κατάγμα και εκχυμώσεις).
- Βλάβες, συχνά διαφορετικής ηλικίας (επανειλημμένα επεισόδια βίας).
- Βλάβες χαρακτηριστικές κακοποίησης (π.χ. ρήξη χαλινού άνω χείλους, έγκαυμα σε πέλμα βρέφους).
- Ο τρόπος που οι γονείς μιλούν στο ή για το παιδί τους δείχνει απόρριψη: "δύσκολο", "χαζό", "γκρινιάρικο" "αρρωσιάρικο" ή δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτό το παιδί, σε αντίθεση με τα άλλα τους παιδιά.
- Οι βλάβες υποχωρούν μόλις εισαχθεί το παιδί στο νοσοκομείο.
- Απότομη και σταθερή αύξηση βάρους δυστροφικών παιδιών μετά την εισαγωγή τους στο νοσοκομείο.
- Το παιδί αναφέρει κάκωση από τους γονείς του ή δίνει αταίριαστη εξήγηση για κάποια κάκωση.

- Το παιδί δεν αντιδρά στον αποχωρισμό από τους γονείς, φαίνεται να προτιμάει το νοσοκομείο από το σπίτι, ακολουθεί εύκολα τους επαγγελματίες.

2. ΠΑΡΑΜΕΛΗΣΗ

Από την άλλη υπάρχει και η παραμέληση (βλ. παραπάνω) των παιδιών. Αν και παραμέληση (σωματική ή συναισθητική) δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μορφή βίας, είναι εξίσου σημαντική και επικίνδυνη, ενώ οι λειτουργοί υγείας, αλλά και όλη η κοινωνία, είναι ηθικά υπόχρεοι να την αντιμετωπίζουν όπως την κακοποίηση γιατί κάθε παιδί στον κόσμο είναι προικισμένο από την πρώτη του κιάλας ανάσα με τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα στην ζωή, την προστασία, την παιδεία, την υγεία, την ελπίδα. Στην παραμέληση συμπεριλαμβάνονται τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Συστηματική κακή σίτιση.
- Δυστροφία μη-οργανικής αιτιολογίας.
- Κακή υγιεινή.
- Ακατάλληλη ένδυση (π.χ. καλοκαιρινά ρούχα στα μέσα του χειμώνα).
- Εγκατάλειψη.
- Στέρξη τροφής.
- Ασταθής σχολική φοίτηση ή εγκατάλειψη του σχολείου.
- Παράταση της παραμονής στο σχολείο χωρίς συγκεκριμένο λόγο.
- Συνεχής κόπωση, απάθεια, ή ύπνος μέσα στην τάξη.
- Το παιδί αναφέρει ότι δεν υπάρχει κανείς για να το φροντίζει.
- Χρήση οινόπνευματών ή τοξικών ουσιών από το παιδί.

1.3.ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΕΛΗΜΕΝΟΥ Η' ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η κακοποίηση και η παραμέληση είναι μια βίαιη και επιθετική συμπεριφορά ή ενέργεια που δημιουργεί βλάβη, τραύμα, πόνο, φόβο, απειλή, αίσθημα δυσαρέσκειας, δυσφορία, αποστροφή, ενοχές και έχει αρνητική επίδραση στο άτομο που την δέχεται. Αναλυτικότερα, τα ακόλουθα αποτελούν αποτελέσματα συμπεριφοράς του κακοποιημένου/ παραμελημένου παιδιού.

- Δυσκολία να επενδύει στις σχέσεις με τους ενήλικες.
- Ανησυχία όταν άλλα παιδιά κλαίνε (υπερευαισθησία).
- Φόβος προς τους γονείς του.
- Φόβος να επιστρέψει στο σπίτι του.
- Προσκόλληση σε άγνωστα άτομα.
- "Παγωμένο" βλέμμα.
- Εξαιρετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Παιδί υπερβολικά υπάκουο, παθητικό, αποσυρμένο.
- Έκδηλο άγχος.
- Παιδί που παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες στις συναναστροφές με συνομήλικους ή ενήλικες.
- Καθυστερημένη ή διαταραγμένη ομιλία.
- Παλινδρομημένη συμπεριφορά (ενούρηση, εγκόπριση, κ.λπ.)

1.4. Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ο όρος αποκάλυψη χρησιμοποιείται για να περιγράψουμε την διαδικασία του να αναφέρουμε σε ένα ενήλικα ένα περιστατικό που σχετίζεται με την παιδική σεξουαλική κακοποίηση. Το ποσοστό της αποκάλυψης της κακοποίησης είναι μικρό και εκτιμάται ότι το 55% με 70% των ενηλίκων δεν αποκάλυψαν την κακοποίησή τους σε κανέναν κατά την παιδική τους ηλικία. (London, Bruck, Ceci, & Shuman, 2005.; London, Bruck, Wright, & Ceci, 2008). Βέβαια είναι δύσκολο να πούμε ότι αυτά είναι ακριβή ποσοστά καθώς δεν μπορούμε να ξέρουμε πόσοι ακόμα έφηβοι έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική τους ηλικία και δεν το έχουν αποκαλύψει.

Υπάρχουν πολλές μεταβλητές οι οποίες επιδρούν στην απόφαση της αποκάλυψης ή της μη αποκάλυψης της κακοποίησης (Kogan, 2004). Μια πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι τα αγόρια, τα νεότερα παιδιά, ορισμένες ομάδες εθνικοτήτων, και παιδιά με χαμηλό ποσοστό οικογενειακής υποστήριξης είναι λιγότερο πιθανό να αποκαλύψουν την κακοποίηση τους (London et al., 2008). Η αποκάλυψη των παιδιών που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση έχει περιγραφεί ως αναπτυξιακή και τραυματική διαδικασία που περιλαμβάνει τα στάδια της άρνησης, της απροθυμίας της αποκάλυψης, της αναίρεσης και της επιβεβαίωσης (Sorenson & Snow 1991, Summit, 1983). Έχει αναφερθεί ότι σχεδόν το 75% των παιδιών-θυμάτων που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση έχουν αρνηθεί αρχικά την σεξουαλική κακοποίηση, και ότι σχεδόν το 25% αποκηρύσσει τελικά τους ισχυρισμούς του (Sorenson & Snow, 1991). Στην παρούσα μελέτη, στην οποία περιλαμβάνονται 234 περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης, εξετάστηκαν οι πληροφορίες αυτές. Η άρνηση της κακοποίησης εμφανίστηκε σε ποσοστό 6% των περιπτώσεων και η αναίρεση σε 4% σε περιπτώσεις στις οποίες το παιδί είχε ήδη αποκαλύψει την κακοποίηση. Τέσσερα από τα οκτώ θύματα το έκαναν ως απάντηση στην πίεση των φροντιστών τους.

Αν και είναι ευρέως αποδεκτό ότι η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών είναι μια από τις μεγαλύτερες κοινωνικές ανησυχίες, δεν είναι γνωστό (όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως) πόσα παιδιά έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης (Ceci & Friedman, 2000). Υπάρχουν δύο βασικοί λόγοι για αυτή την έλλειψη στοιχείων. Κατ' αρχάς, οι σημερινές εκτιμήσεις για τη συχνότητα εμφάνισης της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) βασίζονται κατά κύριο λόγο στις εκθέσεις που ελήφθησαν και επικυρώθηκαν από πρακτορεία για την προστασία του παιδιού. Τα στοιχεία αυτά, ωστόσο, δεν αντικατοπτρίζουν τον αριθμό των περιπτώσεων που δεν καταγγέλλονται ή τον αριθμό

των περιπτώσεων που αναφέρθηκαν σε άλλα είδη οργανισμών (π.χ., γραφεία αστυνομίας) και στους επαγγελματίες (π.χ., προγράμματα ψυχικής υγείας). Δεύτερον, η ακρίβεια της διάγνωσης της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) είναι συχνά δύσκολη, επειδή οι ιατρικές ή φυσικές αποδείξεις δεν είναι επαρκείς (Bays & Chadwick, 1993.; Berenson, Heger, & Andrews, 1991), και επειδή δεν υπάρχει ένας ειδικός χρυσός κανόνας για τις ψυχολογικές αποδείξεις ειδικά για την σεξουαλική κακοποίηση. (Kendall - Tacket, Williams & Finkelhor, 1993; Poole & Lindsay, 1998; J. M. Wood & Wright, 1995). Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους περιορισμούς των ιατρικών και ψυχολογικών αποδεικτικών στοιχείων, οι δηλώσεις των παιδιών αποτελούν συνήθως το κεντρικό στοιχείο για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση (CSA). Οι επαγγελματίες πρέπει να αντιμετωπίσουν πολλές φορές το λεπτό θέμα σχετικά με το πώς τα παιδιά αποκαλύπτουν την κακοποίηση τους καθώς και εάν δίνουν ψευδείς καταθέσεις και στοιχεία σχετικά με αυτή.

Μελέτες έδειξαν ότι οι περισσότεροι ενήλικες με ιστορίες σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) ποτέ δεν ανέφεραν σε κανένα την σεξουαλική κακοποίηση κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Αυτό επιβεβαιώνει την άποψη ότι η αποτυχία στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης είναι κοινή μεταξύ των σεξουαλικά κακοποιημένων παιδιών. Ωστόσο, αυτά τα ευρήματα δεν απαντούν στο ζήτημα αν τα παιδιά θα αρνηθούν την κακοποίηση ή αν θα ανακαλέσουν την αποκάλυψη της κακοποίησης κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Για να εξεταστούν αυτά τα ζητήματα, είναι απαραίτητο να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αποκαλύπτουν την σεξουαλική κακοποίηση όταν ρωτηθούν ευθέως. Επειδή είναι δύσκολο αν όχι αδύνατο να αποκτήσει κανείς ακριβείς πληροφορίες, εάν η πρώτη γνωστοποίηση σεξουαλικής κακοποίησης από τα παιδιά γίνεται έξω από το επίσημο πλαίσιο (π.χ., σε έναν γονέα, φίλο, ή δάσκαλο), πρέπει να βασιζόμαστε σε μελέτες στις οποίες τα παιδιά ερωτήθηκαν σε επίσημες συνεντεύξεις έρευνας. Εντοπίσαμε 17 μελέτες και διαπιστώσαμε ότι τα περισσότερα παιδιά αποκαλύπτουν την σεξουαλική κακοποίηση στο πλαίσιο της πρώτης ή της δεύτερης συνέντευξης. Μόνο μια μικρή μειοψηφία αυτών των παιδιών ανακαλούν τις αναφορές για την κακοποίηση τους. Η πλειοψηφία των παιδιών αποκάλυψαν την κακοποίηση όταν ρωτήθηκαν άμεσα και μόνο μια μειοψηφία ανακάλεσε την προηγούμενη αποκάλυψη της.

Τα παιδιά γνωρίζουν ότι το να δηλώσουν την κακοποίηση τους είναι ένα μεγάλο ρίσκο (Skinner, 2000). Πολλοί από τους ενήλικες που ποτέ δεν το αποκάλυψαν ή που καθυστέρησαν να κάνουν την αποκάλυψη της κακοποίησης τους για χρόνια, βιώνουν μεγάλη δυσκολία στην αποκάλυψη του μυστικού (Finkelhor, Hotaling, Lewis & Smith

1990; Russell, 1986; Sauzier, 1989). Οι έρευνες δείχνουν ότι τα περισσότερα παιδιά-θύματα καθυστερούσαν την αποκάλυψη για μεγάλα χρονικά διαστήματα και πολλοί δεν το είχαν ποτέ αποκαλύψει έως ότου η κακοποίηση τους ανακαλύφθηκε με άλλο τρόπο (Gomes-Schwartz et al., 1990; Kelly, Brant, & Waterman, 1993; Sorenson & Snow, 1991). Ο Courtois (1988) αναφέρει ότι τα θύματα λαχταρούσαν να παρατηρήσει κάποιος άλλος την κακοποίηση τους και να τα βοηθήσει αλλά ταυτόχρονα φοβόντουσαν την άρνηση, την κατηγορία και ότι δεν θα γινόντουσαν πιστευτά από τα άλλα μέλη της οικογένειας. Τα παιδιά που βιώνουν κακοποίηση στις μεγαλύτερες περιόδους του χρόνου διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο αρνητικών μακροπρόθεσμων αποτελεσμάτων (Arata, 1998; Conte & Schuer-man, 1987; Kendall-Tackett, Williams, & Finkelhor, 1993).

Το γεγονός ότι, δεδομένου ότι οι περισσότεροι από τους θύτες είναι άντρες, τα αγόρια έχουν το πρόσθετο ταμπού της ομοφυλοφιλίας. Επιπλέον, τα αγόρια που κακοποιήθηκαν σεξουαλικά από μια γυναίκα είναι αντιμέτωπα με κοινωνικές νόρμες (Hecht & Hansen, 1999; Jennings, 1993). Ενώ η συχνότητα της σεξουαλικής κακοποίησης από γυναίκες είναι πολύ πιο χαμηλή σε σύγκριση με τους άντρες συναδέλφους τους, πιστεύεται ότι η συχνότητά εμφάνισης κακοποίησης από γυναίκες είναι λιγότερη λόγω της ελλιπούς καταγραφής των αδικημάτων τους (Elliott, 1993; Jennings, 1993).

Σημαντικός αριθμός παιδιών αρνείται την θυματοποίησή τους και δίνουν ψευδείς καταθέσεις παρά το γεγονός ότι οι ενδείξεις είναι πειστικές για το αντίθετο (DiPietro *et al*, 1997;. Lawson & Chaffin, 1992; Sorenson & Snow, 1991). Η έρευνα δείχνει ότι λιγότερο από το ένα στα τέσσερα θύματα της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) το δημοσιοποιήσει άμεσα (Gomes- Schwartz et al., 1990; Kelley et al., 1993). Τα περισσότερα παιδιά καθυστερούσαν την υποβολή εκθέσεων για σεξουαλική κακοποίηση για μήνες ή ακόμα και για πολλά χρόνια (Berliner & Conte, 1990; Gomes-Schwartz et al., 1990; Kelley et al., 1993; Sorenson & Snow, 1991). Μια μέση καθυστέρηση των 3 ετών βρέθηκε μεταξύ της έναρξης της σεξουαλικής κακοποίησης και της γνωστοποίησης από τα παιδιά (Oxman-Martinez, Rowe, Atraka, Thibault, 1997). Οι Lamb και Edgar-Smith (1994) βρήκαν ότι η μέση ηλικία για την πρώτη γνωστοποίηση της κακοποίησης ήταν στην ηλικία των 18 ετών. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό εύρημα, δεδομένου ότι η μέση ηλικία έναρξης της κακοποίησης ήταν παιδιά 8 ετών. Σε μια άλλη μελέτη, το 42% των ενηλίκων ανδρών και το 33% των ενηλίκων γυναικών δήλωσαν ότι ποτέ δεν είχε αποκαλύψει τη θυματοποίησή τους σε οποιονδήποτε (Finkelhor et al., 1990). Από ένα δείγμα το 67.8% των έφηβων αγοριών δεν ανέφερε το γεγονός πριν γίνει η έρευνα, το 39% που είχε υποστεί σεξουαλική

κακοποίηση δεν είχε αναφέρει ποτέ ότι ήταν θύμα πριν από την θεραπεία. Επιπλέον το 17% από τα παιδιά καθυστέρησαν την αποκάλυψη ότι ήταν θύματα πάνω από ένα χρόνο.

Από τα παιδιά που αποκαλύπτουν την σεξουαλική κακοποίηση, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι περισσότεροι (57%) κάνουν την αρχική γνωστοποίησή τους σε έναν γονέα (Berliner & Conte, 1995; Gomes-Schwartz et al., 1990; Lamb & Edgar-Smith, 1994; Lynch et al., 1993; Roesler & Wind, 1994). Σε μια άλλη μελέτη εκτιμάται ότι τα παιδιά είχαν περίπου τις ίδιες πιθανότητες να αποκαλύψουν την κακοποίηση τους τόσο σε ένα γονέα (29%), όσο και σε ένα φίλο (27%) (Henry, 1994). Μια αναδρομική μελέτη (Arata, 1998), το 40% των ατόμων που αναφέρουν ότι αποκάλυψαν την κακοποίηση τους κατά την παιδική ηλικία ανέφεραν ότι το είχαν πει μόνο σε ένα άτομο, 24% δήλωσαν ότι το είχαν αποκαλύψει σε δύο άτομα, ενώ το 26% ανέφεραν ότι είπαν τρία άτομα και το 8% δήλωσε ότι το είχε αποκαλύψει σε τέσσερα άτομα. Οι περισσότεροι (58%) επέλεξαν την μητέρα τους ως έμπιστο τους. Το 54% το ανέφερε σε αδέρφια ή έναν φίλο, το 36% στον πατέρα τους, και το 26% είπε σε άλλο ενήλικα. Οι Elliott και Briere (1994) βρήκαν ότι τα παιδιά των οποίων οι μητέρες δεν ήταν υποστηρικτικές ήταν σημαντικά πιο πιθανό να ανακαλέσουν την αρχική αποκάλυψη της κακοποίησης τους από τα παιδιά των οποίων οι μητέρες ήταν υποστηρικτικές (15.4% έναντι 3.3%).

Τα τελευταία 15 χρόνια, υπάρχει ένας αυξανόμενος αριθμός περιπτώσεων κακοποίησης ανηλίκων που βρίσκει το δρόμο μέχρι τα δικαστήρια και φέρνει τα ίδια τα παιδιά στις δικαστικές αίθουσες. Οι προσπάθειες να διερευνηθούν σε βάθος αυτές οι υποθέσεις, έχουν διχάσει τους ειδικούς σε σχέση με την εγκυρότητα των καταθέσεων των παιδιών, παρόλο που σχετικές έρευνες φανερώνουν ότι ψευδείς καταθέσεις κακοποίησης από παιδιά είναι σπάνιες.

Αν αξιολογούμε μια υπόθεση κακοποίησης, πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη τις αλλοιώσεις που μπορεί να έχει υποστεί η κατάθεση εξαιτίας απειλών, φόβου, δωροδοκίας, εκβιασμού και περισσότερο από οτιδήποτε άλλο – λαϊκής κατακραυγής. Έτσι το αποτέλεσμα της κατάθεσης καθώς και το τι «θυμάται» ένα παιδί μπορεί να διαφέρουν σε σχέση με το ποιους έχει το παιδί απέναντί του. Άλλωστε τα παιδιά-θύματα έχουν πληγωθεί τόσο βαθιά που μπορεί να θελήσουν να «ευχαριστήσουν» κάποιον ενήλικα που φέρεται ευγενικά και προστατευτικά απέναντί τους σε μια προσπάθεια να βρουν αποκούμπι και όλο αυτό να γίνεται εντελώς ασυναίσθητα (δηλαδή να μην έχουν ως προτεραιότητά τους την αλήθεια, έτσι όπως την ορίζουμε εμείς). Ομοίως, όσο μικρότερα σε ηλικία είναι τα παιδιά, τόσο πιο πιθανό είναι να δεχθούν τη γνώμη κάποιου άλλου ως δική τους. Άλλες

παράμετροι που πρέπει να λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη είναι η κόπωση των παιδιών, η διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας, η προσωπικότητα αυτού που τους παίρνει συνέντευξη, η σοβαρότητα και η χρήση των λέξεων που γίνεται στη συνέντευξη και η παρουσία περισσότερων ανθρώπων στη συνέντευξη.

1.5. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΦΑΣΗ

Όταν τελικά αποκαλυφθεί η κακοποίηση του παιδιού, αμέσως μετά πρέπει να διεξαχθούν μια σειρά από ενέργειες έτσι ώστε να διαγνωσθεί εάν όντως το παιδί έχει υποστεί κακοποίηση ή όχι. Ο πρώτος λοιπόν επαγγελματίας στον οποίο το παιδί ή ο έφηβος αποκαλύπτει τη σεξουαλική κακοποίηση του μπορεί να εκπροσωπεί οποιοδήποτε κλάδο. Προϋπόθεση είναι να αισθάνεται το παιδί την εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο αυτό, που θα διευκολύνει το κλίμα μέσα στο οποίο το παιδί θα καταθέσει το μυστικό του. Μπορεί να είναι δάσκαλος, κοινωνικός λειτουργός, ψυχολόγος, παιδίατρος, παιδοψυχίατρος, αστυνομικός, επισκέπτης υγείας, νοσηλευτής κ.ά. Συνήθως έχει προηγηθεί υπαινιγμός για σεξουαλική παραβίαση σε συγγενικό ή οικείο άτομο με τη φροντίδα του οποίου το παιδί φθάνει στον ειδικό. Το παιδί που υπάρχει υποψία να είναι θύμα σεξουαλικής παραβίασης από άτομο εκτός οικογένειας, μπορεί να αισθάνεται καλύτερα αν εξετασθεί με την παρουσία των γονέων του. Αντίθετα, παιδί για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες για ενδοοικογενειακή σεξουαλική παραβίαση θα πρέπει να εξεταστεί μόνο του και κάθε γονέας ξεχωριστά. Το παιδί δεν θα πρέπει να παρίσταται όταν οι γονείς ή άλλοι ενήλικες περιγράφουν τα γεγονότα.

Η εκτίμηση θα πρέπει να γίνει σε ένα άνετο και ευχάριστο περιβάλλον που να εξασφαλίζει το απόρρητο. Ο χώρος θα πρέπει να προσφέρει εξοπλισμό που διευκολύνει ένα μικρό παιδί να εκφραστεί πιο εύκολα, δηλαδή, ανατομικές ή απλές κούκλες, υλικό για ζωγραφική, πηλό, εικόνες.

Κατά τη συνέντευξη, θα πρέπει να καταγραφούν ο τρόπος και οι λέξεις που χρησιμοποιεί το παιδί για να περιγράψει τα γεννητικά του όργανα, το στήθος όπως και τις λειτουργίες τους. Επειδή πρέπει να προστατευθεί το παιδί από δευτερογενή κακοποίηση, θα πρέπει να εξασφαλισθεί ότι το παιδί θα μιλήσει μόνο σε έναν επαγγελματία εξειδικευμένο

σε συνεντεύξεις με παιδιά. Η βιντεοσκόπηση της συνέντευξης κρίνεται ως σημαντική εφόσον εξασφαλίζει στο παιδί τη δυνατότητα για αποκάλυψη, ενώ ακολούθως η επιστημονική ομάδα που θα αναλάβει την περίπτωση θα μελετήσει την ταινία και θα γνωματεύσει βάσει αυτής, ως προς το α' σκέλος της αποκάλυψης της τραυματικής εμπειρίας. Σε περίπτωση που το παιδί είναι πολύ φοβισμένο, η εξέταση και η λήψη ιστορικού πρέπει να αναβληθούν και να εξηγηθεί στο παιδί γιατί.

Βέβαια πολλές φορές το παιδί είναι αναγκαίο να μεταφερθεί στο νοσοκομείο. Η εισαγωγή του παιδιού στο νοσοκομείο ενδείκνυται όταν: α) υπάρχουν σοβαρές σωματικές βλάβες, β) διαφαίνεται σοβαρό συναισθηματικό τραύμα, γ) υπάρχει κίνδυνος για περαιτέρω κακοποίηση του παιδιού, οποιασδήποτε μορφής. Η νοσηλεία μπορεί να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας, ως μεταβατικός και θεραπευτικός χώρος ο οποίος θα συμβάλλει στο πέρασμα από την κρίση της αποκάλυψης στην ανακούφιση της αντιμετώπισης.

Όπως και στη σωματική κακοποίηση και παραμέληση, η στάση των επαγγελματιών θα καθορίσει το κλίμα και το περιεχόμενο της αποκάλυψης. Στην περίπτωση της σεξουαλικής παραβίασης, τα συναισθήματα που κατακλύζουν τους επαγγελματίες είναι πιο έντονα και οι αντιστάσεις και αμηχανία μεγαλύτερες. Γι' αυτό, μόνο ο καλά ενημερωμένος και έμπειρος επαγγελματίας θα πρέπει να αναλαμβάνει την ευθύνη της διαχείρισης της αποκάλυψης.

Όσον αφορά τους γονείς, οι επαγγελματίες δεν έχουν το δικαίωμα να αποκρύψουν από αυτούς, ακόμα και όταν υποψιάζονται ενδοοικογενειακή ευθύνη για το γεγονός, αυτό που πραγματικά βλέπουν και πιστεύουν. Σημαντικό είναι να τους βοηθήσουν να κατανοήσουν ότι ένα παιδί σπανίως μπορεί να κατασκευάσει ένα ψέμα για τη δική του θυματοποίηση. Οφείλουν να συζητήσουν με τους γονείς με σταθερότητα για το γεγονός, αλλά με τρόπο ευαίσθητο και μη επικριτικό, αναγνωρίζοντας τα δικά τους συναισθήματα εκείνη τη στιγμή. Εφ' όσον οι επαγγελματίες κρίνουν ότι χρειάζεται να νοσηλευθεί το παιδί για έναν τουλάχιστον από τους λόγους που αναφέρθηκαν, ζητείται από τους γονείς να συναινέσουν. Εφ' όσον δεν συμφωνούν, τότε θα εξηγηθούν οι προβλέψεις του νόμου για "υποχρεωτική νοσηλεία" με εισαγγελική παρέμβαση. Η παρέμβαση αυτή δεν αίρει τη διάθεσή των επαγγελματιών για συνεργασία με την οικογένεια και αυτό πρέπει να διευκρινισθεί στους γονείς. Ανάλογες εξηγήσεις πρέπει να δοθούν στο παιδί σχετικά με όλα τα στάδια της διαγνωστικής διαδικασίας. Η γνώση αυτή βοηθάει το παιδί να αισθανθεί σιγουριά, εφ' όσον θα ξέρει τι το περιμένει.

1.6. ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΕΙΑ

Η Alaggia (2004) πρότεινε ένα μοντέλο για την αποκάλυψη, που βασίζεται στην ποιοτική μελέτη των 24 αντρών και γυναικών οι οποίοι είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Τα μοντέλα κατηγοριοποιούνται στους εξής τύπους αποκάλυψης:

1. Τυχαία, σκόπιμη και ζητούμενη αποκάλυψη
2. Συμπεριφοριστική και έμμεσα λεκτική προσπάθεια
3. Σκόπιμες αποκαλύψεις
4. Αποκαλύψεις που ενεργοποιούνται από αναμνήσεις

Τα μοτίβα της αποκάλυψης στην παιδική ηλικία είναι διαφορετικά από αυτά για τους έφηβους και σε αυτά είναι πιο πιθανό να περιλαμβάνουν έκδηλες συμπεριφορές και αγωνία. Τα παιδιά έχουν λιγότερο έλεγχο σχετικά με την διαδικασία και κατανοούν λιγότερα σχετικά με τις συνέπειες της αποκάλυψης για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο τόσο στον ίδιο τους τον εαυτό όσο και στην οικογένεια τους. Από τα 22 παιδιά που πήραν μέρος στην έρευνα τα 5 παιδιά που είχαν αποκαλύψει την κακοποίηση στην παιδική ηλικία το είπαν σε ένα συγγενή, συνήθως στην μαμά τους. Τέσσερις συμμετέχοντες περιέγραψαν ότι συμπεριφέρονταν σαν ενήλικες και έκαναν ασυνείδητες προσπάθειες για να τραβήξουν την προσοχή. Ωστόσο 13 από τα 22 παιδιά ανέφεραν ότι δεν θα το έλεγαν σε κανέναν από φόβο και επειδή ήθελαν να προστατεύσουν τους εαυτούς τους και τις οικογένειες τους.

Στην ενήλικη ζωή (ως ενήλικες) οι συμμετέχοντες είχαν μεγαλύτερο έλεγχο σχετικά με το πότε και σε ποιον θα το έλεγαν. Πέντε συμμετέχοντες έκαναν εκούσια αποκάλυψη με το να το πουν στην αστυνομία ως ενήλικες παρόλο που μόνο τρεις αποφάσισαν να γίνει δίωξη του θύτη τους. Επιπλέον πέντε συμμετέχοντες το είπαν στις οικογένειες τους παρά τις αρνητικές συνέπειες. Εννέα συμμετέχοντες το είπαν στους συντρόφους τους ή σε φίλους, δυο στους ψυχοθεραπευτές τους κατά την περίοδο ανάκλησης αναμνήσεων και ένας το είπε στον ερευνητή. Αυτό σήμαινε πως δώδεκα έκαναν μια επιλεκτική αποκάλυψη. Μερικοί συμμετέχοντες είχαν πρόσφατα καταλήξει να μετανιώνουν την απόφασή τους να το πουν σε οποιονδήποτε και ένιωθαν ένοχοι για την αποτυχία να προλάβουν περαιτέρω κακοποίηση και τον αντίκτυπο που αυτό μπορεί να είχε σε άλλα παιδιά (Hunter, 2007).

Παρόλα αυτά ακόμα πίστευαν πως το να μην το πουν , ήταν πολύ πιο ασφαλές γι' αυτούς προσωπικά ως παιδιά.

Συνοψίζοντας η φύση και η δυναμική της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) καθιστούν την αποκάλυψη της θυματοποίησης τους εξαιρετικά δύσκολη για τα παιδιά. Οι έρευνες δείχνουν σταθερά ότι τα περισσότερα παιδιά το κρατάνε είτε μυστικό ή καθυστερούν την υποβολή εκθέσεων τους για την σεξουαλική κακοποίηση τους για σημαντικά χρονικά διαστήματα (Berliner & Conte,1990; Gomes-Schwartz et al., 1990; Kelley et al., 1993;. Sorenson & Snow, 1991). Επιπλέον, η έρευνα αποκαλύπτει ότι μεγάλος αριθμός των παιδιών αρνούνται τη σεξουαλική θυματοποίησή τους, ακόμη και αν οι αποδείξεις δείχνουν το αντίθετο (DiPietro et al., 1997; Lawson & Chaffin, 1992; Sorenson & Snow, 1991). Σεξουαλικά κακοποιημένα παιδιά αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια στην αποκάλυψη. Εκτός από την εξάρτηση και την ευαισθησία , που υπάρχουν στην παιδική ηλικία, τα εμπόδια αυτά περιλαμβάνουν και γνωστικούς και αναπτυξιακούς παράγοντες (Bussey & Grimbeek, 1995; Saywitz, Nathanson, & Snyder, 1993), στρατηγικές που χρησιμοποιούνται από τους δράστες για να κερδίσουν και να διατηρήσουν τη συμμόρφωση και τη σιωπή (Elliott et al ., 1995; Conte et al, 1987;. Kaufman et al, 1996), και εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που οδηγούν τα παιδιά να αισθάνονται ένοχα και / ή υπεύθυνα για την κακοποίηση τους (Ney et al., 1986;. Sauzier, 1989; Summit, 1983). Πολλά παιδιά-θύματα φοβούνται ότι δεν θα γίνονταν πιστευτά ή δε θα τα βοηθούσαν (Gomes-Schwartz et al., 1990;. Summit, 1983). Η έρευνα δείχνει ότι αυτοί οι φόβοι επιβεβαιώνονται, στην πραγματικότητα, για πάρα πολλά παιδιά, με αποτέλεσμα την έλλειψη ασφάλειας ή / και θεραπευτικής παρέμβασης (Arata, 1998; Berliner & Conte, 1995;. Gomes-Schwartz et al., 1990). Η βιβλιογραφία σχετικά με την παιδική σεξουαλική κακοποίηση (CSA) και την αποκάλυψη αποκαλύπτει ότι παιδιά με ειδικές ανάγκες (Goldman, 1994; Saywitz, 1993) και εκείνα που ανήκουν σε πολιτιστικές ή εθνικές μειονότητες (Futa et al., in press;. Kazarian & Kazarian, 1998; & Brouwers, 1998) είναι αντιμέτωπα με ακόμα μεγαλύτερα εμπόδια στην αποκάλυψη .

Κινητήριοι παράγοντες που παρεμποδίζουν την αποκάλυψη ή οδηγούν σε ψευδείς καταθέσεις περιλαμβάνουν φόβους για τη σωματική και συναισθηματική ευεξία του εαυτού, των αγαπημένων προσώπων, και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμα και του δράστη (Berliner & Conte, 1990; Lyon, 1996; Sauzier, 1989; Summit, 1983). Η σχέση του δράστη με το θύμα, στις περισσότερες περιπτώσεις της CSA είναι σημαντική εκείνη καθώς

ανταποκρίνεται στις σημαντικές ανάγκες για το παιδί. Κατά συνέπεια, τα παιδιά συχνά κατέχουν αμφιθυμία για το άτομο που διαπράττει την κακοποίηση (Berliner & Conte, 1990; Furniss, 1991; Summit, 1983). Παρά την αυξημένη ευαισθητοποίηση του κοινού και την υποχρεωτική αναφορά του καταστατικού, η έρευνα δείχνει ότι πολλοί ενήλικες εξακολουθούν να αποτυγχάνουν στο να αναφέρουν εικαζόμενες κακοποιήσεις (Dhooper et al., 1991). Προγράμματα πρόληψης για την βελτίωση γνώσεων των παιδιών για τις συμπεριφορές που συνιστούν την σεξουαλική κακοποίηση και την άμεση κάποιων να αποκαλύψουν παρελθοντικές σεξουαλικές κακοποιήσεις (Daro, 1994; MacMillan, Offord, Griffith & MacMillan, 1994).

Παρά την άμεση επίγνωση του κόσμου και τα καταστατικά των υποχρεωτικών αναφορών, η έρευνα δείχνει πως πολλοί ενήλικες ακόμη αποτυγχάνουν να αναφέρουν πιθανή κακοποίηση (Dhooper et al., 1991). Προγράμματα πρόληψης βελτιώνουν την γνώση των παιδιών σχετικά με συμπεριφορές που αποτελούν σεξουαλική κακοποίηση και αποτρέπουν μερικά να αποκαλύψουν προηγούμενη κακοποίηση (Daro, 1994; MacMillan, MacMillan, Offord, Griffith, & MacMillan, 1994). Παρ' όλα αυτά η αποτελεσματικότητά τους να παρέχουν στα παιδιά ικανότητες για να προλάβουν την σεξουαλική θυματοποίηση δεν έχει εδραιωθεί ακόμα (MacMillan et al., 1994). Έχουν εκφραστεί ανησυχίες, ότι, με εξαίρεση τον τονισμό ότι το θύμα δεν φταίει ποτέ, τα προγράμματα πρόληψης αποτυγχάνουν σε μεγάλο βαθμό να προσδιορίσουν παράγοντες που λειτουργούν ως κίνητρα που το κάνει δύσκολο στα παιδιά να το πουν (Daro, 1994; Hazzard, Webb, Kleemeier, Angert, & Pohl, 1991). Αυτά τα θέματα υπογραμμίζουν τη σπουδαιότητα της διευκόλυνσης των παιδιών να αποκαλύψουν την σεξουαλική κακοποίηση και της ελαχιστοποίησης των εμποδίων για έγκαιρη αποκάλυψη. Η προοπτική για αποκάλυψη έρχεται δεύτερη μετά την πρόληψη στον στόχο της προστασίας των παιδιών από την σεξουαλική κακοποίηση.

Από μια πρόσφατη μελέτη διαπιστώθηκε ότι η διάρκεια της καθυστέρησης της αποκάλυψης είναι πάρα πολύ σημαντική (Paine & Han-sen, 2001). Η καθυστέρηση μεταξύ της κακοποίησης και της αποκάλυψης είναι ένα κρίσιμο θέμα που πρέπει να εξεταστεί σε κάθε μελέτη που αφορά αποκάλυψεις σεξουαλικά κακοποιημένων παιδιών. Μπορεί επίσης να αποδειχθεί ένα σημαντικό μέτρο για την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών πρόληψης.

Παρά την πληθώρα των κλινικής βιβλιογραφίας σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλουν στην αναστολή της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης από τα παιδιά, λίγα ποσοτικά στοιχεία είναι διαθέσιμα.. Πολύ λίγες μελέτες παρέχουν στοιχεία

σχετικά με τους παράγοντες που ωθούν για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης ή τις συνθήκες που διευκολύνουν την αποκάλυψη της κακοποίησης. Έρευνες για την ηλικία και το φύλο διαφόρων παιδιών που αποκαλύπτουν την σεξουαλική κακοποίηση είναι ανύπαρκτες. Επιπλέον λίγα είναι γνωστά σχετικά με τις πολιτιστικές διαφορές όσον αφορά την αποκάλυψη. (Fontes, 1993).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΜΝΗΜΟΝΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η μνήμη των παιδιών κάποτε θεωρούνταν τόσο επισφαλής, που η κατάθεση στα δικαστήρια δεν ήταν έγκυρη. Στις αρχές, για παράδειγμα, του προηγούμενου αιώνα ο Binet είχε δημοσιεύσει την εργασία του “La Suggestibilitē” στην οποία τα παιδιά εμφανίζονταν ως δημιουργοί φανταστικών σεναρίων και ως ανίκανα να ξεχωρίσουν τη φαντασία από την πραγματικότητα. Το συμπέρασμα ήταν ότι δεν μπορούσαν να είναι αξιόπιστοι μάρτυρες κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης από ενήλικα.

Μια τυπική έρευνα της εποχής έδειχνε παιδιά να απαντούν στο εξής ερώτημα: «τι χρώμα είχε το μούσι του κυρίου που επισκέφθηκε το σχολείο μας;» Παρόλο που ο συγκεκριμένος κύριος δεν είχε καθ όλου μούσι, πολλά παιδιά έδιναν ένα χρώμα ως απάντηση σε αυτόν που τα ρωτούσε (Ceci, 1994).

Οι ψυχολόγοι σήμερα κάνουν τρεις σημαντικές διακρίσεις της μνήμης. Η πρώτη αφορά τα τρία στάδια της μνήμης: κωδικοποίηση, αποθήκευση και ανάκληση. Η δεύτερη αφορά τα διαφορετικά είδη μνήμης που ενέχονται στην αποθήκευση πληροφοριών για σύντομες και για μεγάλες χρονικές περιόδους. Η τρίτη διάκριση αφορά τα διαφορετικά είδη μνήμης που χρησιμοποιούνται για την αποθήκευση διαφορετικών ειδών πληροφοριών. Για κάθε μια από τις διακρίσεις αυτές, υπάρχουν ενδείξεις ότι στις διακρινόμενες ενότητες- ας πούμε, μνήμη εργασίας σε αντιδιαστολή με την μακρόχρονη μνήμη – μεσολαβούν διαφορετικές εν μέρη δομές του εγκεφάλου (Melton, 1963). Η μνήμη δεν λειτουργεί πάντα τέλεια καθώς οι άνθρωποι μεγαλώνουν και μπορεί να χρειαστούν περισσότερο χρόνο για να ανακτήσουν τα αρχεία αυτά.

2.1. ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

2.1.α. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑ ΜΝΗΜΗΣ

Η μνήμη είναι μια λειτουργία απαραίτητη για την συγκράτηση των εμπειριών μας και για τη διαδικασία της μάθησης. Χωρίς αυτή δεν θα υπήρχε όχι μόνο μάθηση αλλά ούτε συνείδηση ούτε αίσθηση του εαυτού. Αποτελείται από τρία στάδια: την κωδικοποίηση, την αποθήκευση και την ανάσυρση (Hilgard, 2000).

Το πρώτο στάδιο της μνήμης είναι αυτό της **κωδικοποίησης**. Στο στάδιο αυτό, ένα φυσικό εισαγόμενο, το μετατρέπουμε σε ένα είδος κώδικα ή αναπαράστασης που είναι δεκτή από τη μνήμη μας και τοποθετούμε την αναπαράσταση αυτή στη μνήμη.

Το δεύτερο στάδιο, η **αποθήκευση**, αναλαμβάνει την διατήρηση των πληροφοριών για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το τρίτο στάδιο, αυτό της **ανάσυρσης**, σχετίζεται με την εύρεση των πληροφοριών που είναι αποθηκευμένες στη μνήμη και την επαναφορά αυτών στη συνείδηση (Lair, 2001).

Τα τρία αυτά στάδια της μνήμης δε λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις καταστάσεις. Φαίνεται ότι η μνήμη διαφέρει μεταξύ καταστάσεων, που απαιτούν να αποθηκεύσουμε υλικό για λίγα δευτερόλεπτα από εκείνες που απαιτούν να αποθηκεύσουμε υλικό για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα-από λεπτά έως χρόνια. Στο επόμενο κεφάλαιο θα μιλήσουμε αναλυτικότερα, για τα είδη της μνήμης που είναι υπεύθυνα για τις καταστάσεις αυτές (Hilgard, 2000).

2.1.β. ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Η αισθητηριακή μνήμη αντιστοιχεί στην άμεση μνήμη των όσων αντιλαμβανόμαστε, δηλαδή των όσων πάνουν διαρκώς οι πέντε αισθήσεις μας. Οι αισθητήριες μνήμες, αν και εξασθενούν γρήγορα, διαρκούν αρκετά ώστε να

αναγνωριστεί το αισθητήριο ερέθισμα. Η εικονική μνήμη εξασθενεί συνήθως σε λιγότερο από 1 δευτερόλεπτο.(Lair, 2001).

Η βραχύχρονη μνήμη, καλεί στο συνειδητό τις πληροφορίες που φυλάγονται στη μακρόχρονη μνήμη και οι οποίες της είναι απαραίτητες προκειμένου να εκτελέσει μια ακριβή εργασία. Αποθήκευση περιορισμένου αριθμού πληροφοριών για περίπου 18 δευτερόλεπτα. Σύμφωνα με τον George Miller η ικανότητα αποθήκευσης της βραχύχρονης μνήμης περιορίζεται στον αριθμό 7 ± 2 τμημάτων πληροφορίας (Lair, 2001).

Η μακρόχρονη μνήμη αντιστοιχεί στη διαδικασία καταγραφής. Αφορά όλες τις αναμνήσεις που ανακτώνται μέσα σε τρία λεπτά από μάθηση και έχουν αντισταθεί στις παρεμβολές. Περιλαμβάνει τόσο τα πρόσφατα όσο και τα παλαιά γεγονότα. Συχνά αγνοεί τις επιφανειακές λεπτομέρειες και αποθηκεύει τη γενική σημασία των πληροφοριών. Χρησιμοποιείται και η οπτική κωδικοποίηση για την επεξεργασία εικόνων στη μακρόχρονη μνήμη. Η αποθηκευτική ικανότητα της είναι εξαιρετικά μεγάλη, θα λέγαμε απεριόριστη. Οι πληροφορίες διατηρούνται σε αυτή αρκετά καλά για μεγάλα χρονικά διαστήματα (Lair, 2001).

Είδη Μακρόχρονης μνήμης:

Επεισοδιακή: Η μνήμη ενός συγκεκριμένου γεγονότος που συνέβη ενώ ήμασταν παρόντες.

Σημασιολογική: Αναφέρεται στη γενικευμένη γνώση του κόσμου.

Διαδικαστική: Αφορά τις αισθησιοκινητικές συνήθειες ή ικανότητες οι οποίες μαθαίνονται με την επανάληψη. (Hilgard, 2000)

Οι αυτοβιογραφικές μνήμες ,περιλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό μας. Αυτού του είδους οι πληροφορίες, αποθηκεύονται χάρη στους μηχανισμούς της Επεισοδιακής Μνήμης. Όπως βλέπουμε, κάθε υποκατηγορία της Μακρόχρονης Μνήμης έχει ποιοτικές διαφορές από τις άλλες δύο, με κοινό παρονομαστή όμως την μακροχρόνια αποθήκευση πληροφοριών, είτε αυτές αναφέρονται σε προσωπικές αναμνήσεις, είτε σε κωδικοποιημένες πληροφορίες από τρίτες πηγές (Lair,2001).

Όπως έχει πει και ο Hering (1920), ‘‘Φαίνεται πως[...] ό,τι έχουμε ή ό,τι είμαστε το οφείλουμε στη μνήμη μας. Φαίνεται πως οι ιδέες μας και οι αντιλήψεις μας οφείλονται σε αυτήν και ότι η καθημερινή μας αντίληψη, οι σκέψεις μας και οι κινήσεις μας προέρχονται από αυτή την πηγή. Η μνήμη συλλέγει τα αναρίθμητα φαινόμενα της ύπαρξής μας σε ένα ενιαίο σύνολο και, όπως το σώμα μας θα διασπάσει στα άτομα που το αποτελούν αν δεν το συγκρατούσε η έλξη της ύλης, έτσι και το συνειδητό μας θα διασπάτο και θα γινόταν θρύψαλα, σαν να είχαμε ζήσει δευτερόλεπτα μόνο, αν δεν υπήρχε η συνδετική και ενοποιητική δύναμη της μνήμης.’’ (Hilgard, 2000).

2.2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Βρεφική Ηλικία (0-2 ετών): Τα βρέφη αρχίζουν να θυμούνται σε πολύ μικρή ηλικία και η μνήμη τους συνεχίζει να βελτιώνεται σταθερά στη διάρκεια του πρώτου χρόνου της ζωής τους (Cole, M. & Cole, R., 2000). Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι κάποια στιγμή μετά τους 6 μήνες τα βρέφη αρχίζουν να εμφανίζουν ένα νέο είδος μνήμης. Όχι μόνο αναγνωρίζουν ό,τι έχουν βιώσει προηγουμένως, αλλά μπορούν και να ανακαλέσουν απόντα αντικείμενα και συμβάντα, ακόμη και χωρίς ιδιαίτερη υπενθύμιση. Όσον αφορά τη διάρκεια της μνήμης των βρεφών, παλαιότερες έρευνες υποστήριξαν την έννοια της **βρεφικής αμνησίας**, της απουσίας δηλαδή μνήμης για γεγονότα που συνέβησαν πριν από την ηλικία των 3 ετών, ενώ πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι τα βρέφη μπορούν πράγματι να διατηρούν τις αναμνήσεις τους. Συμπερασματικά, τα ερευνητικά δεδομένα υποδηλώνουν ότι ,αν και, τουλάχιστον θεωρητικά, οι αναμνήσεις είναι πιθανό να διατηρούνται ανέπαφες από πολύ μικρή ηλικία, αν μεταγενέστερες εμπειρίες δεν παρεμβληθούν στη διαδικασία ανάσυρσης, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι αναμνήσεις προσωπικών εμπειριών από τη βρεφική ηλικία δεν διαρκούν μέχρι την ενήλικη ζωή (Feldman, 2009).

Προσχολική Ηλικία(3-6 ετών): Οι αναμνήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι ορισμένες φορές, αλλά όχι πάντοτε, ακριβείς. Η **αυτοβιογραφική**

μνήμη, δηλαδή η μνήμη συγκεκριμένων γεγονότων από τη ζωή του ατόμου, δεν είναι πολύ ακριβής πριν από το 3^ο έτος της ηλικίας. Από το σημείο αυτό και μετά, κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, η ακρίβεια των αναμνήσεων αυξάνεται αργά και σταδιακά. Σύμφωνα με τους Price & Goodman(1990), οι απαντήσεις που δίνουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας σε ανοιχτές ερωτήσεις, όπως “Ποια παιχνίδια σου αρέσουν περισσότερο στην παιδική χαρά;” είναι συνήθως ακριβείς. Η ακρίβεια των αναμνήσεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας εξαρτάται εν μέρει από το πόσο σύντομα, μετά το γεγονός, αξιολογείται η μνήμη τους. Αν το γεγονός δεν είναι ιδιαίτερος παραστατικό ή σημαντικό, το πιθανότερο είναι πως δεν θα διατηρηθεί. Επιπλέον, οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις δε διατηρούνται όλες μέχρι την ενήλικη ζωή. Οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας όχι μόνο φθίνουν με το χρόνο, αλλά και ότι διατηρείται στη μνήμη δεν είναι εντελώς ακριβές. Για παράδειγμα, αν ένα γεγονός επαναλαμβάνεται συχνά, το παιδί δυσκολεύεται να θυμηθεί μία συγκεκριμένη μέρα από όλες που έκανε κάποια συνηθισμένη πράξη. Οι αναμνήσεις οικείων γεγονότων στα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι συχνά οργανωμένες σε σενάρια, που είναι μνημονικές αναπαραστάσεις γεγονότων, με τη σειρά που εκτυλίχθηκαν στο χρόνο. Με την ηλικία, τα σενάρια γίνονται όλο και πιο σύνθετα. Επειδή τα γεγονότα που επαναλαμβάνονται συχνά τείνουν να συγχωνεύονται σε σενάρια, συγκεκριμένα στοιχεία κάποιου γεγονότος μέσα στο σενάριο ανακαλούνται με λιγότερη ακρίβεια από ότι τα στοιχεία που δεν έχουν συγχωνευθεί σε μνημονικό σενάριο. Επειδή το παιδί δυσκολεύεται να περιγράψει συγκεκριμένα είδη πληροφοριών, είναι πιθανό να υπεραπλουστεύει τις αναμνήσεις του και αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας να μην είναι τόσο ακριβείς. Τέλος, οι αναμνήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας επηρεάζονται επίσης από τις υποδείξεις των άλλων. Αυτό προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία, όταν το παιδί καλείται να καταθέσει ως μάρτυρας σε υποθέσεις όπως π.χ. πιθανή κακοποίηση (Feldman, 2009).

Μέση παιδική ηλικία: (συνήθως 6-11 ετών στα κορίτσια και 6-13 στα αγόρια). Τέσσερις παράγοντες μαζί φαίνεται ότι προκαλούν σημαντικές αλλαγές στη μνήμη των παιδιών αυτής της περιόδου: Η αύξηση της χωρητικότητας της μνήμης, η αύξηση για τα πράγματα που προσπαθεί κανείς να θυμηθεί, η εμφάνιση αποτελεσματικών στρατηγικών μνημονικής συγκράτησης και η εμφάνιση της ικανότητας να σκέφτεται κανείς τις ίδιες τις διεργασίες της μνήμης του (Cole, M. & Cole, R., 2000). Εμφανίζεται και βελτιώνεται, η **μετα μνήμη**, η επίγνωση του

ατόμου για τις διεργασίες που διέπουν τη μνήμη του. Τα μεγαλύτερα παιδιά είναι ικανά να ανακαλούν περισσότερα, γιατί οι νοητικές τους λειτουργίες συντελούνται πιο γρήγορα. Συνεπώς, μπορούν να κωδικοποιούν, να αποθηκεύουν και να ανασύρουν τις πληροφορίες πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά. Ο Robert Cail και οι συνεργάτες του έδειξαν ότι ο απαιτούμενος χρόνος για την ανάσυρση πληροφοριών μειώνεται από τη νηπιακή ηλικία ως την ενήλικη ζωή (Cole, M. & Cole, R., 2000).

Εφηβεία: (συνήθως ξεκινάει στην ηλικία των 11 στα κορίτσια και στην ηλικία των 13 για τα αγόρια). Οι συνολικές μνημονικές ικανότητες σε αυτή την περίοδο βελτιώνονται κατά πολύ, καθώς οι τρεις διεργασίες της κωδικοποίησης, της αποθήκευσης και της ανάσυρσης λειτουργούν πλέον με επάρκεια. Η εκπαίδευση, επίσης, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη βελτίωση της μνήμης, καθώς έτσι τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν στρατηγικές ελέγχου (Feldman, 2009).

2.3 ΠΩΣ ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΙΑ ΗΛΙΚΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ο εγκέφαλος των μικρών παιδιών και συγκεκριμένα η μνήμη τους, είναι υπό συνεχή ανάπτυξη και δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτή των ενηλίκων. Από την ηλικία των 3 μηνών, ο άνθρωπος ξεκινά να «καταγράφει» γεγονότα όπως το άγγιγμα των γονιών ή άλλες εμπειρίες που του παρέχουν τρυφερότητα και προστασία, αλλά όχι με την έννοια της συνειδητής μνήμης-ανάμνησης για μεγάλο διάστημα.

Οι επιστήμονες συμφωνούν ότι τρεις είναι οι παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη της μνήμης.

1. Η ανάπτυξη του εγκέφαλου και η δυνατότητα του παιδιού να αποθηκεύει πληροφορίες.

2. Η μητρική γλώσσα η οποία είναι απαραίτητη για να εκφράσει το παιδί αυτό που θυμάται

3. Η ανάπτυξη του "Εγώ": Στην ηλικία μεταξύ 2 και 3 χρονών τα παιδιά συνειδητοποιούν ότι είναι αυτόνομα όντα και ότι ζουν τη δική τους ζωή με παρελθόν

και παρόν. Τώρα που ξέρουν να βάλουν τα πράγματα σε έναν χρονικό άξονα, αρχίζουν να θυμούνται καλύτερα.

Τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης, τον κύριο ρόλο τον παίζει η οικογένεια, που αποτελεί πρότυπο για ένα παιδί. Ακόμη και εάν τα παιδιά δεν έχουν συνειδητές αναμνήσεις από τα πρώτα τους χρόνια, ασυνείδητες λειτουργίες «καταγράφονται» από τις αισθήσεις και έτσι αργότερα το μυαλό του παιδιού είναι έτοιμο να αποθηκεύσει γεγονότα της ζωής του.

Σε μια άλλη μελέτη, παιδιά 5 - και 6 ετών συμμετείχαν σε μια δραστηριότητα της τάξης μία ή τέσσερις φορές και έδωσαν συνέντευξη δύο ή μια φορά για την δραστηριότητα.

Τα παιδιά που πήραν μέρος στη δραστηριότητα μια φορά ήταν πιο ανακριβή, όταν η πρώτη συνέντευξη που έλαβε χώρα 21 ημέρες μετά τη δραστηριότητα από ό,τι όταν η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε 3 ημέρες μετά από την δραστηριότητα. Αλλά η μεγάλη καθυστέρηση δεν είχε καμία επίδραση στην ακρίβεια των καταθέσεων από τα παιδιά που πήραν μέρος στη δραστηριότητα τέσσερις φορές, όταν τα ίδια ρωτήθηκαν σχετικά με τις λεπτομέρειες που ήταν ίδια σε κάθε δραστηριότητα.

Όταν ρωτήθηκαν 21 ημέρες μετά την τελευταία δραστηριότητα σχετικά με τις λεπτομέρειες που θα διέφεραν κάθε φορά, τα παιδιά με την επαναλαμβανόμενη εμπειρία ήταν πιο ανακριβή όταν η δεύτερη συνέντευξη έλαβε χώρα την ημέρα μετά την πρώτη συνέντευξη από ό,τι ήταν όταν είχαν περάσει 21 ημέρες μεταξύ των δύο συνεντεύξεων. Έτσι, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι το χρονοδιάγραμμα των συνεντεύξεων ήταν πιο σημαντικό από την πραγματική καθυστέρηση.

Τα συμπεράσματα της μελέτης δείχνουν ότι οι μνήμες των παιδιών μπορεί να είναι ακριβής ακόμη και όταν η συνέντευξη είναι λίγο μετά την εκδήλωση. "Οι καταθέσεις των παιδιών-μαρτύρων δεν θα πρέπει να απορριφθούν αυτομάτως μόνο και μόνο επειδή τα προβαλλόμενα γεγονότα συνέβησαν πριν από πολύ καιρό," σύμφωνα με την Kim P. Roberts, αναπληρωματική καθηγήτρια της ψυχολογίας στο Wilfrid Laurier University και επικεφαλής συγγραφέας της μελέτης. «Σε υποθέσεις που αφορούν ισχυρισμούς για κακοποίηση των παιδιών, μπορεί να είναι χρήσιμο για την αστυνομία για να μάθει αν κάποιος έχει μιλήσει στα παιδιά για την κακοποίηση (π.χ., γονείς, οι εκπαιδευτικοί, κλπ.) και, ίσως το πιο σημαντικό, τότε αυτές οι

συνομιλίες έλαβαν χώρα , ώστε να μπορούν να αξιολογούν τον κίνδυνο που έχουν οι αναμνήσεις των παιδιών που έχουν μολυνθεί από ψευδείς πληροφορίες. "(Roberts, KP (Wilfrid Laurier University), and Powell MB (Deakin University). Η Valerie Reyna, καθηγήτρια της ανθρώπινης ανάπτυξης , και ο Chuck Brainerd, καθηγητής της νομικής σχολής – και οι δύο από το Πανεπιστήμιο Cornell- υποστηρίζουν ότι, όπως ο δικέφαλος ρωμαϊκού θεού Ιανού, η μνήμη είναι δύο μυαλά, οι μνήμες συλλαμβάνονται και καταγράφονται και με διαφορετικό τρόπο σε δύο χωριστά τμήματα του νού.

Λένε ότι τα παιδιά εξαρτώνται στο μεγαλύτερο βαθμό από ένα μέρος του νου που καταγράφει, "τι πραγματικά συνέβη", ενώ οι ενήλικες εξαρτώνται περισσότερο από ένα άλλο μέρος του νου που καταγράφει, «την έννοια του τι συνέβη." Ως αποτέλεσμα, λένε, οι ενήλικες είναι πιο επιρρεπείς σε ψευδείς μνήμες, οι οποίες μπορεί να είναι εξαιρετικά επικίνδυνες σε δικαστικές υποθέσεις.

Οι αναμνήσεις των παιδικών βιωμάτων, έχουν εξαφανιστεί από τη στιγμή που φτάνουμε στην ενηλικίωση. Μια νέα έρευνα βρίσκει ότι οι μνήμες είναι πιο φευγαλέες από ότι πίστευαν και ξεθωριάζουν πιο εύκολα στις ηλικίες μεταξύ 4-7 χρονών.

Μέχρι τώρα, με βάση τις μελέτες των ενηλίκων, οι επιστήμονες πίστευαν ότι τα παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ή 4 δεν έχουν τις γνωστικές ή γλωσσικές δεξιότητες για να σχηματίσουν μνήμες. Και έτσι αυτές οι μνήμες δεν ήταν ακριβώς χαμένες, αλλά δεν ήταν ακόμη αποθηκευμένες στην πρώτη θέση του μυαλού μας. Αλλά η Carole Paterson, μια καθηγήτρια ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο Memorial της Νέας Γής στον Καναδά, και οι συνεργάτες της διαπίστωσαν ότι τα μικρά παιδιά έχουν πολλές αναμνήσεις που θα μπορούσαν να μιλήσουν για αυτές "Έτσι, ήταν πολύ σαφές ότι η εξήγηση που είχε δοθεί μόνο για τους ενηλίκους έπρεπε να είναι λάθος, διότι τα παιδιά έχουν τις γνωστικές, γλωσσικές δεξιότητες και τη μνήμη για να μιλήσουν για πράγματα που είχαν συμβεί στο παρελθόν τους», είπε ο Peterson.

Για να καταλάβουμε πώς οι παιδικές αναμνήσεις ξεθωριάζουν, η ομάδα του Peterson ακολούθησε 140 παιδιά ηλικίας 4 έως 13, ζητώντας τους κατά την έναρξη μελέτης και δύο χρόνια αργότερα για να περιγράψουν τις τρεις πρώτες αναμνήσεις τους. Οι γονείς θα επιβεβαίωναν τις εμπειρίες που είχαν συμβεί σε αυτό το χρονοδιάγραμμα αυτών των εμπειριών.

Τα παιδιά ηλικίας 4 έως 7 κατά την έναρξη της μελέτης είχαν την τάση να θυμούνταν διαφορετικές αναμνήσεις από την πρώτη συνέντευξη σε σχέση με δύο χρόνια αργότερα, το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι από πολύ νωρίς οι μνήμες είναι εύθραυστες και μπορούν εύκολα να σβηστούν. Ωστόσο, το ένα τρίτο των παιδιών ηλικίας 10 έως 13 περιγράφουν το ίδιο τις πρώτες αναμνήσεις και στα δύο χρονικά σημεία.

"Το όλο φαινόμενο της παιδικής αμνησίας είναι σαφώς ένας κινούμενος στόχος στα παιδιά, γιατί οι μνήμες τους αποθηκεύονται όλο και πιο αργά », είπε ο Peterson. "Αλλά από την ηλικία 10, οι μνήμες φαίνεται να αποκρυσταλλώνεται."

Σε μία άλλη έρευνα, Fivush et al (2003) με παιδιά ηλικίας 5 -έως 12- ετών, έγινε σύγκριση σε αναμνήσεις των παιδιών με θετικές εμπειρίες (π.χ., οικογενειακές διακοπές και σχολικά ταξίδια) και των αγχωτικών - αρνητικών εμπειριών (π.χ., διαπροσωπική βία.). Το περιεχόμενο της μνήμης ήταν κωδικοποιημένο όσον αφορά την αναφορά των προσώπων, των τόπων, των αντικειμένων, τις δράσεις, τις περιγραφές, και τις εσωτερικές καταστάσεις. Παρόλο που η συνολική ποσότητα των πληροφοριών που είχαν θυμηθεί ήταν ισοδύναμη τόσο στις θετικές όσο και στις αρνητικές εμπειρίες, οι αρνητικές μνήμες ήταν πιο συνεκτικές και περιλάμβαναν περισσότερες πληροφορίες για τις σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών. Οι θετικές αναμνήσεις, σε αντίθεση, περιλάμβαναν ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών για τους ανθρώπους, τις δράσεις, και περιγραφές (Fivush & Sales, 2004).

Σε μια άλλη μελέτη, οι Baker-Ward, Eaton, και Banks (2005) εξέτασαν την μνήμη 10-χρονών παιδιών για ένα τουρνουά ποδοσφαίρου στο οποίο είχαν συμμετάσχει. Αν και αντικειμενικά όλα τα παιδιά είχαν βιώσει την ίδια κατάσταση τα αποτελέσματα και συναισθηματικές αντιδράσεις των παιδιών ποικίλλουν. Μερικά παιδιά κέρδισαν, άλλα έχασαν. Όταν η μνήμη των παιδιών δοκιμάστηκε λίγο μετά το παιχνίδι, το συνολικό ποσοστό των πληροφοριών που είχαν θυμηθεί δεν διέφερε μεταξύ εκείνων που είχαν κερδίσει σε σχέση με εκείνους που είχαν χάσει. Ωστόσο, τα παιδιά που κέρδισαν λιγανός αναφερθεί σε περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το ίδιο το παιχνίδι, ενώ τα παιδιά που έχασαν αναφέρθηκαν πιο ερμηνευτικά σε λεπτομέρειες (π.χ., γιατί το παιχνίδι είχε χαθεί). Έτσι, οι συναισθηματικές αντιδράσεις των παιδιών, σχετικά με το αποτέλεσμα του παιχνιδιού, φάνηκαν να κατευθύνουν την εξιστόρηση της εμπειρίας τους διαφορετικά προς συγκεκριμένα είδη πληροφοριών.

2.4. Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Στη δεκαετία του 1970, όταν οι στατιστικές έδειξαν αύξηση του αριθμού των περιπτώσεων κακοποίησης των παιδιών, τα δικαστήρια αναγκάστηκαν να επιτρέψουν την κατάθεση των νεαρών θυμάτων. Όταν κάποια μαρτυρία των παιδιών είχε αποδεδειχθεί ότι είναι αναξιόπιστη, οι ενήλικοι επιβεβαίωναν την μαρτυρία. «Τα δικαστήρια δίνουν οδηγίες στους μάρτυρες να πουν την αλήθεια και μόνο την αλήθεια», λέει ο Μπρέινερντ. "Αυτό προϋποθέτει ότι οι μάρτυρες είτε θα είναι ειλικρινείς ή όχι, αλλά υπάρχει μια τρίτη δυνατότητα που τώρα αναγνωρίζεται -. Ψευδείς αναμνήσεις" Σε περιπτώσεις παιδικής κακοποίησης, όπου ο νόμος δίνει το πλεονέκτημα της αμφιβολίας σε μαρτυρίες ενηλίκων, τα αποτελέσματα μπορεί να είναι ακόμη πιο ανησυχητικά. «Η αποτυχία να αναγνωριστούν οι διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι ενήλικες και παιδιά παράγουν μνήμες κλίνει άδικα προς τους μάρτυρες-παιδιά», λέει ο Reyna. «Τα παιδιά δεν έχουν την ίδια πληρότητα της συναισθηματικής και πνευματικής εμπειρίας, όπως οι ενήλικες όταν πρόκειται για έννοιες που απορρέουν από καταστάσεις», λέει ο Reyna."

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 οι καταγγελίες σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών που σύμφωνα με τα θύματα είχαν διαπραχθεί στο παρελθόν είχαν αυξηθεί αλλά ήταν σπάνιες. Από τότε όμως έως σήμερα τέτοιες μαρτυρίες αποτελούν συνηθισμένο φαινόμενο στο χώρο των δικαστηρίων. Ειδικοί ψυχολόγοι, θεραπευτές, αστυνομικοί και δικαστηριακοί εμπειρογνώμονες στην προσπάθειά τους να βοηθήσουν τα παιδιά θύματα να ανακτήσουν τις υποθετικές απωθημένες μνήμες χρησιμοποιούν μια ποικιλία εναλλακτικών μεθόδων.

Ενώ δεν αμφισβητείται η ύπαρξη και η συχνότητα της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης οι Read & Lindsay (1994) υποστηρίζουν ότι οι θεραπείες και οι μέθοδοι ανάκτησης της μνήμης εφαρμόζονται ανεξέλεγκτα σε υπερβολικές δόσεις, με ανεπαρκείς εγγυήσεις και κατά συνέπεια βλάπτουν τα άτομα που θα επιθυμούσαν να βοηθήσουν. Ο προβληματισμός που παραμένει είναι ότι οι μέθοδοι και οι θεραπείες ανάκτησης της μνήμης μπορεί να οδηγήσουν τα παιδιά να δημιουργήσουν απατηλές μνήμες.

Σύμφωνα με τον Watkins (1990) η «γνωστική ψυχολογία» δυσκολεύεται να απαντήσει στο ερώτημα αν οι μεταγενέστερες του περιστατικού σεξουαλικής

κακοποίησης παραπλανητικές ερωτήσεις αλλοιώνουν τα μνημονικά αποτυπώματα ή μειώνουν τις πιθανότητες ανάσυρσής τους το 1902 ο Stern αναφέρει ότι ο όγκος των πληροφοριών που αποκομίζεται μέσω ελεύθερης ανάκλησης της μνήμης αυξάνεται σταθερά με την ηλικία. Όσο μεγαλύτερο είναι ένα παιδί τόσο πιο ακριβής είναι η μνήμη. Η Goodman (1987) επιβεβαιώνει τα ευρήματα του Stern προσθέτοντας ότι τα τρίχρονα παιδιά δίνουν λιγότερο ακριβείς απαντήσεις από παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Ο Thomson (1995) αναφέρει ότι «υπάρχει μια εγγενής δυσκολία για κάθε μελετητή που επιχειρεί να διερευνήσει τη λειτουργία της παιδικής μνήμης». Έχει διαπιστωθεί ότι η μνήμη για τα πρώιμα γεγονότα της παιδικής ηλικίας είναι αδύναμη. Οι λανθασμένες διαγνώσεις όσον αφορά την παιδική σεξουαλική κακοποίηση μπορεί επίσης να οφείλονται τόσο στη μνήμη όσο και στην ελλιπή εκπαίδευση των θεραπειών, που άθελά τους ίσως υποβάλουν στα παιδιά την ιδέα ότι πιθανότατα να είχαν σεξουαλικά κακοποιηθεί. Ο προβληματισμός σε ό,τι αφορά την ανάκτηση της μνήμης εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι θεραπευτές μπορεί να καθοδηγήσουν τα παιδιά ώστε να δημιουργήσουν απατηλές μνήμες και επομένως να εμφανιστεί ποσοστό λανθασμένης διάγνωσης. (Ceci & Loftus, 1994). Οι έρευνες όμως της Geil Goodman επισημαίνουν κάτι πολύ πιο ουσιαστικό σε ό,τι αφορά την ανάκτηση της μνήμης, αλλά και την πραγματικότητα των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης. Σύμφωνα με την Goodman (1987) οι έρευνες αυτές είναι δυνατόν να βοηθήσουν τους ειδικούς και κατ' επέκταση το δικαστήριο να αποφασίσει εάν μη κακοποιημένα παιδιά είναι ευάλωτα στην υποβολή και αναφέρουν ψευδώς ότι έχουν κακοποιηθεί. Αδυνατούν, όμως, αυτές οι έρευνες να βοηθήσουν παιδιά – θύματα που αρνούνται την κακοποίησή τους. Μέχρι σήμερα, όμως, δεν υπάρχουν έρευνες για παιδιά που αρνούνται τη σεξουαλική κακοποίηση τους.

Τα παιδιά καλούνται να καταθέσουν ως θύματα ή μάρτυρες τραυματικών γεγονότων όπως σεξουαλική κακοποίηση, ενδοοικογενειακή βία, δολοφονία του ενός ή και των δύο γονέων, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται ψυχολογικά (Herko, 1994). Κατά συνέπεια έχει ιδιαίτερη σημασία να γνωρίζουμε πόσο καλά θυμούνται τα παιδιά για να καταθέσουν ποια είναι τα πραγματικά γεγονότα.

2.5 Η ΜΝΗΜΗ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

Όπως προαναφέραμε στη μνήμη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι αναμνήσεις οικείων γεγονότων είναι συχνά οργανωμένες σε σενάρια, που είναι μνημονικές αναπαραστάσεις γεγονότων, με τη σειρά που εκτυλίχθηκαν στο χρόνο. Με την ηλικία, τα σενάρια γίνονται όλο και πιο σύνθετα. Επειδή τα γεγονότα που επαναλαμβάνονται συχνά τείνουν να συγχωνεύονται σε σενάρια, συγκεκριμένα στοιχεία κάποιου γεγονότος μέσα στο σενάριο ανακαλούνται με λιγότερη ακρίβεια από ό,τι τα στοιχεία που δεν έχουν συγχωνευθεί σε μνημονικό σενάριο. Αν ένα γεγονός επαναλαμβάνεται συχνά, το παιδί δυσκολεύεται να θυμηθεί μία συγκεκριμένη μέρα από όλες που έκανε κάποια συνηθισμένη πράξη. Με τη σειρά του ο Pipe, αναφέρει ότι όταν ζητείται από τα παιδιά να ανακαλέσουν ένα συγκεκριμένο επεισόδιο από γεγονότα που έχουν επαναληφθεί πολλές φορές αντιμετωπίζουν δυσκολία στο να θυμηθούν συγκεκριμένες λεπτομέρειες του επεισοδίου. Αντιθέτως, χαρακτηριστικά που σχετίζονται με αυτά τα επανειλημμένα γεγονότα ανακαλούνται καλύτερα και τα παιδιά δεν παραπλανούνται σχετικά με αυτές τις αναμνήσεις, σε αντίθεση με τις αναμνήσεις ενός μονού επεισοδίου. Οι αναμνήσεις αυτών των σεναρίων και τα προβλήματα που προκύπτουν στην ανάσυρση τους, σχετίζονται με υποθέσεις συνεχούς κακοποίησης που επαναλήφθηκε πολλές φορές και έχει λάβει μέρος ίσως σε διαφορετικά μέρη. Τέλος η **βρεφική αμνησία**, μπορεί να εμποδίσει τα παιδιά που κακοποιούνται από πολύ μικρή ηλικία από το να απαντήσουν σε ερωτήσεις για το πότε κακοποιήθηκαν πρώτη φορά (Faller, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΣ - ΠΟΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

3.1. ΠΟΙΟΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ Η' ΑΛΛΟΙΩΝΟΥΝ ΤΙΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ?

Είναι αποδεδειγμένο ότι παιδιά ηλικίας 3-7 ετών έχουν αρνηθεί να καταθέσουν όταν υπήρχε παρουσία του δράστη στις δικαστικές αίθουσες (Bussy, 1991). Όταν δε η παρουσία του δράστη είναι απειλητική ενδεχομένως να αλλοιωθούν οι καταθέσεις τους και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να δώσουν ψευδείς καταθέσεις σχετικά με την κακοποίηση τους.

Ένας άλλος παράγοντας που είναι εξίσου σημαντικός και πρέπει να αναφερθεί, είναι οι καθοδηγητικές ερωτήσεις. Οι κατευθυντικές, καθοδηγητικές ή και παραπειστικές ερωτήσεις επηρεάζουν ουσιαστικά τις καταθέσεις των παιδιών. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τα παιδιά είναι ευάλωτα στην υποβολή. Κλασική περίπτωση κατευθυντικών ερωτήσεων αποτελεί η υπόθεση Michael's και η υπόθεση McMartin.

Ένας άλλος παράγοντας που χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια με αρνητικά αποτελέσματα είναι η παραπληροφόρηση. Διαπιστώνεται από τις μελέτες (Metcalf, 1990) ότι η υποβολή μιας παραπλανητικής πληροφορίας μπορεί να οδηγήσει το παιδί σε λανθασμένη ανάκληση. Η πλειοψηφία των ερευνητών πιστεύει ότι η μνήμη μπορεί να αλλοιωθεί από καθοδηγητικές παραπληροφορικές ερωτήσεις.

Σημαντικό επίσης είναι, όπως υποστηρίζουν οι Bruck & Ceci, ότι η χρήση των ανατομικών ομοιωμάτων αυξάνει την επίδραση υποβολής ιδιαίτερα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα τελευταία 15 χρόνια η χρήση αυτή είναι πολύ διαδεδομένη. Τέλος παιδιά ηλικίας 6-7 ετών είναι πιθανόν να συγχέουν αυτά που είδαν ή που βίωσαν με αυτό που τους προτείνεται με αποτέλεσμα οι καταθέσεις τους να είναι αναληθείς.

Οι Bruck & Ceci τονίζουν επίσης ότι «οι ελλιπείς διαδικασίες συνέντευξης καθιστούν δύσκολο τον εντοπισμό πραγματικής κακοποίησης». Στην προσπάθεια λοιπόν να ελαχιστοποιηθούν τόσο οι ψευδείς ισχυρισμοί κακοποίησης όσο και η άρνηση αποδοχής και ανάκλησης της κακοποίησης, είναι ανάγκη να υπερτονιστεί η σημασία της σωστής προσέγγισης και κατάλληλης συνέντευξης με τα παιδιά (Lamb,

1995). Σύμφωνα με του Yulli & Yulli (1998) αυτός που διεξάγει τη συνέντευξη πρέπει να έχει ειδικές γνώσεις και ανάλογη ευαισθητοποίηση για κατάλληλη επικοινωνία με τα σεξουαλικά κακοποιημένα παιδιά

Ο επιστημονικός χώρος προβληματίζεται σε ό,τι αφορά την αποκατάσταση της μνήμης των σεξουαλικά κακοποιημένων παιδιών σχετικά με την αλήθεια ή μη αυτών των καταγγελιών. Υπάρχουν δύο αντικρουόμενες σχολές σκέψης: 1) οι επιστήμονες που αποδέχονται αδιαμαρτύρητα όσα τους εξιστορούν οι πελάτες τους, έστω και αν δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά και ενθαρρύνουν παρόμοιες αποκαλύψεις με τη χρήση κατευθυντηρίων ερωτήσεων και μεθόδων. 2) Οι γνωστικοί ψυχολόγοι, από την άλλη, που σε ό,τι αφορά την αποκατάσταση της μνήμης για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση ασπάζονται ένα συγκεκριμένο δομικό μοντέλο της ανθρώπινης μνήμης.

Οι Ceci & Loftus (1994) έχοντας επίγνωση των κινδύνων προτρέπουν τους ειδικούς που ασχολούνται με αυτά τα θέματα να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί, γιατί η αποτυχία στο έργο αυτό οδηγεί σε λανθασμένα συμπεράσματα και συνειρμούς που προκαλούν αμφιβολίες και υπονομεύουν την προστασία των παιδιών, θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης. Με αυτή την άποψη τάσσεται και ο Mayers (1995) και προσθέτει ότι είναι εκ του πονηρού οι όποιοι παραλληλισμοί των κοριτσιών του Σάλεμ γιατί οι δίκες των «μαγισσών» δεν έχουν καμιά σχέση με το σημερινό σύστημα προστασίας των παιδιών. Η όποια σύγκριση με το Σάλεμ της Μασαχουσέτης του 1692 είναι παραπλανητική. Στο Σάλεμ οι κατηγορούμενες «μάγισσες» ήταν αθώες. Σήμερα αυτοί που κατηγορούνται για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών είναι ένοχοι. Στο Σάλεμ τα παιδιά μάρτυρες είχαν παραπλανηθεί, σήμερα σχεδόν όλα τα παιδιά είναι απόλυτα σωστά. Ανατρέχοντας στα γεγονότα του Σάλεμ παραμορφώνεται η πραγματικότητα και αυτό πυροδοτεί φόβους και κινδύνους.

Οι ερευνητές παρατήρησαν διαφορές στη μνήμη ανάλογα με το πόσο τα στοιχεία διέφεραν κάθε φορά που λάμβανε χώρα η δραστηριότητα. Τα ευρήματα αυτά έχουν συνέπειες στην συνέντευξη από τους μάρτυρες-παιδιά από τα οποία παίρνουν συνέντευξη, λίγο μετά από ένα περιστατικό. (*ScienceDaily*, 20 Ιουλίου 2007)

Οι αναμνήσεις των γεγονότων από τα παιδιά που συνέβησαν εδώ και πολύ καιρό μπορεί να είναι πιο ακριβής από τις αναμνήσεις των γεγονότων που έλαβαν χώρα πρόσφατα. Τα ευρήματα αυτά μπορεί να έχουν συνέπειες για τις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, όταν τα παιδιά είναι συχνά οι μόνοι μάρτυρες. Στο

παρελθόν, έχει ειπωθεί ότι, επειδή η μνήμη έχει την τάση να ξεθωριάζει με το πέρασμα του χρόνου, οι καταθέσεις των παιδιών που είχε περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την εκδήλωση είναι λιγότερο ακριβής από τις καταθέσεις που είχαν δώσει αμέσως μετά τα γεγονότα που έλαβαν χώρα. (Wilfrid Laurier, University of Canada, University Deakin in Australia, 2007).

Αν και μερικοί υποστηρίζουν ότι οι τραυματικές εμπειρίες, όπως και τα συναισθηματικά σημαντικότερα γεγονότα, ενισχύουν την μνήμη για το “τραύμα” (Howe, & Peterson, 1994, 1995), άλλοι υποστηρίζουν ότι “τραύμα” εμποδίζει την ανάκληση λόγω μεταβολών στη δομή του εγκεφάλου που συνοδεύουν την έκθεση σε παρατεταμένο στρες (Bremner & Narayan, 1998; DeBellis et al., 1999; Sapolsky, 1992).

Ένα ιδιαίτερα ενεργό κομμάτι της έρευνας σχετικά με τη μνήμη για το τραύμα έχει επίκεντρο το κατά πόσον ή όχι έχουν ευαισθησία τα παιδιά σε ψευδείς αναμνήσεις και πως η κατάθεση τους επηρεάζεται από τραύμα. Παρά την μάλλον εκτενή βάση δεδομένων, τα ευρήματα της έρευνας σε αυτόν τον τομέα είναι ασυνεπή. Αν και υπάρχουν κάποια στοιχεία μεταξύ των μη τραυματισμένων παιδιών ότι το στρες μπορεί να αυξήσει την πιθανότητα ανακρίβειας της μνήμης (Bugental, Blue, Cortez, Fleck & Rodriguez, 1992), η έρευνα με αντικείμενο την κακομεταχείριση των παιδιών μέχρι τώρα δεν υποστηρίζει γενικά την σύνδεση μεταξύ του τραύματος και της κατάθεσης (Goodman, Bottoms, Rudy, Davis, & Schwartz-Kenny, 2001) ή σημασιολογική-ψευδή μνήμη (Howe et al., 2004).

Δυστυχώς, η βιβλιογραφία για την κακοποίηση και τη μνήμη, ιδιαίτερα μεταξύ των παιδιών, είναι στα σπάργανα (Eisen, Goodman, Davis, 2002). Μία πρόκληση για την προαγωγή της έρευνας στον τομέα αυτό προήλθε μετά από δυσκολίες, εξαιτίας της δυσκολίας στην επαλήθευση της ακρίβειας των εκθέσεων στο τραύμα μεταξύ των κακοποιημένων παιδιών. Σε απάντηση στο πρόβλημα αυτό, πρόσφατες μελέτες έχουν ακολουθήσει παιδιά που θυμούνται τραυματικές εμπειρίες με το χρόνο για την αξιολόγηση και για την αξιοπιστία της αρχικής μνήμης του τραύματος σε μεταγενέστερη περίοδο (Alexander et al., 2005; Greenhoot, McCloskey, & Glisky, 2005). Για παράδειγμα, μακροπρόθεσμη παρακολούθηση των παιδιών που είχαν υποστεί παιδική σεξουαλική κακοποίηση (CSA), αποκάλυψε ότι μετά μετά-τραυματικού στρες (PTSD) η σοβαρότητα σχετίζεται θετικά με τη μνήμη.

Επιπλέον, τα παιδιά επέδειξαν μία σχετικά ακριβή μνήμη για την κακοποίηση, ακόμα και όταν η κακοποίηση είχε συμβεί πριν από μια δεκαετία (Alexander et al., 2005).

Σημαντικός και μη παραλειπόμενος παράγοντας είναι και η διαφορά ηλικίας που επηρεάζει επίσης τη μνήμη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι μελετητές υπάρχει μια ξεκάθαρη σχέση ανάμεσα στη διαφορά ηλικίας και στην ικανότητα μνήμης των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Ceci & Bruck (1993), Ornstein & Haden (2002), Pipe et al (2004), και Poole & Lindsay (2002), όσο μεγαλύτερα είναι τα παιδιά γενικά τόσο καλύτερα επιμελούνται τις πηγές της μνήμης τους και αντιστέκονται σε παραπλανητικές ερωτήσεις. Ακόμα, ξεχνάνε λιγότερο, θυμούνται με περισσότερες λεπτομέρειες και χρησιμοποιούν πολύ καλά στρατηγικές ανάκλησης. Από την άλλη μεριά αντίθετα, τα μικρότερα παιδιά έχουν την τάση να επηρεάζονται περισσότερο σε σχέση με τα μεγαλύτερα παιδιά.

Όπως υποστηρίζει ο Goodman (1984), πάντοτε υπήρχε μια ανησυχία σχετικά με το αν τα παιδιά ηλικίας μικρότερης των 7 ετών ήταν αξιόπιστα ώστε να καταθέσουν στο δικαστήριο χωρίς να δίνουν ψευδείς καταθέσεις. Και αυτό συμβαίνει γιατί, όπως ισχυρίζονταν οι υπεύθυνοι των δικαστηρίων, τα παιδιά δεν ήταν ακόμη ικανά να κατανοήσουν τον όρκο της αλήθειας που περιλαμβάνεται στη μαρτυρία τους. Σύμφωνα με τον Whipple (1909), τα μικρά παιδιά παρέχουν λιγότερες πληροφορίες στην ελεύθερη ανάκληση, αλλά όχι απαραίτητα ανακριβείς. Όπως φαίνεται η επίδραση της ηλικίας καθορίζει την ποσότητα των πληροφοριών που μπορεί ένα μικρό παιδί να ανακαλέσει (Meyer, 1997).

Σε μία έρευνα των Gail Goodman και Christine Aman (1990), στην οποία σύγκριναν την ελεύθερη ανάκληση μικρών παιδιών, βρήκαν ότι τα παιδιά 5 ετών θυμήθηκαν σημαντικά περισσότερο όγκο πληροφοριών συγκριτικά με τα παιδιά 3 ετών κατά τη διάρκεια μιας συνεδρίασης με έναν άνδρα συνεργό. Άλλο εύρημα ήταν επίσης, ότι τα παιδιά 9 ετών ήταν σημαντικά πιο μικρές οι πιθανότητες να απαντήσουν σωστά σε ευθείς ερωτήσεις σε σύγκριση με τα παιδιά 12 ετών (Meyer, 1997).

Αξιοσημείωτο επίσης εύρημα των μελετητών είναι, ότι τα παιδιά σχολικής ηλικίας είναι εξίσου καλά στο να ανακαλούν ιστορίες, όσο και οι έφηβοι. Όπως υποστηρίζει ο Saywitz's (1987), το επίπεδο των παιδιών με την εξάσκηση στην ελεύθερη ανάκληση μπορεί να αυξηθεί σημαντικά. Αυτές οι έρευνες αναδεικνύουν την ηλικία σαν ένα καθοριστικό παράγοντα στη μνήμη των παιδιών (Meyer, 1997).

Κατά τη διάρκεια της μετά την κοινοποίηση, τα παιδιά φοβούνται σχετικά με τη γνωστοποίηση της κακοποίησης που έχει γίνει ήδη πραγματικότητα. Αντιμετωπίζουν τους άλλους με δυσπιστία, θεωρούν ότι έχουν έλλειψη υποστήριξης, και κυριαρχεί μία αναταραχή. Βέβαια, το παιδί συχνά ανακαλεί τον ισχυρισμό της κακοποίησης στην προσπάθεια του να επανορθώσει τη ζημιά και να αποκαταστήσει την ισορροπία.

Εβδομήντα δύο τοις εκατό των παιδιών που εξετάστηκαν αρνήθηκε, ότι έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Οι περισσότερες δηλώσεις άρνησης εμφανίστηκαν όταν το παιδί ήταν αρχικά υπό αμφισβήτηση από ένα ενδιαφερόμενο γονέα ή ενήλικα ή ερωτήθηκαν κατά τη διάρκεια μιας επίσημης έρευνας. Οι αποκαλύψεις παρατηρήθηκαν να έχουν ένα προσωρινό χαρακτήρα. Κατά τη δοκιμαστική φάση, οι γνωστοποιήσεις χαρακτηρίστηκαν ως ασαφής ή αμφιταλαντευόμενες. Κατά την ενεργό φάση, τα παιδιά παρείχαν λεπτομερή, σε πρώτου προσώπου έκθεση της για την κακοποίηση τους. Μόνο το 11% των περιπτώσεων τα παιδιά παρείχαν ενεργό αποκάλυψη στην πρώτη ανάκριση τους σχετικά με τη θυματοποίησή τους. Μια άλλη μελέτη αποκάλυψε μια εξέλιξη από τις ασαφείς στις πιο συγκεκριμένες γνωστοποιήσεις (Kelley et al., 1993). Στη μελέτη των Sorenson και Snow, τα παιδιά ανακάλεσαν τους ισχυρισμούς τους σε περίπου 22% των περιπτώσεων. Ωστόσο, το 92% εκείνων που ανακάλεσαν στη συνέχεια επιβεβαίωσαν τους ισχυρισμούς τους. Αν και μερικά παιδιά “μετακινήθηκαν” δειλά από την άρνηση στη ενεργό αποκάλυψη σε μία συνεδρία, η διαδικασία αυτή πήρε μήνες για να προκύψει σε άλλα παιδιά. Μια πρόσφατη αντίστοιχη μελέτη από Sorenson & Snow (1991) απέφερε σημαντικά διαφορετικά ευρήματα (Bradley & Wood, 1996). Τα αποτελέσματα της μελέτης από Sorenson και Snow αποκάλυψαν ότι το 72% των παιδιών έκαναν μια δήλωση άρνησης της κακοποίησης τους και το 25% ανακάλεσε τον προηγούμενο ισχυρισμό. Οι Sorenson και Snow ανέφεραν άλλες δύο μελέτες (Crewdson 1988; Faller, 1988) στις οποίες τα ποσοστά των αναιρέσεων κυμαίνονταν από 12% έως 33%. Σε έντονη αντίθεση, από την άρνηση και την αναίρεση αντίστοιχα, που εμφανίστηκαν σε μόνο 6% και 4% των περιπτώσεων όπως αναλύονται από Bradley και Wood (1996). Bradley και Wood ανέφεραν ότι τα τελευταία ευρήματα έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα μοντέλα που αναφέρθηκαν από τον Summit (1983) και από τον Sorenson και τον Snow.

Οι Bradley & Wood (1996) έθεσαν ευθέως αρκετούς πιθανούς λόγους για το λόγο που τα ευρήματά τους διέφεραν τόσο σημαντικά από εκείνα των Sorenson & Snow

(1991). Ένας σημαντικός παράγοντας είναι ότι οι ρυθμίσεις διέφεραν. Οι Sorenson & Snow εξέτασαν τα γεγονότα της αποκάλυψης στο πλαίσιο της ψυχοθεραπείας. Ο Bradley & Wood διερευνούν αυτά τα γεγονότα στο πλαίσιο της προστασίας των παιδιών ή των αστυνομικών ανακρίσεων..

Επιπλέον, τα παιδιά μπορεί να αναιρούν τις απόψεις και επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς κατά τη διάρκεια της θεραπείας (Bradley & Wood, 1996). Οι Bradley & Wood αναφέρονται στα αποτελέσματα μιας προηγούμενης μελέτης που πραγματοποιήθηκε από τους Jones και McGraw (1987) από μια υπηρεσία προστασίας του παιδιού και απέδωσαν ποσοστό αναίρεσης στα 8%, παρόμοιο με το ποσοστό 4% που ανέφεραν στη μελέτη τους. Αντίθετα, σημείωσαν τα αποτελέσματα μιας μελέτης από Gonzalez et al. (1993) και αποκάλυψαν ποσοστό αναίρεσης σε ποσοστό 27%, σε σύγκριση με το 22% που ανέφεραν οι Sorenson & Snow. Αυτές οι συγκρίσεις δείχνουν ότι η αποκάλυψη μπορεί να διαφέρει (Bradley & Wood, 1996).

3.2. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Αξιοσημείωτο και από τα πιο σημαντικά ζητήματα είναι η συναισθηματική κατάσταση του παιδιού το οποίο έχει υποστεί κάποιου είδους κακοποίησης. Η συναισθηματική του κατάσταση παίζει από τους πιο κεντρικούς ρόλους στο εάν το παιδί θα καταθέσει ψευδή στις δικαστικές αίθουσες. Το αίσθημα του άγχους, του φόβου τόσο της τιμωρίας όσο και του φόβου ότι ίσως να μην γίνει πιστευτό μπορεί εύκολα να οδηγήσει το παιδί στο να δίνει ψευδείς καταθέσεις και να ανακαλεί γεγονότα τα οποία σε ένα μεγάλο μέρος τους δεν είναι αληθή.

Σύμφωνα λοιπόν με έρευνες του Saywitz (2002), τα παιδιά μπορούν να θυμηθούν κεντρικές πτυχές των γεγονότων καλύτερα όταν βρίσκονται σε μία μέτρια αγχώδη κατάσταση κατά τη διάρκεια κωδικοποίησης των γεγονότων από ότι όταν δεν είναι αγχωμένα. Συγκεκριμένα, οι λεπτομέρειες που είναι κρίσιμες για την αιτία που προκαλεί το άγχος στο παιδί, παραμένουν καλύτερα στη μνήμη σε σχέση με τις λεπτομέρειες που είναι αγχώδεις με τέτοιο τρόπο που δε συνδέονται με το περιστατικό

που κωδικοποιείται (Faller, 2007). Παρόλα αυτά όμως αν και το παιδί μπορεί να θυμάται τα γεγονότα σε καταστάσεις μέτριου στρες αλλοιώνει τις καταθέσεις του λόγω φόβου για τα αποτελέσματα και τις συνέπειες που θα υποστεί μετά από την αποκάλυψη της κακοποίησης του.

Ωστόσο, στην συναισθηματική κατάσταση του παιδιού σημαντικό ρόλο παίζουν και **οι ανησυχίες για τον εαυτό** που πολλές φορές οδηγούν ψευδείς καταθέσεις των παιδιών στις αίθουσες των δικαστηρίων. Ανεξάρτητα από το είδος της κακοποίησης που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, τα περισσότερα παιδιά αισθάνονται ότι έχουν μερίδιο ευθύνης για την κακοποίησή τους (Moore, McPhee, & Trought, 1986). Η δυναμική της κακοποίησης και η ύπουλη φύση της μπορεί να οδηγήσει τα θύματα να αντιληφθούν τους εαυτούς ως πρόθυμοι συμμετέχοντες σε μια σχέση μαζί με τον κατάδικο (Berliner & Conte, 1990 Kaufman et al., 1996). Ομοίως, τα θύματα μπορούν να θεωρούν τους εαυτούς τους ότι ενεργούν ως συνεργάτες για την διατήρηση του μυστικού της κακοποίησης και εάν η κακοποίηση γίνει αντιληπτή οδηγούνται στο να δώσουν ψευδείς καταθέσεις στο δικαστήριο (Furniss, 1991; Summit 1983). Μια αναδρομική μελέτη δείχνει ότι τα παιδιά δεν αποκαλύπτουν τη σεξουαλική τους θυματοποίηση αμέσως αλλά μπορεί να είναι πιο πρόθυμα να αναφέρουν τα περιστατικά μετέπειτα από την κακοποίηση (Arata, 1998). Τα θύματα έχουν το αίσθημα της ευθύνης που μπορεί να επιδεινώνεται από τα έντονα συναισθήματα της ντροπής και το στιγματισμό που συνδέεται με τη σεξουαλική κακοποίηση (Finkelhor, 1986; Furniss, 1991). Πολλά παιδιά είναι απρόθυμα να αποκαλύψουν τη θυματοποίησή τους από φόβο ότι θα κατηγορηθούν ή θα κριθούν αρνητικά από άλλους (Berliner & Conte, 1995; Gomes-Schwartz et al., 1990;. Sauzier, 1989). Τα παιδιά είναι διστακτικά στο να σπάσουν την υπόσχεσή τους με αποτέλεσμα να κρατούν την κακοποίηση μυστικό και οι καταθέσεις τους να μην αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα που τους συμβαίνει (Bussey, Lee, & Richard, 1990, Bussey & Grimbeek, 1995). Επιπλέον, όπως σημειώθηκε νωρίτερα, τα σεξουαλικά στερεότυπα και οι ανησυχίες σχετικά με την ομοφυλοφιλία δημιουργούν πρόσθετο εμπόδιο στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης για αγόρια-θύματα (Lynch et al., 1993;. Reinhart, 1987; Summit, 1983; Watkins & Bentovim, 1992).

Πολλά θύματα σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) έχουν αναφέρει ότι καθυστέρησαν ή απέφυγαν να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους ή ακόμα και κατέθεσαν ψευδώς γιατί φοβόντουσαν ότι δεν θα γίνονταν πιστευτά (Furniss, 1991;

Gomes-Schwartz et al., 1990.; Summit, 1983). Σε αυτό τον φόβο βασίζονται οι δράστες για τη διατήρηση της σιωπής, και είναι ο λόγος που πραγματικά κυριαρχεί για πάρα πολλά παιδιά. Τα αποτελέσματα των δύο μελετών βρήκαν ότι σχεδόν ένα παιδί στα δέκα που αποκαλύπτουν την σεξουαλική θυματοποίησή τους ανέφεραν ότι η αποκάλυψη τους έγινε δεκτή με δυσπιστία (Berliner & Conte, 1995; Gomes-Schwartz et al., 1990). Η μελέτη από Gomes-Schwartz et al. (1990) αποκάλυψε ότι οι αρχικές γνωστοποιήσεις απέτυχαν να οδηγήσουν σε παρέμβαση στο 17% των περιπτώσεων. Η έλλειψη της παρέμβασης αποδόθηκε στη δυσπιστία των εμπιστων σε περίπου μισές από αυτές τις περιπτώσεις. Οι υπόλοιπες αποδόθηκαν στην αποτυχία των εμπιστων να προβούν σε οποιαδήποτε αποτελεσματική δράση για να σταματήσει η κακοποίηση. Σχεδόν το 52% των ενηλίκων θυμάτων αιμομιξίας ανέφεραν σε ένα ερωτηματολόγιο ότι η κακοποίηση τους συνεχίστηκε για ένα χρόνο ή περισσότερο μετά την αποκάλυψη τους σε έναν γονέα (Roesler & Wind, 1994). Τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης μελέτης για πρωτοετείς φοιτήτριες κοπέλες κολεγίου αποκάλυψαν ότι πολύ λίγες οι αναφορές που έλαβαν κάποιο είδος νομικής ή θεραπευτικής παρέμβασης στη συνέχεια από την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης στην παιδική τους ηλικία (Arata, 1998). Έτσι έχοντας αυτά τα στοιχεία μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών κρατάει κρυφή την κακοποίηση τους και δίνει ψευδή στοιχεία γι' αυτή.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι δράστες συχνά ρωτούν, δωροδοκούν, και ή ακόμα απειλούν τα θύματα για να κρατήσουν την κακοποίηση μυστικό (Berliner & Conte, 1990; Pipe & Goodman, 1991; Kaufman et al., 1996). Προσωπικές απειλές για το θύμα μπορεί να περιλαμβάνουν απειλές σωματικής βλάβης, τιμωρία, και την απόσυρση από τα αγαθά, τα προνόμια, ή την αγάπη.

Φυσικά δεν πρέπει να παραλείψουμε άλλο ένα σημαντικό κομμάτι που σχετίζεται με τις ανησυχίες που αφορούν την οικογένεια και τους αγαπημένους του κακοποιημένου παιδιού. Τα θύματα της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (CSA) συχνά φοβούνται ότι θα βλάψουν την οικογένεια τους και τους οικείους τους τόσο ψυχολογικά όσο και σωματικά με την αποκάλυψη της κακοποίησης τους (Berliner & Conte, 1990; Lyon, 1996; Sauzier, 1989, Summit, 1983) και για να αποφύγουν τις αρνητικές συνέπειες που ίσως κατακλείσουν τον αγαπημένο τους περίγυρο προβαίνουν σε ψευδείς καταθέσεις οι οποίες δεν βασίζονται σε πραγματικά γεγονότα. Συχνά, ο δράστης μεταδίδει στο παιδί το αίσθημα της ευθύνης και ότι είναι

υπ' ευθύνη του η ασφάλεια και η ευημερία του δράστη και της οικογένειας. Η αποκάλυψη εξισώνεται με καταστροφικά αποτελέσματα για την οικογένεια, και τον δράστη. Αντίθετα, ο δράστης μεταφέρει το μήνυμα στο παιδί ότι αυτό έχει τη δύναμη να κρατήσει την οικογένειά τους ή και την ασφάλεια του δράστη διατηρώντας το μυστικό ή εάν πέσει στην αντίληψη κάποιου τρίτου προσώπου να πει ψέματα σχετικά με την κακοποίηση του ούτως ώστε να μην θέσει την οικογένεια σε κίνδυνο διάλυσης (Summit, 1983). Τα παιδιά φοβούνται ότι η αποκάλυψη θα έχει ως αποτέλεσμα την διάλυση της οικογένειάς τους μέσω διαζυγίου, χωρισμού, ή την τοποθέτηση του παιδιού και τα αδέρφια τους σε ανάδοχη οικογένεια (Sauzier, 1989; Summit, 1983). Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι φόβοι και οι απειλές ενισχύονται όταν το παιδί αποκαλύπτει την κακοποίηση, ή ανακαλύπτεται με άλλο τρόπο, και το παιδί δέχεται πιέσεις από μέλη της οικογένειας ή και άλλους να διατηρήσει το μυστικό (Furniss, 1991; Rieser, 1991; Sorenson & Snow, 1991; Summit, 1983). Έτσι δεν είναι δύσκολο να κατανοήσουμε τους λόγους τους οποίους τα παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση φτάνουν στο σημείο να την αρνούνται και να συμπεριφέρονται με τρόπο ώστε να δείξουν τόσο στο δικαστήριο όσο και στο περίγυρο του ότι κάτι τέτοιο δεν υφίσταται.

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε και τις ανησυχίες που κατακλύζουν τα παιδιά και αφορούν τις **ανησυχίες για τον ίδιο τον δράστη**. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο δράστης είναι τις περισσότερες φορές κάποιος γνωστός και κοντινός. Οι δράστες, έχουν ως στόχο τα συναισθηματικά και ευάλωτα παιδιά, αξιοποιώντας όχι μόνο σεξουαλικότητά τους, αλλά τις ανάγκες τους για την προσοχή και την αγάπη. Ως αποτέλεσμα, τα θύματα συχνά έχουν σύγχυση συναισθημάτων για τους δράστες τους. Κάποια παιδιά εκφράζουν ανησυχία για την σωματική και συναισθηματική ευεξία του δράστη εάν αποκαλύψουν τη σεξουαλική θυματοποίηση τους (Berliner & Conte, 1990; DeYoung & Lowry, 1992; Furniss, 1991; Sauzier, 1991; Summit, 1983). Οι δράστες μερικές φορές απειλούν ότι θα αυτοκτονήσουν ή να βλάψουν τον εαυτό τους με άλλο τρόπο, αν το θύμα αποκαλύψει την κακοποίηση. Τα θύματα ομολόγησαν χαρακτηριστικά ότι δεν ήταν πρόθυμα να αναφέρουν την κακοποίηση τους ή έδιναν ψευδείς καταθέσεις γιατί φοβόντουσαν ότι ο δράστης τους θα φυλακιζόταν (Furniss, 1991; Russell, 1986; Summit, 1983).

Σε σχέση με την αιμομιξία, οι DeYoung και Lowry (1992) ορίζουν την τραυματική συγκόλληση ως μια εξέλιξη της συναισθηματικής εξάρτησης μεταξύ δύο ατόμων από άνηση δύναμη ενός ενήλικα και ενός παιδιού, μέσα σε μια σχέση που

χαρακτηρίζεται από περιοδικές σεξουαλικές κακοποιήσεις. Η φύση αυτού του δεσμού διακρίνεται από αισθήματα έντονης προσήλωσης, και γνωστικές στρεβλώσεις. Ο Furniss (1991) ανέφερε ότι «Η σχέση δράστη σε περιπτώσεις αιμομιξίας και της παράξενης προσήλωσης που αναπτύσσονται σε ορισμένες καταστάσεις είναι σαν το τύπο του απαγωγέα». Σημειώνει ότι υπάρχει ένα μοτίβο αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα θύματα και τους δράστες στην οποία δεν είναι μόνο οι άνθρωποι που απειλούν τη ζωή και την ακεραιότητα. Είναι και μια διασταύρωση της ζωής, της εξωτερικής φροντίδας, και ακόμη και των θετικών συναισθηματικών (Furniss, 1991, σ. 30). Δεδομένων αυτών των δυναμικών, με πρωταρχική την τιμωρητική προσέγγιση προς τους θύτες είναι ένας ισχυρός εξωτερικός παράγοντας για παιδιά που το κρατάνε μυστικό και δεν το αποκαλύπτουν (Furniss, 1991)

Όπως και προαναφέραμε η μυστικότητα παίζει σημαντικό ρόλο. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, η σεξουαλική κακοποίηση συμβαίνει μόνο όταν το παιδί είναι μόνο του με τον ενήλικα. Ανεξάρτητα από τα μέσα με τα οποία ο δράστης επικαλείται το παιδί να κρατήσει την κακοποίηση μυστικό, με την μυστικότητα μεταφέρει εγγενώς στο παιδί ότι η κακοποίηση είναι κάτι κακό και το επικίνδυνο. Οι δράστες λένε ότι η αποκάλυψη θα οδηγήσει σε τρομερά αποτελέσματα για το θύμα, τους αγαπημένους τού, και στο δράστη. Το μήνυμα που μεταδίδεται στο παιδί είναι ένα ψέμα για να το κρατήσει μυστικό και έτσι εάν τύχει και αποκαλυφθεί από κάποιο τρίτο πρόσωπο το παιδί αρνείται ότι έχει υποστεί κακοποίηση (Summit, 1983)

Μια άλλη παράμετρος που πρέπει να αναφέρουμε είναι η ανικανότητα του παιδιού. Η προσδοκία των άλλων ότι τα παιδιά θα αυτό προστατευτούν και θα αποκαλύψουν αμέσως την κακοποίηση και η υποταγή και η απόγνωση των παιδιών μέσα σε αυταρχικές σχέσεις (Summit, 1983).

Τα περισσότερα θύματα συνεχιζόμενης κακοποίησης ποτέ δεν αποκαλύπτουν τη θυματοποίησή τους (Summit, 1983).. Η καθυστέρηση και η σύγκρουση με τον τρόπο με τον οποίο τα θύματα αποκαλύπτουν την σεξουαλική κακοποίηση τους θέτει υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία του.

3.4 ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Εξαιτίας της διαμάχης πέρα από την αξιοπιστία της κατάθεσης των παιδιών-αυτόπτων μαρτύρων στις νομικές υποθέσεις, πρόσφατα, ιδιαίτερη έρευνα έχει αφιερωθεί στην υποβολιμότητα – το βαθμό στον οποίο τα πρόσωπα «έρχονται να δεχτούν και να ενσωματώσουν στην συνέχεια πληροφορίες μετά-γεγονότος» στις αναμνήσεις της μνήμης τους (Gudjonsson, 1986 σελ. 195). Στις εκτενείς αναθεωρήσεις της λογοτεχνίας, ο Ceci και οι συνάδελφοι του (Ceci & Bruck, 1993, σ. 432-433 ; Ceci, Huffman, Smith, & Loftus, 1994) έχουν επικρίνει τη θέση ότι οι λανθασμένες μνήμες των παιδιών απεικονίζουν τις πεποιθήσεις τους σχετικά με το τι ο ερευνητής επιθυμεί να εκθέσουν τα παιδιά. Αντ' αυτού προτείνεται ότι οι απαντήσεις τους καταδεικνύουν τη γνήσια «βασισμένη στη μνήμη» υποβολιμότητα επειδή τα παιδιά μπορούν να παραπλανηθούν έτσι ώστε να δίνουν ψευδείς καταθέσεις σχετικά με κρίσιμα προσωπικά γεγονότα.

Στις συνομιλίες μεταξύ των ενηλίκων, υπάρχει συνήθως μια αμοιβαία κατανόηση ότι οι κανόνες σε μια συνομιλία μπορούν να παραβιαστούν για να επικοινωνήσουν. Παραδείγματος χάριν, οι ενήλικοι ξέρουν ότι ένας ομιλητής μπορεί να παραβιάσει τον ποιοτικό κανόνα και μια παρούσα πληροφορία προκειμένου να αξιολογήσει τα αποτελέσματα της μνήμης τους για τις αρχικές λεπτομέρειες ενός γεγονότος. Αλλά τα παιδιά που είναι άπειρα στη συνομιλία δεν μπορούν να μοιραστούν το σκοπό που κρύβεται κάτω από τέτοιες αποκλίσεις από τους κανόνες συνομιλίας. Όπως συζητείται αλλού (Siegal, 1991a, 1991b, 1995, in press; Siegal & Peterson, το 1994, το 1995), οι πρόωρες συνομιλητικές συνήθειες των παιδιών απεικονίζουν τη γλώσσα των φροντιστών τους που, ως επί το πλείστον, δεν έχουν θέσει τους συνομιλητικούς (Brown & Hanlon, 1970). Επομένως, όταν οι απαντήσεις των μικρών παιδιών απαιτούν μια κατανόηση των επιπτώσεων σε μια συνομιλία, όπως ο σκοπός των προκατειλημμένων πληροφοριών στα πειράματα για την υποβολιμότητα, μπορούν να αποκριθούν ανακριβώς, όχι επειδή έχουν ξεχάσει τις αρχικές πληροφορίες, αλλά μάλλον λόγω μιας διαφωνίας μεταξύ των «κόσμων της συνομιλίας» των ενηλίκων και των παιδιών. Αντίθετα από τα μεγαλύτερα παιδιά και τους ενηλίκους που είναι ιδιαίτερα πεπειραμένοι στη συνομιλία και στην αναγνώριση των επιπτώσεων των δηλώσεων που παραβαίνουν τους συνομιλητικούς κανόνες, τα

μικρά παιδιά μπορούν να παρερμηνεύσουν το σκοπό του πειραματιστή ή τη χρήση της γλώσσας που χρησιμοποιεί σε αυτές τις καταστάσεις. Αυτή η διαδικασία έχει σημαντικές συνέπειες για τις απαντήσεις των παιδιών στις δοκιμές μνήμης, όπως όταν ακούνε οι ακροατές κομμάτια πληροφοριών που συσχετίζεται σημασιολογικά η κατανόηση τους και η μνήμη αυτών των πληροφοριών, απεικονίζει μια κατασκευή ιδεών που εξαρτάται από την αντίληψη τους για το περιβάλλον. (Bransford, Barclay & Franks, 1972, Bransford & Franks, 1971; Neisser, 1988, 1990; Nelson, Fivush, Hudson, & Lucariello, 1983).

Τα ζητήματα της συνειδητοποιημένης συνομιλίας και εποικοδομητικής μνήμης των παιδιών μπορεί να φανεί από την βασική έρευνα που έχει διεξαχθεί από τον Ceci, το Ross και Toglia (1987) και η οποία στέκεται σίγουρα μέχρι σήμερα ως πιο εκτενής επίδειξη της υποβολιμότητας στα μικρά παιδιά. Σε ένα πρώτο πείραμα με σκοπό να εξετάσει την υπόθεση ότι η μνήμη των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι πιο τρωτή από αυτή των μεγαλύτερων παιδιών στα αποτελέσματα των παραπλανητικών πληροφοριών, Ceci και οι συνεργάτες διάβασαν στα παιδιά που ήταν ηλικίας 3-12 ετών μια ιστορία για ένα κορίτσι που ονομάζονταν τη Loren και την πρώτη ημέρα της στο σχολείο. Στην αρχική ιστορία, τα παιδιά είχαν την υποθεση ότι η Loren είχε έναν στομαχόπονο εξαιτίας του γεγονότος ότι έφαγε τα αυγά της πάρα πολύ γρήγορα στο πρόγευμα. Η ιστορία συνοδεύθηκε από τις εικόνες που επεξήγησαν τα κύρια γεγονότα.

Την επόμενη μέρα, τα παιδιά συναντήθηκαν χωριστά, συνήθως με διαφορετικούς πειραματιστές, οι οποίοι τους παρουσίαζαν τι ο Ceci και οι συνεργάτες του ονόμαζαν είτε «προκατειλημμένες» είτε «αμερόληπτες» πληροφορίες. Στην προκατειλημμένη κατάσταση, στα παιδιά δόθηκαν πληροφορίες που ήταν ασύμβατες με τις αρχικές λεπτομέρειες ιστορίας σχετικά με το πώς και γιατί η Loren ήταν άρρωστη. Τα παιδιά ρωτήθηκαν εάν θυμόντουσαν μια ιστορία για τη Loren η οποία είχε έναν πονοκέφαλο επειδή έφαγε τα δημητριακά της πάρα πολύ γρήγορα. Στην αμερόληπτη κατάσταση, τα παιδιά ρώτησαν απλά εάν θυμόντουσαν μια ιστορία για τη Loren που ήταν άρρωστη επειδή είχε φάει το πρόγευμά της πάρα πολύ γρήγορα. Τρεις ημέρες μετά από την αρχική έκθεση της ιστορίας, στα παιδιά υποβλήθηκαν, με αναγκαστική επιλογή μεταξύ των αρχικών και προκατειλημμένων πληροφοριών, σε μια δοκιμή αναγνώρισης στην οποία οι εικόνες των αρχικών λεπτομερειών (π.χ., στομαχόπονος) συνδέθηκαν με τις εικόνες των προκατειλημμένων πληροφοριών (π.χ., πονοκέφαλος).

Δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές ηλικίας στις αμερόληπτες καταστάσεις με τα περισσότερα παιδιά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες με ακρίβεια τον εντοπισμό των αρχικών πληροφοριών. Αντίθετα, στην προκατειλημμένη κατάσταση, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας απέδωσαν σημαντικά κατώτερα από τα μεγαλύτερα παιδιά. Οι προκατειλημμένες πληροφορίες (π.χ., υπό μορφή πονοκέφαλου) φαίνεται να εισβάλλουν στη μνήμη αναγνώρισης των παιδιών, προφανώς αποδεικνύει την ευπάθειά τους στην πρόταση.

Τα επόμενα πειράματα που χρησιμοποιούν διαφορετικές ιστορίες έδειξαν ότι η υποβολιμότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας μειώθηκε αλλά δεν αποβλήθηκε ποτέ. Εντούτοις, και οι αρχικές και προκατειλημμένες πληροφορίες μπορεί να είχαν συνυπάρξει εξίσου στις μνήμες των παιδιών αλλά οι προκατειλημμένες πληροφορίες μπορεί να είχαν επιλεχθεί επειδή είχαν εισαχθεί πιο πρόσφατα από έναν δεύτερο πειραματιστή. Για να ερευνηθούν αυτήν την δυνατότητα, υιοθετήθηκε επίσης η διαδικασία αναγνώρισης. Η επιλογή έγινε έπειτα, ανάμεσα στις αρχικές και τις νέες πληροφορίες που δόθηκαν για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της δοκιμής της μνήμης αναγνώρισης (McCloskey & Zaragoza, 1985). Πάλι, η υποβολιμότητα μειώθηκε αλλά δεν εξαλείφτηκε.

Τα αποτελέσματα που αναφέρονται από Ceci και τους συνεργάτες του (1987) συμφωνούν με τη θέση άλλων ερευνητών (π.χ. Loftus & Davies, 1984 Yarmey, 1984) σχετικά με την ευπάθεια της μνήμης των παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σύγκριση με τις μνήμες των μεγαλύτερων παιδιών και των ενηλίκων. Ακόμα, ο Ceci και οι συνεργάτες του (1987) προσεκτικά σημείωσαν ότι οι πτυχές της έρευνάς τους μπορεί να ήταν συμβάλλουσες στην παραγωγή της διαστρέβλωσης στα παιδιά. Προβαίνουν να αναφέρουν ότι τέτοια στοιχεία δείχνουν μόνο ότι οι μνήμες των μικρών παιδιών «μπορούν να διαστρεβλωθούν από τις προτάσεις μετά το γεγονός».

Με την περιορισμένη συνομιλητική εμπειρία τους, τα μικρά παιδιά δεν είναι αρκετά ικανά στην ταξινόμηση των σχετικών από των άσχετων λεπτομερειών των μηνυμάτων. Κατά συνέπεια μια δυνατότητα είναι ότι τα παιδιά στην προκατειλημμένη κατάσταση των Ceci και συνεργατών του (1987) μπορεί να έχουν αναληφθεί ότι, επειδή δεν μπόρεσαν στον κόπο να απεικονίσουν τις ακριβείς λεπτομέρειες της αρχικής ιστορίας με ακρίβεια σχετικά με ασθένεια Loren, αυτές οι λεπτομέρειες ήταν ασήμαντες ή άσχετες. Αντί να αποκαλύψουν τι ξέρουν στις δοκιμές της μνήμης

αναγνώρισής , τα παιδιά μπορεί να είχαν ερμηνεύσει τις προκατειλημμένες πληροφορίες που περιλαμβάνονται στη συνομιλία με το δεύτερο πειραματιστή με την έννοια ότι μια προκατειλημμένη ή συνολικά διαφορετική εναλλακτική λύση ήταν μια αποδεκτή, ή ακόμα και προτιμώμενη, επιλογή δοκιμής σε σύγκριση με τις αρχικές λεπτομέρειες ιστορίας. Σε αντίθεση, τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικοι είναι πιθανότερο να μοιραστούν τον επιστημονικό σκοπό του πειραματιστή και να αναγνωρίσουν ότι οι προκατειλημμένες πληροφορίες παρουσιάζονται προκειμένου να εξετάσουν την ακρίβεια της μνήμης για τα αρχικά ερεθίσματα. Είναι πιθανότερο να εμποδίσουν την επίπτωση στην προκατειλημμένη κατάσταση ότι οι αρχικές λεπτομέρειες της ιστορίας είναι ασήμαντες ή άσχετες και να επιλέξουν τα αρχικά ερεθίσματα στις δοκιμές αναγνώρισης . Ωστόσο, σε μελέτες, όπου ο στόχος είναι να διατηρηθεί η σημασία αυτών των στοιχείων έτσι ώστε να γίνουν το επίκεντρο της συζήτησης, ακόμη και πολύ μικρά παιδιά θα πρέπει να είναι πιθανότερο να αποφύγουν τις επιπτώσεις της υποβλητικότητας και να επιδείξουν την αρχική μνήμη τους στις λεπτομέρειες ιστορίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι Morton, Hammersley, και Bekerian (1985) έχουν προτείνει ένα πρότυπο «διευθυμένων αρχείων» που σχεδιάζεται για την ανάκτηση των απαντήσεων στις ρητές ερωτήσεις. Αυτό το πρότυπο αφορά την ανάκτηση των μεμονωμένων αρχείων μνήμης ή των «μονάδων μνήμης» που υποτίθεται ότι αποθηκεύτηκαν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Κάθε πεπειραμένο γεγονός αποθηκεύεται ως αρχείο σε έναν φάκελο με έναν τίτλο που λειτουργεί ως «κλειδί πρόσβασης». Τα αρχεία είναι συνδεδεμένα με τις επιγραφές και αναζητούνται από τις επικεφαλίδες με μια σειρά από πληροφορίες που ονομάζονται "περιγραφή". Όταν μια αντιστοιχία βρεθεί μεταξύ μιας περιγραφής και ενός τίτλου, το σχετικό αρχείο μπορεί να ανακτηθεί και να αξιολογηθεί. Ο Morton και οι συνεργάτες έδειξαν ότι ένα στρατηγικό συστατικό είναι απαραίτητο για να διαμορφώσουν μια περιγραφή βάσει των αποτελεσμάτων των πληροφοριών που απαιτούνται για να αποκτήσουν πρόσβαση στο κατάλληλο αρχείο. Οι διαδικασίες που απαιτούνται για τη διαμόρφωση των περιγραφών περιλαμβάνουν τη χρήση των συστατικών όπως οι χρονικοί τροποποιητές και οι περιβαλλοντικές νύξεις, με άλλα λόγια, ο χρόνος ή τόπος. Εάν ταιριάξουν δύο τίτλοι σε μια περιγραφή, η πιο πρόσφατη θα επιλεγεί εκτός αν μια περιγραφή μπορεί να δημιουργηθεί για να κάνει διακρίσεις μεταξύ των εναλλακτικών λύσεων. Να διατυπώσουν μια τέτοια περιγραφή ,μπορεί αυθόρμητα να είναι

προβληματική για τα μικρά παιδιά. Πρέπει να μάθουν ότι η πρόσβαση στα στρατηγικά συστατικά που αναφέρονται στο χρόνο ή στο τόπο θα οδηγήσει στην κατάλληλες περιγραφή και την ανάκτηση του επιθυμητού αρχείου (Morton, 1990; Morton et al., 1985).

Σύμφωνα με την ανάλυση των Morton και των συνεργατών, τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη διαστρέβλωση της μνήμης (e.g., Loftus, Miller, & Burns, 1978) μπορεί να ερμηνευθούν εκ νέου όσον αφορά την παρεμβολή η οποία εμποδίζει το σχηματισμό των περιγραφών που ταιριάζουν με τις κεφαλίδες των αρχείων μνήμης. Ζητώντας από τα άτομα να αναγνωρίσουν τις πρωτότυπες και παραπλανητικές πληροφορίες από τη σειρά με την οποία έχουν εκτεθεί σε τέτοιες πληροφορίες είναι υπεύθυνο στην παρεμπόδιση των περιγραφών στη σχετική επικεφαλίδα η οποία μπορεί να είναι πιο απομακρυσμένη χρονικά. Αυτό εμποδίζει την απόδοσή τους στις δοκιμές της μνήμης αναγνώρισης, ακόμα κι αν η μνήμη τους για το αρχικό γεγονός δεν έχει εξαφανιστεί αλλά υπάρχει σε έναν χωριστό, μη ανακτώμενο αρχείο. Αυτή η μνήμη μπορεί πλέον να ανακτηθεί όταν χρονική σειρά έχει αποκατασταθεί.

Όταν τα μικρά παιδιά αναμειχτούν σε εγκληματικές υποθέσεις, η πιθανή υποβολιμότητα τους και η ικανότητα ως μάρτυρες είναι ιδιαίτερης ανησυχίας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που περιλαμβάνουν τους ισχυρισμούς της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών (Bruck, Ceci, & Hembrooke, 1998 Ceci & Crotteau Huffman, 1997). Με την αυξανόμενη έρευνα σε αυτόν τον τομέα, έχει γίνει προφανές ότι η κατάθεση των παιδιών μπορεί να είναι ανακριβής όχι μόνο λόγω της ανικανότητας των παιδιών να θυμηθούν τα γεγονότα, που οδηγεί σε λάθη παράλειψης (δηλ., αποτυχών να θυμηθεί ένα πραγματικό γεγονός), αλλά και λόγω των λαθών της επιτροπής (δηλ., να υποστηρίζουν ψευδώς ότι έχουν αναμειχθεί σε ένα ψεύτικο γεγονός) που προκύπτει από τις κατευθυντικές τεχνικές συνέντευξης και ίσως από τη διάθεση του παιδιού προς την υποβολιμότητα (Dent, 1992; Lamb, Sternberg, & Esplin, 1998; Poole & Lindsay, 1995; Thompson, Clarke-Stewart, & Lepore, 1997).

Ο όρος «υποδηλωτικός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις συνεντεύξεις εκείνες όπου ο ερευνητής παρέχει στο άτομο που δίνει συνέντευξη κάποια στοιχεία μαζί με σχετικές πληροφορίες σχετικά με την δήλωση των στόχων. Εντούτοις, η υποβολιμότητα των συνεντεύξεων μπορεί να ποικίλει πολύ. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να περιλάβει τη χρήση κύριων ή παραπλανητικών ερωτήσεων

μόνο. Αλλά γενικά στο δικανικό πλαίσιο, έχουν βρεθεί άλλες τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να οδηγούν τις καταθέσεις των παιδιών σε διαστρεβλώσεις. Παραδείγματος χάριν, ερωτήσεις μπορούν να επαναληφθούν αρκετές φορές μέσα στην ίδια συνέντευξη. Τα παιδιά μπερδεύονται όταν υποβάλλονται σε ερωτήσεις όπου έχουν απαντήσει ήδη και δεδομένου ότι ακόμη και τα μικρά παιδιά κατανοούν τους βασικούς κανόνες μιας συνομιλίας μπορούν να θεωρήσουν ότι η αρχική απάντησή τους ήταν ανεπαρκής με κάποιο τρόπο και επομένως την αλλάζουν (Moston, 1990; Poole & White, 1991). Μια άλλη τεχνική που έχει χρησιμοποιηθεί είναι να ζητηθεί από τα παιδιά να φανταστούν ένα γεγονός που έχει λάβει χώρα ή για να απεικονίσουν ένα υποτιθέμενο γεγονός (Bruck & Ceci, 1995; Bruck et al., 1998; Ceci & Crotteau, Huffman, 1997). Αυτή η αφαίρεση από την άμεση εμπειρία μέσω της φαντασίας ή το παιχνίδι μπορεί να οδηγήσει στα λάθη υπαγωγής, ειδικά στα μικρά παιδιά (Ceci, Crotteau Huffman, Smith, & Loftus, 1994a). Η χρήση του επαίνου, η έγκριση ή άλλες ανταμοιβές σε ένα παιδί για την παραγωγή ορισμένων ειδών έκθεσης ή εναλλακτικά, η κριτική ή η διαφωνία με αυτό που το παιδί έχει πει ή ειδάλλως υποδηλώνοντας ότι η δήλωση δεν είναι αποδεκτή είναι επίσης πιθανό να έχουν επιπτώσεις στη έκθεση ενός παιδιού σε μια ρύθμιση συνέντευξης. (Garven, Wood, Malpass, & Shaw, 1998). Η έρευνα έχει δείξει ότι εάν τέτοιες υποδηλωτικές επιρροές επαναλαμβάνονται κατά τη διάρκεια μιας μακρύτερης χρονικής περιόδου, μπορούν να οδηγήσουν σε πραγματική διαστρέβλωση μνήμης. (Ceci, Loftus, Leichtman, & Bruck, 1994b; Poole & White, 1991). Εντούτοις, εάν οι περιστασιακές επιρροές είναι αρκετά ισχυρές τα παιδιά μπορούν να υποβληθούν σε προτάσεις κατά τη διάρκεια μιας και μόνο συνέντευξης (Garven et al., 1998).

Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων 30 ετών, οι ερευνητές έχουν ερευνήσει με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τη δυνατότητα ενός παιδιού να παρέχει μια ακριβή κατάθεση για γεγονότα στα οποία ήταν μάρτυρες σε μια κατάσταση υποδηλωτικής συνέντευξης (Ceci & Bruck, 1993). Κατά την τελευταία δεκαετία, η έρευνα υποβλητικότητα των παιδιών έχει επικεντρωθεί περισσότερο στις ατομικές διαφορές η οποία μετράει την ευαισθησία τους στην υποβολιμότητα (reviewed in Bruck & Melnyk, 2004). Αντίθετα από την εξέταση, οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες η υποβολιμότητα εμφανίζεται και η διαφορά ηλικίας στην υποβολιμότητα, οι διαφορετικές έρευνες έχουν επικεντρωθεί στους γνωστικούς και ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που κρύβονται κάτω από την υποβολιμότητα. Οι υπερασπιστές αυτής της προσέγγισης αναφέρουν ότι

τα υψηλά επίπεδα υποβολιμότητας απεικονίζουν τις γνωστικές αδυναμίες των μικρών παιδιών (π.χ., ελλείμματα στη μνήμη, τη θεωρία του μυαλού, τη νοημοσύνη, ή τη γλώσσα) ή τους παράγοντες προσωπικότητας (π.χ υποβολιμότητα ως χαρακτηριστικό). Ο σημαντικότερος στόχος της τρέχουσας μελέτης ήταν να εξεταστεί ο βαθμός στον οποίο η θεωρία του μυαλού και η εκτελεστική λειτουργία εξηγούν τις διαφορετικές τάσεις των παιδιών να συναινούν στις παραπλανητικές ερωτήσεις. Επιπλέον αυτή η προσέγγιση ατομικών διαφορών, εστιάστηκε στο εάν αυτές οι σχέσεις αλλάζουν από τα 3 – εως 5χρονα ηλικίας των παιδιών. Επίσης εξετάζουμε εάν αυτές οι σχέσεις επηρεάζονται από ένα κοινωνικό συστατικό της υποβολιμότητας – τον βαθμό δηλαδή τον οποίο οι ερευνητές ασκούν κοινωνική πίεση στα παιδιά να αλλάξουν τις απαντήσεις τους.

Η θεωρία του μυαλού αναφέρεται στη δυνατότητα να γίνει κατανοητό ότι οι άνθρωποι έχουν διανοητικά επίπεδα τα οποία έχουν επιπτώσεις στις ενέργειες τους, και σε ορισμένες περιπτώσεις ότι οι άνθρωποι μπορούν να έχουν ψεύτικες πεποιθήσεις (Astington, 1993; Wellman, Cross, & Watson, 2001). Επιπλέον, η θεωρία του μυαλού αναφέρεται στην κατανόηση ότι οι πεποιθήσεις κάποιου μπορούν να μην είναι σύμφωνες με την πραγματικότητα. Η θεωρία του μυαλού είναι σχετική μεταξύ των μικρών παιδιών στις ερωτηματικές καταστάσεις επειδή μπορεί να τα παιδιά να δώσουν τις δικές τους ιδέες ή και τις ψευδείς ή ανακριβείς πεποιθήσεις του ερευνητή. Η εκτελεστική λειτουργία, ή ο υψηλότερου επιπέδου έλεγχος δράσης, είναι ένα πολύπλευρο κατασκευάσμα το οποίο περιλαμβάνει τη δυσκολία των παιδιών στην επίλυση / προγραμματισμό, στη παρεμπόδιση των επικρατέστερων απαντήσεων, στο συντονισμό και τον έλεγχο των ακολουθιών δράσης, στη λειτουργική μνήμη, και στη μετατόπιση της εστίασης όταν αλλάζουν οι απαιτήσεις στόχου (reviewed in Garon, Bryson, & Smith, 2008). Οι εκτελεστικές λειτουργίες μπορεί να διαδραματίσουν έναν ρόλο, στο να βοηθούν τα παιδιά να ασχολούνται με τις απαιτήσεις μιας συνέντευξης. Οι αναθεωρήσεις της έρευνας για τη θεωρία του μυαλού (Wellman et al., 2001) και της εκτελεστικής λειτουργίας (Garon et al., 2008) διαπίστωσε ότι οι δύο αυτές δομές υφίστανται σημαντικές αναπτυξιακές αλλαγές κατά τη διάρκεια του τέταρτου έτους του παιδιού. Ως αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών, μπορούν να υπάρξουν διαφορές ηλικίας μεταξύ των μεγαλύτερων και μικρότερων παιδιών προσχολικής ηλικίας στις σχέσεις μεταξύ αυτών των κατασκευασμάτων και της υποβολιμότητας.

3.4.1. Η ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

Σε αυτό το άρθρο υιοθετούμε τον ορισμό των Ceci και Bruck (1993) για την υποβολιμότητα των παιδιών, «ο βαθμός στον οποίο η κωδικοποίηση, η αποθήκευση, η ανάκτηση, και η υποβολή έκθεσης των γεγονότων των παιδιών μπορούν να επηρεαστούν από μια σειρά των κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων» (σελ.404)

Αυτή η αντίληψη της υποβολιμότητας είναι ευρύτερη από την παραδοσιακή άποψη της υποβολιμότητας ως καταστρεπτική ενημέρωση της μνήμης λόγω της ενσωμάτωσης της παραπληροφόρησης στο ίχνος της μνήμης, και περιλαμβάνει τη πιθανότητα ότι τα παιδιά μπορούν να δώσουν ανακριβείς απαντήσεις οφείλεται σε ψέματα των παιδιών ή λόγω της συναίνεσης στην υποβολή από ένα άτομο που παίρνει συνέντευξη.

Υπάρχει μια διαμάχη σχετικά με τη φύση των κοινωνικών και γνωστικών μηχανισμών που συσχετίζονται με την υποβολιμότητα στις συνεντεύξεις εξέτασης. Ο Schooler και ο Loftus (1986) υποστήριξαν ότι η υποβολιμότητα κατά τη διάρκεια των ερωτήσεων ήταν γενικά μια αντανάκλαση ενός κεντρικού γνωστικού μηχανισμού που την ανέφεραν και ως «ανίχνευση απόκλισης». Εάν ένα πρόσωπο δεν μπορεί να εντοπίσει τη διαφορά μεταξύ των υποδείξεων ενός ανακριτή και της μνήμης του για ένα γεγονός, το πρόσωπο θα είναι πιο πιθανό να αποδεχθεί την πρόταση. Δύο παράγοντες που μπορούν να έχουν επιπτώσεις στην ανίχνευση απόκλισης ενός προσώπου περιλαμβάνουν τη δύναμη του ίχνους μνήμης και του τρόπου στον οποίο το πρόσωπο ρωτιέται. Όσον αφορά τις τεχνικές ερώτησης, οι αρνητικές ανατροφοδοτήσεις μπορεί να έχουν επιπτώσεις στην ανίχνευση της απόκλισης με την πρόκληση της ανησυχίας και τη μείωση της εμπιστοσύνης ενός προσώπου στη μνήμη του. Μεταξύ των μικρών παιδιών, οι πρόσθετοι κοινωνικοί και γνωστικοί μηχανισμοί μπορούν να δραστηριοποιήσουν και μπορεί να έχουν επιπτώσεις στην ανίχνευση απόκλισης, όπως η θεωρία του μυαλού (κατανόηση ότι οι σκέψεις ενός άλλου ατόμου μπορεί να είναι αντιφατικές από τη δική του) και της εκτελεστικής λειτουργίας (αναστέλλουν τις απαντήσεις για κάποιο διάστημα έτσι ώστε να σκεφθούν τις αποκλίσεις). Ο Gudjonsson (2003) υποστήριξε ότι αν και η ανίχνευση απόκλισης είναι ένα σημαντικό συστατικό της υποβολιμότητας σε επίπεδο ερωτήσεων,

πολυάριθμοι άλλοι κοινωνικοί και γνωστικοί παράγοντες μπορούν να διαδραματίσουν έναν ρόλο στην υποβολιμότητα όπως ένα ύφος αποφυγής, χαμηλός δείκτης νοημοσύνης και πως το πρόσωπο αξιολογεί τον καλύτερο τρόπο να λάβει μια θετική έκβαση στην κατάσταση συνέντευξης.

3.4.2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ

Ένα μεγάλο της έρευνας για την ερωτηματική υποβολιμότητα των παιδιών και των ενηλίκων έχει εστιάσει στις τεχνικές συνέντευξης που χρησιμοποιούν τις συγκριτικά ήπιες αποκτήσεις της υποβολιμότητας. Παραδείγματος χάριν, τα δύο μοντέλα του Gudjonsson και Clark (1986) για την ερωτηματική υποβολιμότητα εστιάζονται στην απόσπαση απλών καταθέσεων στις παραπλανητικές ερωτήσεις (καλούμενες ως *παράγωγη*) ή στις αλλαγές των απαντήσεων μετά από μια μη συγκεκριμένη αρνητική ανατροφοδότηση (καλούμενες ως *μετατόπιση*).

Στα άτομα δεν δίνονται οι σαφείς οδηγίες για το ποια είναι η σωστή απάντηση σε μια ερώτηση ή σχόλια σχετικά με τις επιδόσεις τους μετά από κάθε ερώτηση. Το 2001, ο Scullin και ο Ceci ανέπτυξαν την τηλεοπτική κλίμακα υποβολιμότητας για τα παιδιά (VSSC), η οποία επέκτεινε την έρευνα του Gudjonsson για την ενήλικη και εφηβική ερωτηματική υποβολιμότητα στα παιδιά προσχολικής-ηλικίας.

Σε δυο διαφορετικές μελέτες, ένας μέτριος αρνητικός συσχετισμός βρέθηκε μεταξύ της *παράγωγής* και της *μετατόπισης* στα παιδιά κάτω από 54 μηνών ηλικιακά, αλλά όχι μεταξύ των μεγαλύτερων παιδιών (Scullin, Kanaya & Ceci, 2002, Scullin & Bonner, 2006). Κάποια μικρότερα παιδιά είχαν την τάση να αλλάζουν τις περισσότερες αρχικές απαντήσεις τους που ήταν "όχι" στις ερωτήσεις τύπου ναι/όχι απαντώντας με "ναι" όταν αντιμετώπιζαν ανακριβείς αρνητικές αντιδράσεις (π.χ., «έχετε κάνει μερικά λάθη. Ας πάμε τις ερωτήσεις πάλι από την αρχή και δείτε εάν μπορείτε να τα πάτε καλύτερα. »), και όταν επαναλήφθηκαν οι ερωτήσεις. Η στρατηγική που αδιακρίτως αλλάζει το «όχι» σε «ναι» δείχνει ότι τα μικρά παιδιά μπορεί να έχουν δυσκολία είτε την εκτίμηση της ακρίβειας της αρχικής απάντησης τους, ή ότι μπορεί να ανταποκρίνονται κατά τρόπο που νομίζουν ότι θα πρέπει να ανταμείβεται, και τα δυο μπορεί να σχετίζονται με ελλείμματα στην εκτελεστική

λειτουργία. Βέβαια, στα μικρά παιδιά έχει αναπτυχθεί λιγότερο η θεωρία του μυαλού και ίσως το κάνει δυσκολότερο για αυτά να ανταποκριθούν στρατηγικά σε ποιο τύπο απάντησης επιθυμεί ο ερευνητής μετά από αυτή την απάντηση και τα αναγκάζει να χρησιμοποιούν μια απλή στρατηγική αλλάζοντας το «όχι» σε απαντήσεις «ναι» ανεξάρτητα από την αξία της αλήθειας αυτών των απαντήσεων

3.4.3. ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΥΠΟ ΠΙΕΣΗ

Σε αντίθεση με την υποβολιμοκότητα που προκλήθηκε από τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της ερωτηματικής υποβλητικότητας, ένα σύνολο από τεχνικές ανάκρισης που αποτελεί αυτό που ονομάζουμε ως συνέντευξη υπό πίεση μπορεί να οδηγήσει σε ένα υψηλότερο ποσοστό συγκατάθεσης στις προσδοκίες του συνεντευξιαστή σε μια μόνο συνέντευξη (Scullin & Bonner, 2006). Τα αντίγραφα και οι μαγνητοταινίες των συνεντεύξεων με τα παιδιά αυτόπτες- μάρτυρες δείχνουν ότι μερικοί ερευνητές χρησιμοποιούν ποικίλες ισχυρές τεχνικές ενίσχυσης που μπορούν να οδηγήσουν τα παιδιά να κάνουν τους απολογισμούς ενός γεγονότος σύμφωνα με τις προσδοκίες του ερευνητή (Garven, Wood, Malpass, & Shaw, 1998). Η χρήση των ισχυρών τεχνικών ενίσχυσης στις συνεντεύξεις εξέτασης μπορεί να είναι μια σημαντική και υπό μελέτη μέθοδος για την υποβολιμότητα. Ο Garven και οι συνάδελφοι του (1998) εξέτασαν τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων από την προσχολική περίπτωση McMartin, μια περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης στην Καλιφόρνιας στη δεκαετία του '80 στην οποία οι ιδιοκτήτες και οι χειριστές μιας φύλαξης χρεώθηκαν τις πολυάριθμες πράξεις της σεξουαλικής κακοποίησης, αλλά στη δοκιμή δεν βρέθηκε κανείς ένοχος.

Προσδιόρισαν τέσσερις τύπους κοινωνικών πιέσεων που χρησιμοποιήθηκαν από τα άτομα που έπαιρναν συνέντευξη για να προσπαθήσουν να φέρουν τους απολογισμούς των παιδιών στη συμμόρφωση με τις δικές τους προσδοκίες και ήταν επιτυχείς στην απόδοση ενός υψηλού επιπέδου συγκατάθεσης μέσα σε μια μόνο συνέντευξη : (1) **Υποδηλωτικές ερωτήσεις**, οι οποίες συνεπάγονται στο εισαγόμενο ερευνητικό υλικό που δεν έχει αναφερθεί προηγουμένως από το παιδί (2) **Θετικές συνέπειες**, το οποίο αναφέρεται στον εκθειασμό ή την παροχή έγκρισης στα παιδιά

όταν δίνουν τις επιθυμητές απαντήσεις (3) *Αρνητικές συνέπειες*, όπου αναφέρονται στην κριτική των απαντήσεων των παιδιών όταν δεν συμφωνούν με τις προσδοκίες του ερευνητή και (4) *άλλα άτομα*, όπου συνεπάγεται με την χρήση στοιχείων από άλλα παιδιά ή μάρτυρες για να προσπαθήσουν να συμφωνήσουν οι απαντήσεις των παιδιών που δίνουν συνέντευξη με αυτές που επιθυμεί ο συνεντευξιαστής. Η χρήση αυτών των τεχνικών μπορεί είτε να αναγκάσει τα παιδιά να συμφωνήσουν στις κοινωνικές απαιτήσεις του συνεντευξιαστή είτε ίσως να επαναρυθμίσει την αντίληψη απόκλισής τους λαμβάνοντας υπόψη αρνητικά σχόλια από τον ερευνητή σε μεγαλύτερο βαθμό από μέσω των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για να αποσπάσουν την «παραγωγή» και τη «μετατόπιση». Αν και οι συνεντεύξεις στην περίπτωση McMartin μπορούν να επικριθούν για την ακραία υποβολιμοτητά τους, οι συντάκτες έχουν ερευνήσει καταγραφές των πρόσφατων συνεντεύξεων εξέτασης που περιλαμβάνουν τους ερευνητές που εμφανίζονται να εκπαιδεύονται στο πρωτόκολλο RATAC CornerHouse (Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse, and Closure) (Walters, Holmes, Bauer, & Vieth, 2003).

Γενικά, αυτοί οι εκπαιδευμένοι ερευνητές προσπάθησαν να εκμαιεύσουν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες με τις ανοιχτές ερωτήσεις. Εντούτοις, όταν απέτυχαν τα παιδιά να αποκριθούν με έναν επιθυμητό τρόπο στις φάσεις έρευνας για κακοποίηση, μερικοί ερευνητές χρησιμοποίησαν εκτενώς τις τεχνικές όπως οι *αρνητικές συνέπειες*, οι *θετικές συνέπειες*, και *άλλα άτομα*. Αυτές οι τεχνικές κάποτε χρησιμοποιήθηκαν όταν οι ανακριτές προσπαθούσαν να επιβεβαιώσουν τον απολογισμό άλλων παιδιών για ένα γεγονός ή μιας σειράς γεγονότων και το παιδί που περνούσε από διαδικασία συνέντευξης δεν έδινε τις απαντήσεις σύμφωνες με τους απολογισμούς άλλων παιδιών. Επομένως, βασισμένοι στην αναθεώρησή της περίπτωσης McMartin και των πρόσφατων μαγνητοταινιών, ενσωματώθηκαν μηχανισμοί των υποδηλωτικών ερωτήσεων, των θετικών και αρνητικών συνεπειών, και άλλων ατόμων στις συνεντεύξεις με τα παιδιά σχετικά με ένα ζωντανό γεγονός στο πρωτόκολλο συνέντευξης.

3.4.4. ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΜΥΑΛΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ

Μεταξύ των ηλικιών 3 και 5, η μείωση της υποβλητικότητας συμπίπτει με τη θεωρία των βελτιώσεων του νου. Ελέγχοντας την ηλικία, οι μελέτες έχουν βρει χαρακτηριστικά μια αρνητική σχέση μεταξύ της θεωρίας του μυαλού και της υποβολιμότητας (reviewed in Bruck & Melnyk, 2004). Ωστόσο, οι Bruck και Melnyk (2004) υποστήριξαν ότι η θεωρία του νου μπορεί θεωρητικά να συνδέεται με μειωμένη υποβολιμότητα (ένα παιδί με τη θεωρία του νου μπορεί να καταλάβει ότι ένας ενήλικας συνεντευξιαστής μπορεί να έχει μια εσφαλμένη πεποίθηση και να χρησιμοποιήσει αυτή τη γνώση για να αντισταθεί στις προτάσεις του συνεντευξιαστή), ή σε αυξημένη υποβλητικότητα (ένα παιδί με τη θεωρία του νου μπορεί να αναγνωρίσει ότι ο ερευνητής έχει μια εσφαλμένη πεποίθηση, αλλά μπορεί να επιλέξει να δώσει απαντήσεις που επιβεβαιώνουν την εσφαλμένη πεποίθηση του συνεντευξιαστή). Αν και το μεγαλύτερο μέρος των στοιχείων ευνοεί το πρώτο επιχείρημα, τα συμπεράσματα μερικών μελετών είναι σύμφωνα με το δεύτερο. Παραδείγματος χάριν, οι ερευνητές έχουν βρει ότι τα υψηλά επίπεδα της θεωρίας του μυαλού συνδέονται με την υψηλή υποβολιμότητα (Templeton & Wilcox, 2000). Εντούτοις, σε αυτήν την μελέτη παιδιά 3-4 ετών απέτυχαν στη θεωρία του μυαλού, και η ασυνήθιστη διαπίστωση ότι τα 6 ετών παιδιά ήταν πιο ευεπηρεάστα από τα μικρότερα παιδιά. Άλλες μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι η θεωρία του μυαλού δεν ασκεί καμία επίδραση στην υποβολιμότητα σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ., Scullin & Bonner, 2006 Welch-Ross, 1999). Μερικά από τα αντιφατικά συμπεράσματα στη λογοτεχνία μπορούν επίσης να σχετίζονται τις διαφορετικές λειτουργικότητες της υποβολιμότητας, με σημαντικές σχέσεις να έχουν βρεθεί συχνότερα μεταξύ της θεωρίας του μυαλού και της ενσωμάτωσης της παραπληροφόρησης παρά μεταξύ της θεωρίας του μυαλού και των καταφατικών απαντήσεων στις υποδηλωτικές ερωτήσεις (Bruck & Melnyk, 2004).

Γενικά, η θεωρία του μυαλού έχει αξιολογηθεί από μια διαφορετική σειρά στόχων με ποικίλα ποσοστά επιτυχίας σε μια συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Οι Wellman και Liu (2004) υποστήριξαν ότι οι παραλλαγές στα ποσοστά απεικονίζουν τη βαθμιαία ανάπτυξη των διαφορετικών πτυχών της θεωρίας του μυαλού. Παραδείγματος χάριν, ένα παιδί προσχολικής ηλικίας μπορεί να καταλάβει ότι μπορεί να έχει τις διαφορετικές επιθυμίες για κάτι από ένα άλλο άτομο, αλλά μόνο αργότερα ένα παιδί

προσχολικής ηλικίας καταλαβαίνει ότι ένα άλλο άτομο μπορεί να έχει τις διαφορετικές πεποιθήσεις σχετικά με τη θέση ενός αντικειμένου από ένα άλλο άτομο. Τα ελαφρώς μεγαλύτερα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν με μεγαλύτερη ακρίβεια κατανοήσουν τη διαφορά μεταξύ πραγματικής και προσποιητής συγκίνησης. Οι Wellman και Liu ανέπτυξαν μια διαβαθμισμένη σειρά με σταδιακά δυσκολότερα καθήκοντα που μπορούν πληρέστερα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κατανόησης των νοητικών καταστάσεων του παιδιού και μπορούν να εξηγήσουν τη μεταβλητότητα στα πορίσματα που προκύπτουν εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο είναι αντιληπτό το κατασκεύασμα. Οι μελέτες που έχουν χρησιμοποιήσει στόχους παρόμοιους με εκείνους της κλίμακας Wellman and Liu (π.χ., Quas & Schaaf, 2002; Scullin & Bonner, 2006) έχουν την τάση να επικεντρώνονται στα παιδιά που είναι ικανά να δηλώσουν ρητά την ψεύτικη πεποίθηση ενός άλλου προσώπου, το οποίο είναι το τέταρτο βήμα από τα πέντε στην αναπτυξιακή εξέλιξη του Wellman και Liu.

3.4.5. ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΒΟΛΙΜΟΤΗΤΑ

Στην αναθεώρηση των Bruck και Melnyk (2004) σχετικά με την σχέση μεταξύ της εκτελεστικής λειτουργίας και υποβλητικότητας διαπιστώθηκε ότι συνήθως συσχετίζεται αρνητικά στη βιβλιογραφία, αν και υπάρχουν συχνά μη-σημαντικά ευρήματα. Θεωρητικά, η ακρίβεια σε μια υποδηλωτική συνέντευξη μπορεί να περιλάβει τις εκτελεστικές δεξιότητες λειτουργίας επειδή τα παιδιά πρέπει να αγνοήσουν τις παραπλανητικές πληροφορίες (Scullin & Bonner, 2006). Οι Scullin και Bonner (2006) υπέθεσαν ότι τα παιδιά που στερούνται τις εκτελεστικές δεξιότητες λειτουργίας, μπορούν να αποκριθούν γρήγορα και χωρίς προβληματισμό στις ερωτήσεις που υποβάλλονται από τον ερευνητή. Αυτά τα παιδιά μπορούν απλά να δώσουν τις απαντήσεις που ανταμείφθηκαν από τον ερευνητή. Οι περισσότερες μελέτες που εξετάζουν την εκτελεστική λειτουργία και την υποβολιμότητα έχουν χρησιμοποιήσει δείγματα με πολύ μικρά παιδιά, εξαιρώντας τα μεγαλύτερα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας (Bruck & Melnyk, 2004). Ορισμένοι συγγραφείς υποστήριξαν ότι ίσως κάποια μη σημαντικά ευρήματα υπάρχουν λόγω της μικρής ηλικίας των παιδιών στα δείγματα (Bruck & Melnyk, 2004; Roebbers & Schneider, 2005). Τα μεγαλύτερα παιδιά βρίσκονται ακόμη στη διαδικασία ανάπτυξης της

εκτελεστικής λειτουργίας, η οποία έχει βρεθεί ότι συνεχίζεται καθ' όλη την παιδική ηλικία και στην πρώιμη ενήλικη ζωή (De Luca et al., 2003). Οι στόχοι που χρησιμοποιήθηκαν για να μετρήσουν την εκτελεστική λειτουργία στις μελέτες που περιλαμβάνουν την υποβολιμότητα δεν ήταν χαρακτηριστικά διαφορετικοί, και μερικές φορές ήταν ένας ενιαίος στόχος (e.g., Melinder, Endestad, & Magnussen, 2006; Quas & Schaaf, 2002; Scullin & Bonner, 2006). Οι Melinder και οι συνεργάτες (2006) βρήκαν μια αρνητική σχέση μεταξύ της απόδοσης στον ανασταλτικό στόχο ελέγχου και των ψεύτικων καταφάσεων στις παραπλανητικές ερωτήσεις σε ένα δείγμα παιδιών από 3-6 χρονών, αλλά σημείωσε ότι περίπου τα μισά από τα παιδιά έφτασαν στο ανώτατο όριο του στόχου.

Η χρήση των πολλαπλάσιων εκτελεστικών στόχων λειτουργίας με καλή μεταβλητότητα μεταξύ των ηλικιακών ομάδων και η οποία αξιολογεί τις διαφορετικές περιοχές της εκτελεστικής λειτουργίας, καθώς επίσης και τα πολλαπλάσια μέτρα υποβολιμότητας που ποικίλουν στο βαθμό στον οποίο τα παιδιά ενισχύουν για τις απαντήσεις τους, μπορούν να βοηθήσουν να διευκρινιστεί η σχέση μεταξύ της υποβολιμότητας και της εκτελεστικής λειτουργίας. Παραδείγματος χάριν, οι ερευνητές έχουν σημειώσει ότι οι εκτελεστικοί στόχοι λειτουργίας συσχετίζονται μερικές φορές με την υποβολιμότητα όταν οι ερευνητές είναι μη-ενθαρρυντικοί (Bottoms, Quas, & Davis, 2007). Οι ερευνητές παρατήρησαν ότι οι στόχοι της εκτελεστικής λειτουργίας τυπικά αξιοποιούν περισσότερες από μια διαστάσεις της εκτελεστικής λειτουργίας. (Bryan & Luszcz 2000), και οι τομείς είναι αντιληπτοί με διάφορους τρόπους από διαφορετικούς ερευνητές (Garon et al., 2008). Αν και η εκτελεστική λειτουργία είναι πολύπλευρη και οι τομείς της είναι αντιληπτοί κάπως διαφορετικά από τους διάφορους ερευνητές, πολλά από τα μέτρα είναι τόσο έντονα που αθροίζονται μερικές φορές για να διαμορφώσουν μια σύνθετη κλίμακα (e.g., Roebbers & Schneider, 2005). Εντούτοις, η επεξεργασία της εκτελεστικής λειτουργίας ως συνεχές μέτρο ή αξιολόγηση των πολλαπλών τομέων της εκτελεστικής λειτουργίας μέσα στην ίδια μελέτη είναι σπάνια στη βιβλιογραφία για την υποβολιμότητα των παιδιών (Bruck & Melnyk, 2004).

3.5. ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΓΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΞΕΝΩΣΗΣ

Υπάρχει μία διαδεδομένη εσφαλμένη εκτίμηση ότι υπάρχει μία υψηλή συχνότητα των σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών κακοποίησης ανηλίκου που γίνονται από τις μητέρες στα πλαίσια του γονικού χωρισμού και του διαζυγίου προκειμένου να αποκομιστεί ένα πλεονέκτημα ή για να επιδιώξουν την εκδίκηση από τους διαζευγμένους συζύγους τους.

Πλάθοντας τον όρο «γονικό σύνδρομο αποξένωσης» (Gardner, 1999), ο ψυχίατρος Πανεπιστημίου της Κολούμπια, Δρ Richard Gardner κατηγορεί τις εκδικητικές μητέρες για την πίεση που ασκούν στα παιδιά για να δώσουν τις ψεύτικες καταθέσεις για σεξουαλική κακοποίηση λόγω των διαφωνιών κηδεμονίας στο διαζύγιο. Ενώ η εργασία Gardner δυσφημείται κατά ένα μεγάλο μέρος από τις κλινικές μελέτες (Faller, 1998), και οι μεγάλης κλίμακας μελέτες των διαφωνιών επιτήρησης και πρόσβασης έχουν διαπιστώσει ότι οι ισχυρισμοί σεξουαλικής κακοποίησης στα πλαίσια του γονικού χωρισμού είναι σχετικά σπάνιοι (Thoennes & Tjaden, 1990), συνεχίζουν να υπάρχουν εσφαλμένες εκτιμήσεις για το πρόβλημα των ψευδών ισχυρισμών σχετικά με την κακοποίηση/παραμέληση ανηλίκου.

Κατά τη διάρκεια των ακροάσεων του 1998, η Canadian Special Parliamentary Joint Committee on Child Custody and Access άκουσαν τη κατάθεση από τους πατέρες, τις ομάδες των ανδρών, και τους επαγγελματίες για το πρόβλημα των ψεύτικων ισχυρισμών σχετικά με την κακοποίηση σε περιπτώσεις που περιλαμβάνουν διαφωνίες για την κηδεμονία. Ένας μάρτυρας όπως λέγεται αναφέρθηκε ότι οι ψεύτικοι ισχυρισμοί σεξουαλικής κακοποίησης ήταν το «όπλο επιλογής» των μητέρων στις διαφωνίες κηδεμονίας. Ο Διευθυντής Νομικών Υπηρεσιών για τοπική υπηρεσία παιδικής πρόνοιας έδωσε στην Επιτροπή την "πρόχειρη στατιστική" του ότι «τρεις στις πέντε υποθέσεις εικαζόμενης κακοποίησης .....περιλαμβάνει την κηδεμονία και την πρόσβαση.» Ο διευθυντής μιας άλλης αντιπροσωπείας υπολόγισε ότι «μόνο 15% των ισχυρισμών που έγιναν σε περιπτώσεις διαζυγίου ήταν πιθανά αληθινές.»

Αυτό το άρθρο προκαλεί κάποιες από τις εσφαλμένες εκτιμήσεις σχετικά με την συχνότητα και τα χαρακτηριστικά των σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών στις έρευνες

της παιδικής πρόνοιας και της σχέσης τους στις διαφωνίες κηδεμονίας και πρόσβασης, βασισμένες σε μια μελέτη 7.600 ερευνών παιδικής πρόνοιας. Το ποσοστό των σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών είναι σχετικά χαμηλό, αν και είναι κάπως υψηλότερο σε περιπτώσεις γονικού χωρισμού απ' ό,τι σε άλλα πλαίσια. Είναι πιθανότερο ότι ένας μη έχων την κηδεμονία γονέας (συνήθως ο πατέρας) θα κατασκευάσει σκόπιμα έναν ισχυρισμό της κακοποίησης απ' ό,τι για τους έχοντες την κηδεμονία γονείς (συνήθως μητέρες) για να κατασκευάσουν έναν τέτοιο ισχυρισμό.

Ένας από τους σημαντικότερους περιορισμούς της έρευνας που γίνονται μέχρι σήμερα είναι η έλλειψη πληροφοριών για το πλαίσιο στο οποίο οι ψεύτικοι ισχυρισμοί προκύπτουν σκόπιμα. Η έρευνα βασισμένη στα αρχεία που προσδιορίζονται μέσω των διαφωνιών για την κηδεμονία και πρόσβασης έχει δώσει γενικά λίγη προσοχή στις διαφορές μεταξύ των περιπτώσεων όπου οι ψεύτικοι ισχυρισμοί γίνονται και περιπτώσεις όπου δεν γίνονται. Ομοίως, η έρευνα βασισμένη στις περιπτώσεις προστασίας παιδιών δεν διακρίνει μεταξύ των περιπτώσεων που περιλαμβάνουν τις διαφωνίες κηδεμονίας και των περιπτώσεων όπου σκόπιμα προκύπτουν οι ψεύτικοι ισχυρισμοί για άλλους λόγους. Η προηγούμενη έρευνα έχει περιοριστεί επίσης όσον αφορά το βαθμό με τον οποίο σκόπιμα οι ψεύτικοι ισχυρισμοί συγκρίνονται με άλλους αβάσιμους ισχυρισμούς.

Βελτιώνοντας την υπάρχουσα έρευνα, το CIS-98 (Canadian Incidence Study) εξετάζει τα ποσοστά ψεύτικων ισχυρισμών που προκύπτουν στα πλαίσια μιας διαφωνίας επιτήρησης και πρόσβασης. Τα υψηλά ποσοστά των ακούσια ψεύτικων ισχυρισμών που αναφέρονται σε μερικές περιπτώσεις είναι επίσης λόγος ανησυχίας (Besharon, 1994 Besharon & Laumann, 1996). Με στόχο να καλυφθεί το υπάρχον κενό των ερευνών για ψεύτικους ισχυρισμούς το CIS-98 κάνει διάκριση μεταξύ των ανυποψίαστων εκθέσεων της κακοποίησης ανηλίκου και της παραμέλησης, και των ισχυρισμών της κακής μεταχείρισης οι οποίοι παραμένουν πιθανοί. Το CIS-98 επίσης κάνει διάκριση μεταξύ των κακόβουλων φτιαχτών ψεύτικων ισχυρισμών και άλλων αβάσιμων ισχυρισμών.

3.5.1 Αβάσιμοι ισχυρισμοί εναντίον σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών κακοποίησης

Τα ποσοστά για την αβάσιμη κακοποίηση που χαρακτηριστικά αναφέρονται από τις υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας κυμαίνονται από 30 ως 70%. Εξήντα τοις εκατό των ερευνών που ακολουθήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες από την Τρίτη Εθνική Μελέτη (National Incidence Study) ήταν αβάσιμες (King, Trocm'e, & Thatte, 2003) ενώ οι αθροισμένες στατιστικές που αναφέρονται για το 2002 από το Εθνικό Σύστημα Δεδομένων Κακοποίησης Ανηλίκου και Παραμέλησης δείχνουν ότι 60.4% των περιπτώσεων δεν τεκμηριώθηκαν (US Department of Health and Human Services, 2002). Αντίθετα, στον Καναδά, το 1998 η Canadian Incidence Study of reported Child Abuse and Neglect (CIS-98) υπολόγισε ένα ποσοστό 33% «αβάσιμων ερευνών» για τη κακοποίηση ανηλίκου και παραμέληση (Trocm'e, MacLaurin, & Fallon, 2001). Οι αβάσιμες έρευνες πρέπει, εντούτοις, να διακριθούν από τις σκόπιμα ψεύτικες. Οι περισσότερες αβάσιμες έρευνες είναι αποτέλεσμα καλοπροαίρετων εκθέσεων που προκαλούνται από έναν ύποπτο τραυματισμό ή σχετικά με συμπεριφορά ή μια παρανοημένη ιστορία.

Οι υποχρεωτικοί νόμοι υποβολής εκθέσεων απαιτούν την υποβολή έκθεσης μιας εύλογα πιθανής κακοποίησης ανηλίκου ή παραμέλησης, και δεν αναμένουν τους ερευνητές για να διεξαγάγουν τις έρευνές τους πριν από την υποβολή έκθεσης. Σε αντίθεση με τους αβάσιμους ισχυρισμούς, οι σκόπιμα οι ψεύτικοι ισχυρισμοί είναι σκόπιμα κατασκευάσματα που γίνονται με την ελπίδα του χειρισμού του νομικού συστήματος, ή γίνονται για να επιδιώξουν την εκδίκηση ενάντια σε έναν πρόην σύζυγο, ή μπορούν να είναι το προϊόν συναισθηματικής διαταραχής. Αν υπάρχει ένα σκόπιμο κατασκεύασμα, είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ των περιπτώσεων στις οποίες είναι ο γονέας ή άλλος ενήλικας ο οποίος έχει αναλάβει ηγετικό ρόλο σε αυτό το κατασκεύασμα από εκείνες όπου είναι το παιδί που έχει κατασκευάσει έναν ισχυρισμό χωρίς τη συνοδεία επιρροής ενηλίκου.

Είναι επίσης σημαντικό να διακριθούν οι ισχυρισμοί που είναι σαφώς αβάσιμοι ή ψεύτικοι, από εκείνους όπου η κακοποίηση δεν μπορεί να τεκμηριωθεί αλλά παραμένει πιθανή (Oates, Denson, Sirotnak, Gary, & Krugman, 2000). Επειδή πολλές μελέτες δεν διακρίνουν μεταξύ των πιθανών, αβάσιμων και σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών, η σύγχυση στην ερμηνεία των στατιστικών έρευνας είναι κατανοητή.

Πέντε κράτη ακολούθησαν σκόπιμα τους ψεύτικους ισχυρισμούς στις ΗΠΑ το 2002, μόνο 0.02% των ερευνών ταξινομήθηκαν σε αυτήν την κατηγορία(US Department of Health and Human Services, 2002). Οι σκόπιμα ψεύτικοι ισχυρισμοί επίσης παρακολούθηθηκαν ξεχωριστά το 1998 από τη Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect . Το ένα τρίτο των ερευνών που παρακολούθηθηκαν από το CIS-98 ήταν αβάσιμο, με μόνο το 4% του συνόλου ερευνών κρίνεται ότι έχουν προκληθεί από σκόπιμα ψευδείς ισχυρισμούς κακοποίησης ή παραμέλησης.

3.5.2 Προηγούμενη έρευνα για τους σκόπιμα ψεύτικους ισχυρισμούς της κακοποίησης

Η έρευνα για τους σκόπιμα ψεύτικους ισχυρισμούς της κακοποίησης έχει πραγματοποιηθεί πρώτιστα σε τρία πλαίσια : μελέτες για την ακρίβεια των αναμνήσεων των παιδιών που έχουν υποστεί κακοποίηση (Ceci & Bruck, 1993 Roberts & Powell, 2001) έρευνα που εξετάζει τους ψεύτικους ισχυρισμούς ή τις ψεύτικες αναμνήσεις της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών που γίνονται από τους ενήλικους «επιζώντες» (Brown, Schefflin, & Whitfield, 1999 Flathman, 1999) και μελέτες που εξετάζουν τους ψεύτικους ισχυρισμούς στα πλαίσια των διαφωνιών κηδεμονίας (Bala et al., 2001). Η έρευνα στις πρώτες δύο περιοχές ήδη έχει αναθεωρηθεί εκτενώς.

Η έρευνα για τους ψεύτικους ισχυρισμούς της κακοποίησης που γίνονται στα πλαίσια των γονικών διαφωνιών χωρισμού εμπίπτει σε δύο κατηγορίες: μελέτες των διαφωνιών στο διαζύγιο για κηδεμονία και πρόσβαση όπου προκύπτουν οι ισχυρισμοί της κακοποίησης, και μελέτες προστασίας παιδιών που περιλαμβάνουν τις διαφωνίες κηδεμονίας. Πέντε μελέτες στην προηγούμενη κατηγορία έχουν εξετάσει σκόπιμα τους ψεύτικους ισχυρισμούς της κακοποίησης που προκύπτει στα πλαίσια μιας διαφωνίας κηδεμονίας ή πρόσβασης. Τα ποσοστά των σκόπιμων ψεύτικων ισχυρισμών κυμαίνονται από 23% (Bala & Schuman, 2000) ως 4.7% (Faller & DeVoe, 1995), με τρεις μελέτες που βρίσκονταν σε ένα στενότερο εύρος 9-15% (Brown, Frederico, Hewitt, & Sheehan, 1998 Faller, 1991 Thoennes, 1988). Τρεις

από τις πέντε από αυτές τις μελέτες εξέτασαν μόνο τους ισχυρισμούς σεξουαλικής κακοποίησης, ενώ η μελέτη με το υψηλότερο ποσοστό σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών (Bala & Schuman, το 2000) επίσης περιέλαβε τους ισχυρισμούς σωματικής κακοποίησης.

Εάν το ένα εξετάζει τις μελέτες βασισμένες στα μεγαλύτερα δείγματα των περιπτώσεων στα οποία οι γονείς χωρίζουν, το ποσοστό σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών της κατάχρησης είναι σημαντικά χαμηλότερο απ' ό, τι για τις μελέτες οι οποίες είναι βασισμένες σε προσφυγή στο δικαστήριο. Ο Thoennes και Tjaden (1990) αναθεωρούν ένα δείγμα 9.000 αρχείων από δικαστήρια που περιλαμβάνουν το γονικό χωρισμό ή το διαζύγιο και που προσδιορίζουν μόνο 196 υποθέσεις (2%) με τους ισχυρισμούς της σεξουαλικής κακοποίησης. Η προστασία παιδιών ή οι βασισμένες στο δικαστήριο αξιολογήσεις που περιλαμβάνονται σε αυτές τις περιπτώσεις αναφέρουν ότι 50% από τις 196 περιπτώσεις περιλάμβαναν πραγματικά κακοποίηση, το 33% ήταν αβάσιμα, και το 17% δεν μπορούσε να καθοριστεί. Αν και τα ποσοστά των σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών δεν ήταν τεκμηριωμένα, εάν κάποιος ήθελε να εφαρμοστούν σε ποσοστά, περίπου 15% των ισχυρισμών κατάχρησης θεωρήθηκαν σκόπιμα ψεύτικα, κάποιος θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι λιγότερο από 0.3% των περιπτώσεων κηδεμονίας και πρόσβασης στο δείγμα τους περιέλαβε έναν σκόπιμα ψεύτικο ισχυρισμό της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών. Τέσσερις μελέτες έχουν εξετάσει τα ποσοστά σκόπιμα ψεύτικων ισχυρισμών που προκύπτουν από τις έρευνες προστασίας παιδιών. Σε μια μελέτη 551 εκθέσεων της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στην Αυστραλία, ο Oates και οι συνεργάτες (2000) εξέθεσαν ένα ποσοστό 2.5% ψεύτικων ισχυρισμών. Τα ποσοστά σκόπιμων ψεύτικων ισχυρισμών ήταν εξίσου χαμηλά σε άλλες μελέτες (Trocm'e, McPhee, Tam, & Hay, 1994). Σε μια μελέτη από 576 έρευνες σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Τζόουνς και McGraw (1987) διαπίστωσαν ότι 6% των ισχυρισμών που έγιναν από τους γονείς και το 2% των ισχυρισμών που έγιναν από τα παιδιά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ότι είναι σκόπιμα ψευδή. Το υψηλότερο ποσοστό κακόβουλων και ψεύτικων εκθέσεων, 8.5%, αναφέρθηκε σε μια μελέτη 350 ερευνών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στο UK (Anthony & Watkeys, 1991).

3.6. ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ - ΜΥΘΕΥΜΑ

Με τον όρο μυθοπλασία αναφερόμαστε συγκεκριμένα σε έναν ισχυρισμό κακοποίησης, ο οποίος θεωρείται μέρος ενός κατασκευασμένου σεναρίου κακοποίησης και χρησιμοποιείται από το άτομο, με συνειδητό και προμελετημένο κίνητρο στοχεύοντας στην αλλοίωση της πραγματικότητας. Δημιουργός αυτού του κατασκευάσματος μπορεί να είναι είτε το παιδί είτε ο αντίδικος γονέας- στις περισσότερες περιπτώσεις είναι συχνότερη η εμπλοκή της μητέρας ή κάποιου άλλου προσώπου από το οικείο περιβάλλον του παιδιού.

Επειδή η παραπάνω κατάσταση γεννά την ανάγκη για διαφοροποίηση των προφίλ των παιδιών που φέρονται να εμπλέκονται σε αυτήν, ο Gardner (1987) πρότεινε και συγκεκριμενοποίησε τα κριτήρια εκείνα που ξεχωρίζουν το παιδί που κατασκευάζει ισχυρισμούς κακοποίησης του από εκείνο που δέχτηκε πραγματικά κακοποίηση. Συνεπώς, τα κριτήρια τα οποία επιλέχθηκαν για τη παραπάνω διαφοροποίηση είναι τα ακόλουθα : **i)** Ένα από τα βασικότερα κριτήρια φαίνεται να είναι το σύνδρομο γονικής αποξένωσης το οποίο περιγράφηκε σε προηγούμενη ενότητα και εκδηλώνεται εντονότερα στην περίπτωση του κατασκευασμένου σεναρίου κακοποίησης. **ii)** Μια ακόμη ένδειξη διαφοροποίησης είναι η διαθεσιμότητα του παιδιού να αποκαλύψει την «υποτιθέμενη κακοποίηση». **iii)** Μια τρίτη ένδειξη είναι η ασταθής αναφορά του παιδιού σε ενδότερες λεπτομέρειες της υποτιθέμενης κακοποίησης και τέλος **iv)** ένα επιπρόσθετο και ταυτόχρονα σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης το οποίο μπορεί να δημιουργήσει στον πραγματογνώμονα υποψίες αμφισβήτησης είναι το γεγονός ότι το παιδί το οποίο έχει κατασκευάσει τον εν λόγω ισχυρισμό κακοποίησης δείχνει να μην έχει αισθήματα ντροπής για την ερωτική πράξη, τύψεις ή /και φόβο για τον υποτιθέμενο κατηγορούμενο, σε αντίθεση με το παιδί που έχει πράγματι υποστεί κακοποίηση αφού όπως έχει διαπιστωθεί , τα χαρακτηριστικά των κακοποιημένων παιδιών είναι η πρόωμη εισαγωγή τους στη σεξουαλική ζωή και συνεπώς η ενασχόληση τους με αυτή.

Εν κατακλείδι, όσον αφορά τα κριτήρια διαφοροποίησης των ενηλίκων σχετικά με το κατασκευασμένο σενάριο κακοποίησης, ο Gardner (1987) υποστηρίζει ότι αυτό διακρίνεται από την απουσία επαρκών αποδεικτικών στοιχείων και ο ενήλικας συνηθίζει να δραματοποιεί την επικείμενη κατάσταση ενώ ταυτόχρονα δεν επιδεικνύει

καμία ενοχική συμπεριφορά αλλά ούτε αισθήματα ντροπής. Τέλος, έχει παρατηρηθεί επίσης ότι κατά την διάρκεια της συνέντευξης το παιδί φαίνεται να αποζητά την λεκτική ή μη λεκτική επιβεβαίωση από τον ενήλικα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παιδική κακοποίηση αποτελεί μία πληγή για την σύγχρονη κοινωνία, που δυστυχώς εμφανίζεται όλο και πιο συχνά. Το φαινόμενο έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια, αποτελώντας ένα παγκόσμιο πρόβλημα με σοβαρές και απρόβλεπτα τραυματικές συνέπειες για τη ζωή των θυμάτων. Η κακοποίηση του παιδιού εμφανίζεται συχνότερα εντός του οικογενειακού πλαισίου (συχνά με τη μητέρα σε παθητικό ρόλο- στάση ανοχής, αποδοχής) και δεν έχει διάκριση φύλου. Συνήθως διαπράττεται από άτομα που το παιδί εμπιστεύεται και γνωρίζει (μέλη οικογένειας, λοιποί συγγενείς, φροντιστές). Τα ευρήματα τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες δείχνουν ότι οι γονείς είναι άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες για φροντίδα και στήριξη τόσο από κοινωνικούς φορείς, όσο και από ειδικούς ψυχικής υγείας

Η αποκάλυψη της κακοποίησης (οποιαδήποτε μορφής) από τα παιδιά-θύματα είναι μία δύσκολη υπόθεση και δεν είναι λίγες οι φορές που τέτοιου είδους υποθέσεις είτε δεν φτάνουν ποτέ στις αίθουσες των δικαστηρίων είτε όταν φτάνουν τα παιδιά δίνουν ψευδείς καταθέσεις σχετικά με την κακοποίηση τους. Αυτό προκύπτει γιατί συμβάλλουν διάφοροι παράγοντες όπως οι φόβοι και οι ανησυχίες τόσο για τον δράστη και την οικογένεια, όσο για το ίδιο το παιδί στο οποίο κυριαρχούν διάφορα ανάμεικτα συναισθήματα όπως τα παραπάνω. Αξιοσημείωτο επίσης είναι να αναφερθεί και ο μείζονα ρόλος παίζει και η μνήμη του κακοποιημένου παιδιού η οποία επηρεάζεται με το γεγονός της κακοποίησης.

Από την άλλη βέβαια δεν πρέπει να παραλειφθεί και το φαινόμενο των ψευδών καταθέσεων που δίνουν τα παιδιά για την κακοποίηση τους χωρίς ωστόσο όμως να υφίσταται. Αυτό το φαινόμενο μπορεί να οφείλεται στην υποβολιμότητα του παιδιού (δυνατότητα του ατόμου να είναι πιο δεκτικό σε παροτρύνσεις), στην μυθοπλασία του παιδιού (η ασυνείδητη πλήρωση των κενών της μνήμης με φανταστικές ή αναληθείς εμπειρίες, τις οποίες το άτομο πιστεύει αλλά δεν βασίζονται στα γεγονότα) αλλά και στο σύνδρομο γονικής αποξένωσης (φαινόμενο το οποίο παρατηρείται σε παιδιά, τα οποία δεν επιθυμούν επαφή με κάποιον από τους δύο γονείς).

Φυσικά το φαινόμενο της παιδικής κακοποίησης/παραμέλησης είναι ανάγκη να εκμηδενιστεί. Τα παιδιά πρέπει να καταλάβουν τη σοβαρότητα του θέματος έτσι ώστε

με το που λαμβάνει χώρα το γεγονός να το αναφέρουν και να αποκαλύπτουν χωρίς αναλήθειες τα πάντα γύρω από το περιστατικό αλλά και να καταλάβουν ότι είναι ένα γεγονός που δεν πρέπει να ψεύδονται και να πλάθουν σενάρια γύρω από αυτό εάν δεν έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση. Επειδή μιλάμε όμως για παιδιά και αποτελεί ένα πολύ λεπτό ζήτημα είναι αναγκαία και μεγίστης σημασίας η ενημέρωσή τους γύρω από το θέμα αυτό με τρόπο ώστε να το κατανοήσουν και να είναι σε θέση να μην αποφεύγουν την αποκάλυψη του γεγονότος λέγοντας ψέματα ότι δεν έχουν πέσει θύματα κακοποίησης αλλά και το αντίθετο, να μην έχουν υποστεί κακοποίηση και να λένε ψέματα ότι έχουν πέσει θύματα της.

Το θέμα των ψευδών καταθέσεων είναι ύψιστης σημασίας για αυτό σημαντικό και καθοριστικό ρόλο παίζει ο πραγματογνώμονας ο οποίος πρέπει να έχει τα εφόδια και να είναι σε θέση ώστε να αναγνωρίζει πότε το παιδί ψεύδεται κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Βέβαια και οι αρμόδιοι ιατροί οι οποίοι εξετάζουν το παιδί κατά την αποκάλυψη του γεγονότος είναι ανάγκη να αντιλαμβάνονται εάν όντως το παιδί έχει πέσει θύμα κακοποίησης. Εφόσον τα ευρήματα δείξουν ότι το παιδί ψεύδεται, με λεπτό χειρισμό ο πραγματογνώμονας εκμαιεύει την αλήθεια από το παιδί είτε το παιδί στοχεύει στη απόκρυψη της αλήθειας ότι κακοποιήθηκε είτε εάν χειραγωγείται από κάποιον γονέα.

Βέβαια αξιοσημείωτο και μη παραλειπόμενο είναι να διεξαχθούν ενέργειες για τους γονείς των παιδιών. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως δεν είναι λίγες οι φορές που περιστατικά κακοποίησης φτάνουν στις αίθουσες των δικαστηρίων λόγω ψευδών καταθέσεων που δίνουν τα παιδιά υπό την ηγεσία ενός γονέα. Οι γονείς είναι ανάγκη να ενημερωθούν και να αφουγκραστούν την σοβαρότητα του θέματος της χειραγώγησης του παιδιού τους να ψεύδονται στα δικαστήρια. Δεν πρέπει να βάζουν σε κίνδυνο την ψυχολογική υγεία του παιδιού για να λύσουν διαφορές που τυχόν υπάρχουν με τον/την σύζυγο.

Τα αποτελέσματα από τις ψευδείς καταθέσεις δεν είναι ελάσσονος σημασίας. Ο φυλάκιση του υποτιθέμενου δράστη, η ψυχολογική υγεία του παιδιού, η τυχόν διαστρέβλωση της είναι λίγα από τα αποτελέσματα των ψευδών καταθέσεων που δίνουν τα παιδιά κάτω από την επίβλεψη του γονέα που υποκινεί αυτές τις ενέργειες.

Φυσικά όμως δεν πρέπει να παραβλέψουμε και τα αποτελέσματα των ψευδών καταθέσεων που δίνουν τα πράγματι κακοποιημένα παιδιά, υποστηρίζοντας ότι δεν

έχουν υποστεί κακοποίηση ποτέ. Ο δράστης ζει ελεύθερος χωρίς τις ανάλογες επιπτώσεις και κυρώσεις που πρέπει να δεχτεί συνεχίζοντας τις ανάρμοστες πράξεις του προς το παιδί, το παιδί έχει υψηλό ποσοστό πιθανότητα να αποκτήσει έντομα προβλήματα στις προσωπικές σχέσεις τους, δυσκολεύονται να αγαπήσουν και να εμπιστευτούν, έχουν τάσεις προς τις καταχρήσεις, εμφανίζουν αγχώδεις διαταραχές, προβλήματα προσαρμοστικότητας και κατάθλιψη. Επίσης δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος καθώς οι άνθρωποι που υπέστησαν κακοποίηση όταν ήταν παιδιά ενδέχεται να προβούν οι ίδιοι σε κακοποίηση παιδιών όταν ενηλικιωθούν.

Θα πρέπει λοιπόν τόσο οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί, όσο και το παιδί να είναι ενήμεροι για την σοβαρότητα της κακοποίησης και των ψευδών καταθέσεων καθώς και τα αποτελέσματα αυτών. Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν το σώμα τους και τους πιθανούς κινδύνους που τα απειλούν και να προφυλάσσονται αλλά και να έχουν επίγνωση ώστε να αρνούνται να καταθέτουν ψευδώς, να αποκρύπτουν την αλήθεια και να διαστρεβλώνουν τα γεγονότα. Είναι ανάγκη τέτοια φαινόμενα να πάψουν να υπάρχουν και σε αυτό πρέπει να συμβάλλουμε όλοι, ο καθένας με τον τρόπο του, με ενημερώσεις σε παιδιά και γονείς με σκοπό να αφουγκραστούν όλοι την ανάγκη για έκλειψη του φαινομένου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Walker, Lenore E. A. (ed.) (1988). *Handbook on Sexual Abuse of Children: Assessment and Treatment Issues*. New York: Springer Publishing Company.
2. Lindsay, S. and Johnson, M. (1987). *Reality Monitoring and Suggestibility: Children's ability to discriminate among memories from different sources*. New York: Springer-Verlag.
3. Ceci, S. J. and Bruck, M. (1995). *Jeopardy in the Courtroom: A Scientific Analysis of Children's Testimony*. Washington DC: American Psychological Association.
4. Westcott, Helen L., Davies, Graham M. and Bull Ray H. C. (Eds.) (2002). *Children's Testimony: A Handbook of Psychological Research and Forensic Practice*. West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd.
5. Roberts, KP (Wilfrid Laurier University), and Powell, MB (Deakin University). Development of the Child : *The roles of professional experience and the timing of the presentation of misinformation in Memories Event of young children*. Vol. 78, Issue 4.
6. National Science Foundation (2008, March 13). *Memory of children may be morereliable than adults' in court cases*. ScienceDaily. Retrieved November 12, 2011 .
7. Pezdek K, Roe C (1997). *The suggestibility of children's memory for being touched: planting, erasing and changing memories*. Laww and Human Behavior, 21:95-106.

8. Reynolds CR, Bigler ED (1994). *Test Of Memory and Learning*. Austin , TX, Pro-Ed.
9. M Horton Jr. (2001). *Archives of Clinical Neuropsychology*, Volume 16, Issue 2, 193-198.
10. Saywitz KJ, Snyder L.(1993). *Improving children's testimony with preperation*. In: Goodman GS, Bottoms BL (eds) : *Child victims, chld witnesses: Understanding and improving testimony*. New York : Guilford Press, 117-146.
11. Todd CM, Perimutter M. (1980). *Reality recalled by preschool children in: Children's Memory: New Directions in Child Development*. Jossey-Bass, San Francisco, CA, 69-85.
12. Loftus EF, Davis GM (1984). *Distortions in the memory of children*, 40:51-67.
13. Lister ED (1982). *Forced silence : a neglected dimension of trauma*. 139:867-872.
14. Russekk DEH (1986). *The Secret Trauma : Incectin the Lives of Girls and Women*. Basic Books, New York.
15. Pynoos RS, Eth S. (1984). *The child as witness to homicide*, 40:87-108.
16. Terr L. (1979). *Children of Chowchila : Study of psychic trauma*. *Psychoanalytic Study of the Child*, 34:547-623.
17. Report of the consultation on child abuse prevention, 29–31 March 1999. Geneva, World Health Organization, 1999, (document WHO/HSC/PVI/99.1).

18. Sorensen, T., & Snow, B. (1991). *How children tell: The process of disclosure of child sexual abuse*. *Child Welfare*, 70, 3–1.
19. Ceci, S. J., & Friedman, R. D. (2000). *The suggestibility of children: Scientific research and legal implications*. *Cornell Law Review*, 86, 34–108
20. Bays, J., & Chadwick, D. (1993). *Medical diagnosis of the sexually abused child*. *Child Abuse & Neglect*, 17, 91–110.
21. Berenson, A., Heger, A., & Andrews, S. (1991). *Appearance of the hymen in newborns* *Pediatrics*, 87, 458 – 465.
22. Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M., & Finkelhor, D. (1993). *Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies*. *Psychological Bulletin*, 113, 164–180.
23. Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., & Smith, C. (1990). *Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors*. *Child Abuse & Neglect*, 14, 19–28.
24. Arata, C. M. (1998). *To tell or not to tell: Current functioning of child sexual abuse survivors who disclosed their victimization*. *Child Maltreatment*, 3, 63–71.
25. Conte, J. R., Sorenson, E., Fogarty, L., & Rosa, J. D. (1991). *Evaluating children's reports of sexual abuse: Results from a survey of professionals*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61, 428 – 437.
26. Hecht, DA, & Hansen, DJ (1999). Adolescent victims and intergenerational issues in sexual abuse. In: V.B. Van Hasselt, & M. Hersen (Eds.), *Handbook of psychological approaches with violent criminal offenders: contemporary strategies and issues* . New York: Plenum, pp. 303-328.

27. Elliott, M. (1993). What survivors tell us an overview. In: M. Elliott (Ed.), *Female sexual abuse of children: the ultimate taboo*. Essex, England: Longman, pp. 14.
28. Berliner, L., & Conte, JR (1990). *The process of victimization: the victims perspective*. Child Abuse and Neglect, 14, 29,40.
29. Summit, R. (1983). *Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome*. Child Abuse and Neglect, 11, 229 -235.
30. Summit, R. (1992). *Abuse of the Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome*. Journal of Child Sexual Abuse, 1 (4), 153 -163.
31. Oxman-Martinez, J., Rowe, WS, Straka, SM, & Thibault, Y. (1997). *La baisse dâ abuse sexuels*. Revue que-becoise de Psychologie, 18 (3), 77-90.
32. Lamb, S., & Edgar-Smith, S. (1994). *Aspects of disclosure mediators of outcome of childhood sexual abuse*. Journal of Interpersonal Violence, 9, 307-326.
33. Roesler, TA, & Wind, TW (1994). *Telling the secret: adult women describe their disclosures of incest*. Journal of Interpersonal Violence, 9, 327-338.
34. Henry, J. (1994). *System intervention trauma to child sexual abuse victims following disclosure*. Journal of Interpersonal Violence, 12, 499-512.
35. Kaufman, KL, Hilliker, DR, & Daleiden, E. (1996). *Subgroup differences in the modus operandi of adolescent sexual offenders*. Child Maltreatment, 1, 17-24.
36. Bussey, K., & Grimbeek, EJ (1995). Disclosure processes: issues for child sexual abuse victims. In: KJ Rotenberg (Ed.), *Disclosure processes in children and adolescents*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 166-203.

37. Lynch, DL, Stern, AE, Oates, K., & Toole, BI (1993). *Who participates in child sexual abuse research?* Journal of Child Psychology and Psychiatry, 34, 935-944.
38. Furniss, T. (1991). *The multi-professional handbook of child sexual abuse: integrated management, therapy, and legal intervention*. London: Routledge.
39. Gonzalez, LS, Waterman, J., Kelly, RJ, McCord, F., & Oliveri, MK (1993). *Children's patterns of disclosures and recantations of sexual and ritualistic abuse allegations in psychotherapy*. Child Abuse and Neglect, 17, 281-289.
40. Kelly, AE, & McKillop, KJ (1996). *Consequences of revealing personal secrets*. Psychological Bulletin, 120, 450-465.
41. Last, U., & Aharoni-Etzioni, A. (1994). *Secrets and reasons for secrecy among school-aged children: developmental trends and gender differences*. The Journal of Genetic Psychology, 156, 191-203.
42. Saywitz, K., Goodman, G., Nicholas, E., & Moan, S. (1989). Children's memory for a genital exam: implications for sexual abuse cases. In: Goodman, G. (Chair), *Can children provide accurate eyewitness reports*; Symposium presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, KS City, MO.
43. Saywitz, K., Nathanson, R., & Snyder, L. (1993). Credibility of child witnesses: the role of communicative competence. In L. Snyder, & K. Saywitz (Eds.), *Child abuse and communicatively disordered children: special issue, topics in language disorders*, 13 (4), 59-78.
44. Allagia, R.(2004). *Many ways of telling : Expanding conceptualizations of child sexual abuse disclosures*. Child Abuse & Neglect, 28, 1213-1227.
45. Bradley, A.R., & Wood, J.M (1996). *How do children tell? The disclosure process in child sexual abuse*. Child Abuse & Neglect. 20(9), 881-891.

46. Hunter, S,V, (2007). *Constructing a sense of self following early sexual experiences with adults*. *Psychotherapy in Australia*, 13(4), 12-21.
47. Somer, E., & Szwarcberg, S. (2001). *Variables in delayed disclosure of childhood sexual abuse*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71 (3),. 332.
48. Meyer, Jon'a F.,(1997). *Inaccuracies in Children's Testimony: Memory, Suggestibility, or Obedience to Authority ?* Binghamton, New York: The Haworth Press. 9-15
49. Faller,K. C.(2007). *Interviewing Children About Sexual Abuse: Controversies and Best Practise*. Oxford: University press.
50. Λαιρ,Συλβί.,(2001). *Πώς να αξιοποιήσουμε τη μνήμη μας* . Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, pp.29-50.
51. Atkinson,Rita L.,Atkinson,Richard C.,Smith,Edward E.,Bem,Daryl J.,Nolen,Suan.,2000. *Hilgard's Introduction to Psychology*. Harcourt College Publishers, pp.505 539.
52. Feldman,Robert S.,(2009). *Development Across the Life Span*.Massachusetts: Pearson Education, pp.194-232,266-280,350-380
53. Cole, Michael.,Cole,Sheila.,(2000).*The development of Children* .New York:W.H.Freemad and Company, pp.372-387,437-439
54. Brown, R., & Hanlon, C. (1970). Derivational complexity and the order of acquisition in child speech. In J.R. Hayes (Ed.), *Cognition and the development of language*. New York: Wiley, pp. 155-207.
55. Bransford, J.D. Barclay, J.R., & Franks, J.J. (1972). *Sentence memory: a constructive versus interpretive approach*. *Cognitive Psychology*, Pages 3, 193-209.
56. Bransford, J.D., & Franks, J.J. (1971). *The abstraction of linguistic ideas*. *Cognitive Psychology*, Pages 2, 331-350.

57. Ceci, S.J., & Bruck, M. (1993). *Suggestibility of the child witness: a historical review and synthesis*. *Psychological Bulletin*, Pages 113, 403-439.
58. Ceci, S.J. Huffman, M.L., Smith, E., & Loftus, E.F. (1994). *Repeatedly thinking about a non-event: source misattributions among preschoolers*. *Consciousness and Cognition*, 3, Pages 388-407.
59. Aryn C. Karpinski, Matthew H. Scullin (2009). *Suggestibility under pressure: Theory of mind, executive function and suggestibility in preschoolers*. *Journal of Applied Developmental Psychology*, Volume 30, Issue 6, November–December 2009, Pages 749-763.
60. Nico Trocmé, Nicholas Bala (2005). *False allegations of abuse and neglect when parents separate*. *Child Abuse & Neglect*, Volume 29, Issue 12, Pages 1333-1345.
61. Katarina Finnilä, Nina Mahlberg, Pekka Santtila, Kenneth Sandnabba, Pekka Niemi.(2003). *Journal of Experimental Child Psychology*, Volume 85, Issue 1, Pages 32-49
62. Peter A. Newcombe, Michael Siegal (1996). *Where to look first for suggestibility in young children?* *Cognition*, Volume 59, Issue 3, Pages 337-356 .